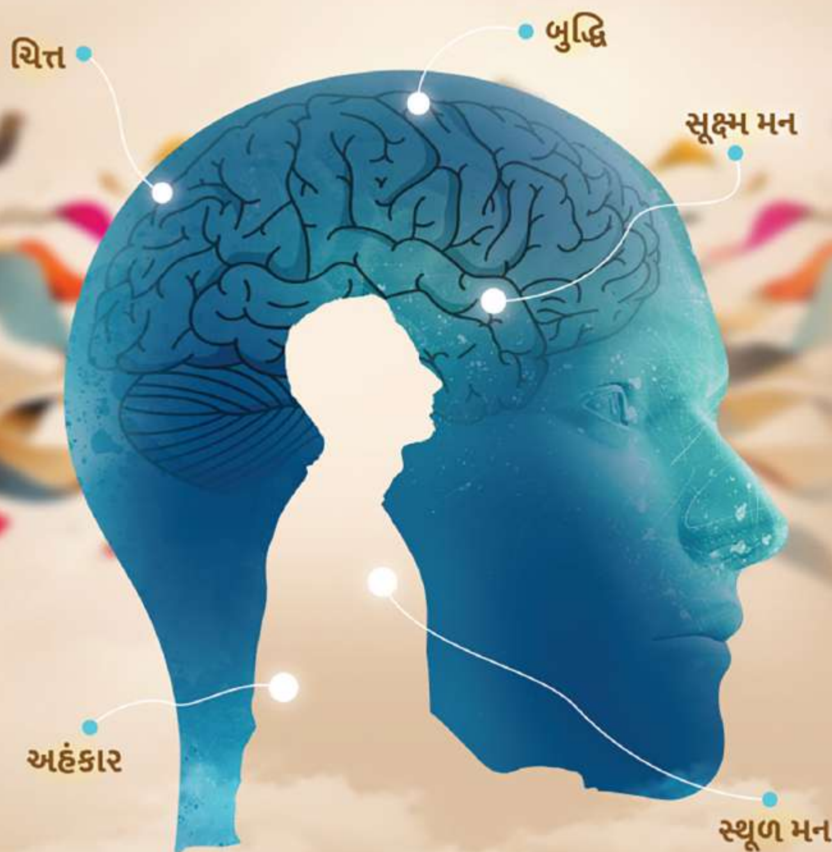
દાદા ભગવાન કથિત

ઓળખીએ અંતઃકરણને

(મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકારને)

દાદા ભગવાન કથિત

ઓળખીએ અંતઃકરણને

(મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકારને)

સંકલન : દીપકભાઈ દેસાઈ

પ્રકાશક : શ્રી અજિત સી. પટેલ
દાદા ભગવાન વિજ્ઞાન ફાઉન્ડેશન,
૧, વરુણ એપાર્ટમેન્ટ, ૩૭, શ્રીમાળી સોસાયટી,
નવરંગપુરા પોલીસ સ્ટેશન સામે, નવરંગપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૯, ગુજરાત.
ફોન : +૯૧ ૭૯ ૩૫૦૦ ૨૧૦૦, +૯૧ ૯૩૨૮૬૬૧૧૬૬/૭૭

પ્રથમ આવૃતિ : ૫,૦૦૦ જુલાઈ, ૨૦૨૫

ભાવ મૂલ્ય : ‘પરમ વિનય’ અને
‘હું કંઈ જ જાણતો નથી’, એ ભાવ !
દ્રવ્ય મૂલ્ય : ૩૦ રૂપિયા

મુદ્રક : અંબા મલ્ટિપ્રિન્ટ,
એચ.બી.કાપડીયા ન્યુ હાઈસ્કૂલની સામે, છત્રાલ - પ્રતાપપુરા રોડ,
છત્રાલ, તા. કલોલ, જિ. ગાંધીનગર - ૩૮૨૭૨૯, ગુજરાત.
ફોન : +૯૧ ૭૯ ૩૫૦૦ ૨૧૪૨

ISBN : 978-93-91375-78-2

Printed in India

ત્રિમંત્ર

નમો અરિહંતાણં
નમો સિદ્ધાણં
નમો આયરિયાણં
નમો ઉવજ્ઝાયાણં
નમો લોએ સવ્વસાહૂણં
એસો પંચ નમુક્કારો;
સવ્વ પાવપ્પણાસણો
મંગલાણં ચ સવ્વેસિં;
પઢમં હવઈ મંગલં ॥૧॥
ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥૨॥
ૐ નમઃ શિવાય ॥૩॥
જય સચ્ચિદાનંદ

'દાદા ભગવાન' કોણ ?

જૂન ૧૯૫૮ની એ સમી સાંજનો છએક વાગ્યાનો સમય, ભીડમાં ધમધમતા સુરતના સ્ટેશન પર બેઠેલા એ.એમ.પટેલ રૂપી દેહમંદિરમાં 'દાદા ભગવાન' સંપૂર્ણપણે પ્રગટ થયા અને કુદરતે સર્જ્યું અધ્યાત્મનું અદ્‌ભુત આશ્ચર્ય ! એક કલાકમાં એમને વિશ્વદર્શન લાધ્યું ! 'હું કોણ ? ભગવાન કોણ ? જગત કોણ ચલાવે છે ? કર્મ શું ? મુક્તિ શું ?' ઈત્યાદિ જગતના તમામ આધ્યાત્મિક પ્રશ્નોનાં સંપૂર્ણ ફોડ પડ્યા.

એમને પ્રાપ્તિ થઈ તે જ રીતે માત્ર બે જ કલાકમાં, મુમુક્ષુઓને પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કરાવી આપતા, એમના અદ્‌ભુત જ્ઞાનપ્રયોગથી ! એને 'અક્રમ માર્ગ' કહ્યો. ક્રમ એટલે પગથિયે પગથિયે, ક્રમે ક્રમે ઊંચે ચઢવાનું. અક્રમ એટલે ક્રમ વિનાનો, લિફ્ટ માર્ગ ! શોર્ટકટ !

તેઓશ્રી સ્વયં પ્રત્યેકને 'દાદા ભગવાન કોણ ?'નો ફોડ પાડતા કહેતા કે, ''આ દેખાય છે તે 'દાદા ભગવાન' ન્હોય, અમે તો જ્ઞાની પુરુષ છીએ અને મહીં પ્રગટ થયેલા છે તે દાદા ભગવાન છે, જે ચૌદ લોકના નાથ છે. એ તમારામાંય છે, બધામાંય છે. તમારામાં અવ્યક્તરૂપે રહેલા છે ને 'અહીં' અમારી મહીં સંપૂર્ણપણે વ્યક્ત થયેલા છે. હું પોતે ભગવાન નથી. મારી અંદર પ્રગટ થયેલા દાદા ભગવાનને હું પણ નમસ્કાર કરું છું.''

આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિની પ્રત્યક્ષ લિંક

પરમ પૂજ્ય દાદા ભગવાન (દાદાશ્રી)ને ૧૯૫૮માં આત્મજ્ઞાન પ્રગટ થયું. ત્યાર પછી ૧૯૬૨ થી ૧૯૮૮ સુધી દેશ-વિદેશ પરિભ્રમણ કરીને મુમુક્ષુ જીવોને સત્સંગ તથા આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરાવતા હતા.

દાદાશ્રીએ પોતાની હયાતીમાં જ આત્મજ્ઞાની પૂજ્ય ડૉ. નીરુબેન અમીન (નીરુમા)ને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરાવવાની જ્ઞાનસિદ્ધિ આપેલ. દાદાશ્રીના દેહવિલય બાદ પૂજ્ય નીરુમા તે જ રીતે મુમુક્ષુ જીવોને સત્સંગ તથા આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નિમિત્ત ભાવે કરાવતા હતા.

આત્મજ્ઞાની પૂજ્ય દીપકભાઈ દેસાઈને પણ દાદાશ્રીએ સત્સંગ કરવા માટે સિદ્ધિ આપેલ. વર્તમાનમાં પૂજ્ય નીરુમાના આશીર્વાદથી પૂજ્ય દીપકભાઈ દેશ-વિદેશમાં નિમિત્ત ભાવે આત્મજ્ઞાન કરાવી રહ્યા છે.

આ આત્મજ્ઞાન મેળવ્યા બાદ હજારો મુમુક્ષુઓ સંસારમાં રહીને સર્વ જવાબદારીઓ પૂરી કરતાં પણ અંદરથી મુક્ત રહી આત્મરમણતા અનુભવે છે.

સંપાદકીય

મનુષ્યજીવનની સાર્થકતા આંતરિક શાંતિ પ્રાપ્ત કરવામાં ને અંતે પોતાના સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખવામાં રહેલી છે. આ યાત્રામાં સૌથી મોટો અવરોધ પણ આપણું અંતઃકરણ છે અને સૌથી મોટું સાધન પણ એ જ છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર - અંતઃકરણના આ ચાર ભાગ કેવી રીતે કાર્ય કરે છે, તેમની વચ્ચે શો સંબંધ છે, અને તેમનાથી પર કેવી રીતે જઈ શકાય, તે સમજવું આધ્યાત્મિક પ્રગતિ માટે અનિવાર્ય છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તક પરમ પૂજ્ય દાદાશ્રીની અમૃતવાણીનું સંકલન છે. આ પુસ્તકમાં દાદાશ્રીએ અત્યંત સરળ, સહજ અને દ્રષ્ટાંતયુક્ત શૈલીમાં અંતઃકરણના આ ચારેય પાસાઓની ગહન છણાવટ કરી છે. સામાન્ય રીતે આપણે આ શબ્દોનો પ્રયોગ તો કરતા હોઈએ છીએ, પરંતુ તેમના વાસ્તવિક સ્વરૂપ, તેમની કાર્યપદ્ધતિ અને તેમની વચ્ચેની ભેદરેખાથી મોટાભાગે અજાણ હોઈએ છીએ.

પરમ પૂજ્ય દાદાશ્રી આ પુસ્તકમાં અંતઃકરણના ચાર અંગોના ગૂઢ રહસ્યો, કે જેનો તાગ મેળવવા આજે પણ વિશ્વ પ્રયત્નશીલ છે તેને અત્યંત સહજતાથી ખોલે છે. આ ચારેય અંગોની આંતરિક કાર્યપ્રણાલી, તેમનું સ્વરૂપ ને દેહમાં સ્થાનની સચોટ માહિતી દાદાશ્રી આપે છે. વિશેષમાં, પ્રાણીઓ અને મનુષ્યોના અંતઃકરણ વચ્ચેનો તફાવત, બાળકનું અંતઃકરણ, મનુષ્યોમાં અંતઃકરણનું ડેવલપમેન્ટ તેમજ અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટેના ઉપાયો પર પણ પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો છે. આ જ્ઞાન વાચકને પોતાના આંતરિક સંઘર્ષોને સમજવામાં અને અંતતઃ સ્વ-સ્વરૂપની ઓળખ દ્વારા શાશ્વત શાંતિના અનુભવ તરફ દોરી જાય છે.

આ પુસ્તક માત્ર બૌદ્ધિક જિજ્ઞાસા સંતોષવા માટે નથી, પરંતુ આંતરિક રૂપાંતરણ માટેનું એક સશક્ત સાધન છે. આશા છે કે વાચકવૃંદ આ પુસ્તકનું ગંભીરતાપૂર્વક અધ્યયન અને મનન કરી, પોતાના અંતઃકરણના ખેલને સમજી, તેનાથી પર એવા શુદ્ધાત્મા પદને પામવા તરફ પ્રયાણ કરશે.

આ વિષયની વધુ ઊંડાણપૂર્વકની અને વિસ્તૃત સમજ 'આપ્તવાણી ૧૦ (પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ)' પુસ્તકમાંથી પ્રાપ્ત થઈ શકે, જે વાચકને ગહન અભ્યાસમાં અત્યંત સહાયક નીવડશે.

અત્રે નોંધનીય છે કે દાદાશ્રીના જુદા જુદા સત્સંગોમાં નીકળેલી વાણીનું અહીં સંકલન કરવામાં આવ્યું છે. દાદાશ્રીની વાણી દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ અને નિમિત્તને આધીન, અપેક્ષાએ નીકળેલી છે. આથી સંકલનમાં જો કોઈ ક્ષતિ ભાસે, તો તે સંકલનકારની ખામી ગણી ક્ષમ્ય ગણશો. વાચકે વાણી વાંચી, આશય સમજી, જ્ઞાન પકડી પોતાની પ્રગતિ કરી લેવાની છે. તેમ છતાં જો કોઈ બાબત ન સમજાય તો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીને પૂછીને સમાધાન મેળવી લેવું.

- જય સચ્ચિદાનંદ

અનુક્રમણિકા

ઓળખીએ અંતઃકરણને

[૧]

અંતઃકરણના ચાર ભાગ

વિભાજન, અંતઃકરણનું !

પ્રશ્નકર્તા : દાદા, અંતઃકરણ શું છે ? એના વિશે થોડી સમજ પાડો ને.

દાદાશ્રી : મનુષ્ય દેહ જેના આધારે કાર્ય કરે છે તેના બે વિભાગ છે : (૧) સ્થૂળ - બાહ્ય વિભાગ, જેને બાહ્યકરણ કહે છે. (૨) સૂક્ષ્મ - આંતર વિભાગ, જેને અંતઃકરણ કહે છે.

અંતઃકરણ ચાર વસ્તુનું બનેલું છે. (૧) મન (૨) બુદ્ધિ (૩) ચિત્ત અને (૪) અહંકાર.

પ્રશ્નકર્તા : આ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર એ અંતઃકરણના અંગ છે કે ચારેય અલગ અલગ છે ?

દાદાશ્રી : જુદા છે. આ ચાર ભેગા રહે છે, એ ભાગને અંતઃકરણ કહેવામાં આવે છે. તે જે વખતે એક જણ કામ કરતો હોય, તે વખતે બીજા કામ ના કરે. એ ચારેય ભાગ જુદા જુદા હોય છે.

પ્રશ્નકર્તા : તો આ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર એ બધી જુદી જુદી વસ્તુઓ છે ?

દાદાશ્રી : હા, જુદી જુદી વસ્તુઓ છે. ગુણધર્મ જુદા છે એટલે. આમ અંતઃકરણ તરીકે એક જ છે. પણ ગુણધર્મ જુદા છે એટલે જુદા જુદા છે. અંદર અંતઃકરણ વસ્તુ એવી છે ને, કે ચાર ભાગે અંતઃકરણ છે. પણ આ ચાર એના જુદા જુદા ટુકડા નથી હોતા. જે વખતે મન કામ કરે છે, તે ઘડીએ મનરૂપી અંતઃકરણ હોય છે. પછી બુદ્ધિ કામ કરે છે, તે બુદ્ધિરૂપી અંતઃકરણ હોય છે અને જ્યારે ચિત્ત કામ કરે છે ને, ત્યારે ચિત્તરૂપી અંતઃકરણ હોય છે. આમ છે ચાર ભાગ, પણ તે વખતે સ્વતંત્ર એક જ કામ કરે છે. હવે એ અંતઃકરણમાં આ બધા કામ કરે છે.

પ્રશ્નકર્તા : હા. એ પ્રક્રિયા શું છે ? પેલી મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકારની ક્રિયા બધી કહેલી છે ને, તે શું છે ? એ સમજવું છે.

દાદાશ્રી : એવું છે ને, એ અંતઃકરણમાં ચાર જાતની ક્રિયાઓ થયા કરે. તે જે વખતે જે ક્રિયા ચાલતી હોય, તે જ અંતઃકરણ રોકે આખું. એટલે અંતઃકરણ છે તે જ્યારે વિચારમાં જ પડ્યું હોય, જે વખતે વિચાર કરવા માંડે તો એ માઈન્ડ (મન) કહેવાય. બહાર ભટકવા ગયું હોય ત્યારે ચિત્ત કહેવાય અને ડિસિઝન (નિર્ણય) કરતું હોય તે ઘડીએ બુદ્ધિ કહેવાય. વ્હેર ઈઝ પ્રૉફિટ એન્ડ વ્હેર ઈઝ લૉસ, (ક્યાં નફો છે ને ક્યાં નુકસાન છે) એવું ડિસિઝન ખોળતું હોય તે ઘડીએ બુદ્ધિ હોય અને 'મેં કર્યું, મેં કર્યું !' એ ઈગોઈઝમ (અહંકાર) હોય. સંડાસ જવાની શક્તિ નથી તોય કહે છે કે, 'મેં કર્યું, મેં કર્યું !' એટલે એના એ જ અંતઃકરણના ચાર ભાગ, જે વખતે જે કાર્ય કરે તે પ્રમાણે એના નામ અપાય.

વિચારવું એ મનનો ધર્મ

પ્રશ્નકર્તા : આ તો આપે સ્થૂળ બતાવ્યું, પણ અંદરથી ઊઠતા વિચારોમાં ડિસ્ટિંગ્વિશ (જુદું) કરવાનું છે.

દાદાશ્રી : તેનું જ હું કહું છું ને, આ. હવે આ તેની જ વાત કરું ! આપણા અંતઃકરણના ચાર ભાગ છે. અંતઃકરણ તો એક જ છે, પણ તે ઘડીએ જે કામ કરતું હોય તેનું જ આખું અંતઃકરણ ગણાય. જે વખતે વિચારણામાં ચઢે, તે ઘડીએ મનનું સામ્રાજ્ય હોય. એટલે આ મન કામ

કરતું હોય તે ઘડીએ બસ વિચાર ઉપર વિચાર, વિચાર ઉપર વિચાર, વિચારોના નર્યા ગૂંચળા જ વાળ વાળ કરે. વિચાર સિવાય બીજું કંઈ નહીં, એનું નામ મન. મન બહારગામ જાય નહીં. આપણા લોક કહે છે ને, મારું મન મુંબઈ જાય છે, આમ ભટકે છે ને તેમ ભટકે છે. મન આવું ભટકે નહીં. ભટકે નહીં એનું નામ મન કહેવાય. એટલી ભૂલ છે લોકોની. આપણા લોક નથી કહેતા, કે ઑફિસમાં હોઉં છું તોય મન ઘેર જતું રહે છે ? એ શું છે ? તને સમજણ પડી, મન કોને કહેવું તે ?

પ્રશ્નકર્તા : પણ વિચારો અંદરથી ઊઠતા હોય એમાં એટલા બધા ગૂંચવાડા હોય, એ વિચારમાં બહાર જતો વિચાર છે કે અંદર જતો વિચાર છે અથવા ભટકતો વિચાર છે કે નથી ભટકતો વિચાર, એ જ સમજાતું નથી.

દાદાશ્રી : બહાર વિચાર હોતો જ નથી, અંદર જ વિચાર હોય છે. મન એવી વસ્તુ છે કે શરીરની બહાર નીકળે નહીં. અને નીકળે તો કેટલાક લોકો, સાયન્ટિસ્ટો ને યોગીઓ એનું બારણું બંધ કરી દે, ફરી પેસવા ના દે. પણ મન આ શરીરની બહાર નીકળે જ નહીં ને ! એટલે અંદર વિચાર જ કર્યા કરે. આમથી આમ, તેમથી તેમ વિચાર જ કર્યા કરે, નિરંતર. આ એની બાઉન્ડ્રી (હદ). બીજો કંઈ એનો ધંધો નહીં. વિચારરૂપી ધર્મ એ મનનો ધર્મ છે, સહજ સ્વભાવી ધર્મ છે.

મનનો ધર્મ વિચારવાનો એકલો જ છે અને તે એક્ઝોસ્ટ (ગલન) થાય તે વખતે વિચારોના ગૂંચળા હોય. અને મૂળ સ્થિતિમાં પડી રહ્યું હોય મન, ત્યારે ગ્રંથિઓ, ગાંઠો તરીકે હોય. એ જાતજાતની ગ્રંથિઓ હોય. વિચાર જ કર્યા કરે એટલે આપણે જાણીએ કે આ કોણ વિચાર કરતું હશે આમાં ? એટલે એનું નામ મન પાડવું. વિચાર એકલા જ કર્યા કરતા હોય, બીજું કંઈ ન થતું હોય ત્યારે અંતઃકરણમાં મન એકલું જ કામ કરી રહ્યું છે. ત્યારે આખું અંતઃકરણ મનનું કામ કરે છે. તમને સમજ પડી, આ ડિમાર્કેશન લાઈન (ભેદરેખા) ?

વિચારવા સિવાય બીજું કોઈ કામ મનનું નથી. પશ્ચાત્તાપેય એનું

કામ નથી. પસ્તાવો કરવાનું કામ એનું નથી, ખાલી વિચારવાનું. અત્યારે વિચારની ભૂમિકામાં હોય, વિચારનું ગૂંચળું એનું નામ મન. અને મન તો બિચારું ભોળું, મહીં એકલું ગૂંચાળા વાળ્યા કરે, એટલું જ છે. આ ફોડ નથી પડે એવો. તેથી જ જગત આખું ગૂંચાયું છે.

પ્રશ્નકર્તા : પણ આ ફોડ પડે એવો જ નથી.

દાદાશ્રી : ભાન જ નથી ને આનું કંઈ !

ભટકે તે ચિત્ત

પ્રશ્નકર્તા : મન અને ચિત્તમાં શો ફેર ?

દાદાશ્રી : બે શબ્દો લખો તો સરખા લાગે છે ? મળતા બહુ આવે છે ? એ જ સમજવા જેવું છે.

જગત મનને 'ચિત્ત' કહે છે અને ચિત્તને જ 'મન' કહે છે. તેથી આખો કેસ જ બફાઈ ગયો છે.

મન એટલે શું ? નિરંતર વિચારોનું ગૂંચળું. જ્યારે એકલી વિચારદશા જ હોય ત્યારે એ મન કહેવાય. અને પછી વિચારણાના ગૂંચળા ના હોય, તે પછી અહીં બેઠા હોય ને ઘેર પહોંચી જાય, ઘેર બધી વાતો કરે તો જાણવું કે આ ચિત્ત ભટકે છે. ચિત્તનું કામ દેહમાં ભટકવું અને બહારેય ભટકવું. ભટકે એ મન ના કહેવાય, ચિત્ત કહેવાય.

આ લોકો શું કહે છે ? મારું મન અહીંથી મુંબઈ જતું રહે છે. એવું મન જતું ના રહે. એ ચિત્ત જતું રહે, ચિત્ત ભટકે. આ છોકરાંઓ વાંચે ત્યારે એના મા-બાપ કહે છે ને, 'અલ્યા, તું વાંચે છે પણ તારું ચિત્ત ઠેકાણે નથી.' ક્રિકેટમાં ગયો હોય, એવું બને કે ના બને ?

પ્રશ્નકર્તા : બને.

દાદાશ્રી : અહીં આગળ તમે બેઠા છો, ભાદરણ હઉ ફરી આવે; અરે, બોરસદી કૉર્ટમાં હઉ જઈ આવે, એ ચિત્ત કહેવાય. તે ઘડીએ આપણે જાણીએ કે અત્યારે ચિત્તનું કાર્ય છે.

મન સ્થૂળ, ચિત્ત સૂક્ષ્મ

હવે આખા હિન્દુસ્તાનમાં આ જ એક ભાંજગડ થઈ છે ને, મનને અને ચિત્તને એક કરી નાખેલું છે. ખીચડું કરી નાખ્યું. ચિત્ત તો બહુ મોટામાં મોટી વસ્તુ છે આમાં. તે ચિત્ત જ્યારે બહાર ભટકે ને, ભટક, ભટક... એકાગ્રતા કરવી હોય તો થાય નહીં. એને ખીલે બાંધવું હોય તો બંધાય નહીં. મનની એકાગ્રતા નથી કરવાની, ચિત્તની એકાગ્રતા કરવાની છે.

ચિત્ત વાળ્યું વળે નહીં. તેથી તો યોગી લોકો અહીં આગળ ચક્કરો પર ચિત્ત ગોઠવે. એ મનની સાધના નથી, ચિત્તની સાધના છે. પણ ચિત્ત અને મનને ઓળખવાની શક્તિ નહીં હોવાથી એ ચિત્તને જ મન બોલ્યા કરે છે. ચિત્તને તો શરીરની મહીં પેસવા ના દે તોય પેસી જાય એટલી બધી સૂક્ષ્મ વસ્તુ છે. ગમે ત્યાં આરપાર નીકળી જાય. મન સ્થૂળ વસ્તુ છે. એટલે ચિત્ત ને મન બે જુદા છે એવું તમને સમજાયું ? બેના કામ જુદા છે.

ચિત્ત એટલે જ્ઞાન-દર્શન

પ્રશ્નકર્તા : બહાર નીકળે છે ત્યારે મનનું કામ ચિત્ત કરતું થઈ જાય છે કે મનનું રૂપાંતર ચિત્તમાં થઈ જાય છે ?

દાદાશ્રી : ના. બધીય જુદી જુદી વસ્તુઓ જ છે.

ચિત્ત એટલે શું ભાવનું બનેલું છે તે હું તમને કહું. ચિત્ત બે શબ્દનું બનેલું છે, એ એક શબ્દ નથી. જ્ઞાન અને દર્શન, એનો ભાવાર્થ ભેગો કરે એટલે એનું નામ ચિત્ત. જુએ અને જાણે, જુએ અને જાણે. એ જ ભટક ભટક કરવાની ટેવ. આ જોઈ આવે, તે જોઈ આવે, ફલાણું જોઈ આવે, આમ જોઈ આવે, તેમ જોઈ આવે. અહીંથી બેઠા બેઠા ક્રિકેટ હઉ જોઈ આવે ! અને મનમાં તો જ્ઞાનેય ના હોય ને દર્શનેય ના હોય.

ચિત્ત એટલે જ્ઞાન-દર્શન, આ બે ગુણનું અધિકારી એ ચિત્ત. આ બન્નેય ગુણ અશુદ્ધ હોય તો એ અશુદ્ધ ચિત્ત કહેવાય અને શુદ્ધ હોય

તો શુદ્ધ ચિત્ત કહેવાય.

શુદ્ધ જ્ઞાન + શુદ્ધ દર્શન = શુદ્ધ ચિત્ત = શુદ્ધાત્મા.

અશુદ્ધ જ્ઞાન + અશુદ્ધ દર્શન = અશુદ્ધ ચિત્ત = અશુદ્ધાત્મા.

અહીં બેઠા હોય ને પરદેશમાં જોઈ આવે, ઘર-બર બધું જોઈ આવે, એ જોઈ આવવાનો, જાણી આવવાનો સ્વભાવ એ ચિત્તનો છે; જ્યારે મનનો સ્વભાવ દેખાડવાનો, પૅમ્ફલેટ દેખાડવાનો છે. મન એક પછી એક પૅમ્ફલેટ દેખાડે. લોકો તો પાડાને વાંકે પખાલીને ડામ દે છે, કહે છે કે, 'મારું મન ભટકે છે !' મન ક્યારેય આ શરીર છોડીને બહાર ના જઈ શકે, જાય છે તે ચિત્ત છે. લોકો તો મનને ઓળખતા નથી, ચિત્તને ઓળખતા નથી, બુદ્ધિને ઓળખતા નથી ને અહંકારનેય ઓળખતા નથી. અરે ! અંતઃકરણ, અંતઃકરણ એમ ગાય છે, પણ અંતઃકરણને સમજતા નથી.

આવી રીતે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકારની વાત કોઈ શાસ્ત્રોમાંય સમજણ નથી પાડી.

આ ચિત્ત તો અંદરેય ભટકે છે ને બહારેય ભટકે છે. મગજમાં શું બને છે એ ચિત્ત જોઈ આવે છે.

જોવાની શક્તિ ચિત્તની

મનમાં જોવાની શક્તિ નથી અને ચિત્તમાં જોવાની શક્તિ છે. એટલે ચિત્તશક્તિ અને મનશક્તિ બે જુદી છે. મન કોઈ વસ્તુ જોઈ શકે નહીં અને ચિત્ત તો બધું ત્યાં આગળ જોઈ આવે.

ચિત્તનું કામ બહારેય જવું. અહીંથી ઑફિસમાં જાય, ઑફિસમાં આપણી ખુરશીઓ-ટેબલ બધું જોઈને પછી પાછું આવે. ટેબલ-ખુરશી દેખાય કે ના દેખાય અહીં રહ્યે રહ્યે, ઑફિસનું ?

પ્રશ્નકર્તા : હા. દેખાય.

દાદાશ્રી : જેવી છે એવી ?

પ્રશ્નકર્તા : હા.

દાદાશ્રી : મનનો સ્વભાવ જોઈ શકવાનો નથી. મનનો બહાર જવાનો સ્વભાવ નથી. ચિત્તમાં જોઈ શકવાનો સ્વભાવ છે.

મન અને ચિત્તનો ભેદ કોણ ખોળે ? કાં તો મનને જીતવા હારુ ફરતો હોય, એટલે કે મનને હરાવવા માટે કે કાં તો આત્મા પ્રાપ્ત કરવા માટે ખોળે. આત્મા જેને પ્રાપ્ત કરવો હોય તે મનનો ને ચિત્તનો ભેદ ખોળે.

નફો-ખોટ જુએ, નિર્ણય કરે તે બુદ્ધિ

પ્રશ્નકર્તા : હવે આપ બુદ્ધિ માટે જરા વિશેષ ફોડ પાડો.

દાદાશ્રી : હા, આપણા લોકો જેને બુદ્ધિ કહે છે, ખરેખર એ બુદ્ધિ નથી. નફો-ખોટ જુએ, એનું નામ બુદ્ધિ. બીજું તો બુદ્ધિના માથે આરોપ કરે છે, આપણા લોકો. અહીં પેસનારો માણસ શું જોતો હશે ? જગ્યા જોતો હશે કે નફો-ખોટ ? ક્યાં આગળ મને બહુ નફો મળે અને ખોટ ના જાય. ત્યારે ટ્રેનમાં બેસનારો ?

પ્રશ્નકર્તા : બારી પહેલા ખોળે.

દાદાશ્રી : બસમાં બેસનારો ? જ્યાં જાય ત્યાં નફો-ખોટ જોવા, એનું નામ બુદ્ધિ. તમે નફો-ખોટ જોયેલા કોઈ દહાડો ? નિર્ણય કરે કે આ ખરું કે તે ખરું ? અથવા તો આમ ખોટ જશે, આમ નફો આવશે ત્યારે એ બુદ્ધિનો ભાગ. બુદ્ધિ એના કામમાં હોય, નફા-ખોટના વેપારમાં હોય, તે ઘડીએ બુદ્ધિનું સામ્રાજ્ય હોય.

બીજું, બુદ્ધિ ડિસિઝન આપે છે ફક્ત. હા, નફો-ખોટ જોઈ અને શું કરવું એ ડિસિઝન આપે છે. શાસ્ત્રકારોએ આ બુદ્ધિ ડિસિઝન લે છે, કહ્યું.

મન તો ખાલી વિચાર જ કર્યા કરે. ડિસિઝન ના હોય, એનું નામ મન. જ્યાં જે વિચારોનું ડિસિઝન ના હોય, અન્ડિસાઈડેડ (અનિશ્ચિત) વિચારો એનું નામ મન અને ડિસાઈડેડ (નિશ્ચિત) વિચારો એનું નામ બુદ્ધિ.

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ અને ચિત્તમાં શો ફેર ?

દાદાશ્રી : બુદ્ધિ અને ચિત્તમાં એટલો ફેર છે કે બુદ્ધિ નવું જોઈ શકે નહીં. જે છે એટલાને જ છે તે ડિસિઝન આપે ફક્ત. ડિસિઝન આપે અને ચિત્તનું ડિસિઝન ના હોય.

અહંકારનો સ્વભાવ !

અંતઃકરણનો ચોથો અને છેલ્લો ભાગ તે અહંકાર. અહંકાર એટલે અહમ્કાર, 'મેં કર્યું' એટલું જ, બસ. બીજું કશું નથી એ ભોગવતો, નથી કશું કરતો. 'હું કરું છું' એટલું જ અહમ્કાર. હું આ કરું છું, હું જ ચલાવું છું, એ જ એનો અહંકાર. માર હઉ ખાય છે પાછો.

અહંકારનો સ્વભાવ એટલે કો'કે આમ (હાથ જોડીને) કર્યું કે, 'ભઈ, કેમ છો ? આવો પધારો, પધારો !' એટલે એ તરત પાછો ટાઈટ (અક્કડ) થાય ! અને જો આમ ના કર્યું હોય તો પાછું ટાઢો બેસીયે જાય ! એ અહંકારનો સ્વભાવ. અહંકાર કાર્ય કરતો હોય ત્યારે આપણે ઓળખી લેવું જોઈએ કે આ ભાગને અહંકાર કહે છે. છાતી આમ થઈ જાય, તે કોનું કાર્ય છે ? તે ઘડીએ મન એવું નથી, હેલ્પિંગ (મદદમાં) તો બધું હોય એ લોકોનું, પણ તે ઘડીએ મુખ્ય કાર્ય એનું !

આ અહંકાર ધૃતરાષ્ટ્ર જેવો આંધળો છે. તે બુદ્ધિની આંખે ચાલે છે, છતાં માલિકી તેની જ છે. તેમાં અહંકારનો અર્થ શો ? પોતે કોઈ પણ ચીજ ના કરી હોય ને કહેશે, 'મેં કર્યું' ! 'હું આવ્યો.' અલ્યા, તું શી રીતે આવ્યો ? ગાડી લાવી નહીં ? ગાડી હતી તો આવ્યો ને ? એટલે બધા જ કહે છે ને, એ અહંકાર કહેવાય. હવે એ અહંકાર રાખ્યા સિવાય બોલો તો વાંધો નથી. 'હું આવ્યો' ભાષા બોલવામાં વાંધો નથી પણ અહમ્વાળી, આ નિર્અહંકારવાળી, સમજણ પડે કે ના પડે ? એટલે આ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર સમજાયું થોડુંઘણું ?

પહેલું અંતઃકરણમાં થાય, પછી બાહ્યકરણમાં આવે

આ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર એ અંતઃકરણ અને આ બાહ્યકરણ છે. આ બે ભાગ પાડી દીધા. પહેલું અંતઃકરણમાં થાય, ત્યાર

પછી બાહ્યકરણમાં આવે. એટલે અંતઃકરણ જેને જોતા આવડ્યું એ આમ સમજી શકે કે હમણે થોડી વાર પછી શું થશે ? અને અંતઃકરણના ચાર જ ભાગ છે, પાંચમો ભાગ છે નહીં.

અંતઃકરણ એટલે શું ? એ આંતરિક છે. પહેલું અંતઃકરણમાં સૂક્ષ્મરૂપે અંદર થાય છે અને એના ફોટારૂપે પછી આ સ્થૂળ થાય છે.

કોઈ પણ કાર્યનો પહેલો ફોટો, પહેલી છાપ એક્ઝેક્ટ અંતઃકરણમાં પડે છે અને પછી તે જ બાહ્યકરણમાં તથા બાહ્ય જગતમાં રૂપકમાં આવે છે.

કો'કની જોડે બહાર ચિડાવાના હોય, તે અંદર ચિડાઈ જ ગયા હોય, શરૂઆત થઈ ગઈ હોય.

પ્રશ્નકર્તા : એના પ્રત્યાઘાતો પડે.

દાદાશ્રી : ના, તે અંદર ચિડાઈ ગયા હોય ને પછી જ પેલો ભેગો થાય ને પછી પાછા ચિડાય એની જોડે. માટે એમ ને એમ બનતું નથી. અંદર પહેલું થઈ જાય.

લોક કહેશે, કે આણે આને પોઈઝન આપ્યું તેથી આ માણસ મરી ગયો. એ કરેક્ટ વાત નથી. પહેલું અંતઃકરણમાં પોઈઝન અપાઈ જાય છે. એ સૂક્ષ્મ સ્વરૂપનું પોઈઝન છે ને પેલું સ્થૂળ સ્વરૂપનું પોઈઝન છે. પહેલું અંદર ક્રિયા થાય છે, પછી બહાર થાય છે.

અંતઃકરણ જોતા આવડે તો બહાર શું થશે એ જણાય

અંતઃકરણ જોતા કોઈને આવડે તો એ કહી શકે, કે બહાર આવું થશે હવે. આ અંતઃકરણનો ફોટો અમે જોઈ શકીએ કે અત્યારે શું કામ ચાલી રહ્યું છે ! એટલે અમે જાણીએ કે હવે પછી આ થશે બાહ્યકરણમાં. જેને 'નેગેટિવ'* પ્રિન્ટ જોતા આવડી, તે 'પૉઝિટિવ' બતાવી શકે. એટલે

*નેગેટિવ - ફોટોગ્રાફની ઊલટી પ્રતિમા, જેના પરથી વાસ્તવિક ચિત્ર કાઢવામાં આવે છે.

અંતઃકરણમાં પહેલું ને તેના આધારે બાહ્યકરણ ચાલે છે. ઈન્દ્રિયો બધી પણ એને આધીન છે.

પ્રશ્નકર્તા : આપણે ત્યાં કોઈ ભાઈ આવ્યા હોય, કશું ના બોલે તોયે ઘણીવખત સમજાઈ જાય કે શા માટે આવ્યા હશે.

દાદાશ્રી : આ લોકો અનુભવના હિસાબથી તારણ કાઢે છે અને દર્શનનો વિષય જુદો છે. અનુભવ ખોટોય પડે, એ કોઈક ફેરો ખરુંય પડે ને નાય ખરું પડે. એટલે એ અદબદ વસ્તુ કહેવાય. પણ જે દર્શન છે અંતઃકરણનું, તે તો એક્ઝેક્ટલી નીકળી જાય. નેગેટિવ જોઈ લીધું પછી પૉઝિટિવનું બધું જ દેખાય. નેગેટિવ પડ્યા વગર રહેતી નથી. અંતઃકરણમાં નેગેટિવ પડ્યે જ જાય છે.

મહીં ઊલટી થવાની થાય છે, તે અંતઃકરણમાં પહેલી ખબર પડી જાય છે. પણ ત્યાં તરત ચેતી જાય છે. એ બાથરૂમ પાસે દોડે છે. અંતઃકરણમાં પહેલું થઈ જાય પણ ખબર ના પડે તેનું શું કારણ ? ઊલટી પેલી ગૂંચવાળી ખરી ને, એટલે ત્યાં ઈફેક્ટ થાય એટલે જલદી ત્યાં ચિત્ત જાય અને બીજી કેટલીક ઈફેક્ટો એવી હોય છે કે ચિત્ત બહાર ગયું હોય તો આવે નહીં, તે ખબર ના પડે. પછી ગૂંચાઈ જાય બધું. ઘૈડિયા લોકો કહેતા હતા ને, કે 'હવે મારે જવાનો ટાઈમ થયો છે', એમેય ખબર પડતી'તી. 'હવે આજ મારો દિવસ નીકળશે નહીં. માટે તૈયારી કરી રાખો.' કારણ કે, અંતઃકરણમાં થઈ જાય પછી બાહ્યકરણમાં થાય. પહેલું અંતઃકરણમાં થયા વગર બાહ્યકરણમાં થાય નહીં. અંતઃકરણનો ગોળો જોતા આવડે તો આ જ્યોતિષીઓના ગોળામાં જોવા જવું ના પડે. આ તો જ્યોતિષીઓને કહે છે, 'ગોળામાં મારું જોઈ આપો જોઈએ.' 'અલ્યા ! તું તારું મહીં જ જો ને !' ભલે ને અજ્ઞાની હોય પણ કંઈ ગોળો જતો રહ્યો ? ઊલટી થાય છે એ ખબર પડે છે કે નથી ખબર પડતી ? એટલું તો ફૉરકાસ્ટ (આગળનું દેખાય) એમ આ લોકને હોય છે, પણ ઈન્ડિયન ફેલો (લોકો) ને ! બહારના લોકોને (ફૉરેનર્સને) આ બધી ગૂંચો ના ખબર પડે.

ભાવિનો ભાસ અંતઃકરણની શુદ્ધિને આધીન

પ્રશ્નકર્તા : અંતઃકરણ અશુદ્ધ હોય ત્યાં સુધી આત્મામાં જે ત્રિકાળજ્ઞાનનો સ્વભાવ ગુણ છે એ નથી મળતો. પણ મન, ચિત્ત શુદ્ધ થાય, સ્થિર થાય તો ત્રિકાળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય કે કેમ ?

દાદાશ્રી : કયું જ્ઞાન ?

પ્રશ્નકર્તા : ત્રિકાળજ્ઞાન. ભૂત, ભવિષ્ય ને વર્તમાનનું જ્ઞાન.

દાદાશ્રી : ભવિષ્યનું જ્ઞાન તમે કોને કહો છો, એ મને કહો ને, તમારી ભાષા મને સમજાવો.

પ્રશ્નકર્તા : કૃપાળુદેવને કચ્છમાંથી બે ભાઈ મળવા આવેલા, ત્યારે એ સામે લેવા ગયા ને 'આવો ધારશીભાઈ' એમ કહ્યું, ત્યાં એ પહેલેથી જાણી ગયા.

દાદાશ્રી : એ તો બને. એવું છે ને, એ આમ એકાગ્રતાથી થાય. એ તો મહીં દર્શન પડે છે કેટલાક માણસોને. તે શું બનશે એનો ભાસ પડે.

પ્રશ્નકર્તા : એ અંતઃકરણની નિર્મળતા ઉપર આધાર રાખે છે ને ?

દાદાશ્રી : હા, અંતઃકરણની નિર્મળતા હોય તો જ ભાસ પડે. એ આ જ્ઞાનીઓને જ પડે એવું નહીં, એ સંતોનેય ભાસ પડે.

પ્રશ્નકર્તા : એવા લોકો છે કે જે અહીંયા બેઠા હોય તો અમુક બિલ્ડિંગમાં, અમુક રૂમમાં શું શું છે, તે બધું અહીંયા બેસીને કહી આપે છે. એટલે ત્યાં એ જોઈ શકે છે, એ કેવી રીતે ?

દાદાશ્રી : એ અંતઃકરણની નિરાવરણતા છે, અંતઃકરણની શુદ્ધિ છે. એ કેટલાક યોગમાર્ગ એવા હોય છે, એ અંતઃકરણની શુદ્ધિ કરી શકે તો એ માણસ જોઈ શકે છે.

[૨]

અંતઃકરણની કાર્યપદ્ધતિ

પાર્લામેન્ટરી પદ્ધતિ, અંતઃકરણમાં

અંતઃકરણમાં દરેકનું ફંક્શન (કાર્ય) જુદું જુદું હોય છે, છતાં પણ દરેક કાર્ય ચારેયના ભેગા સહકારથી જ થાય છે.

અહીંથી બહાર નીકળ્યા એટલે પહેલો મનને વિચાર આવે 'ટેક્ષીમાં જઈશું કે સ્ટેશન અહીં નજીક છે, ચાલતા જઈશું ? નજીક છે માટે નકામા કોણ, બે રૂપિયા નાખીને શું કામ છે ?' પછી પાછો બીજો વિચાર કરે કે 'ના, બસમાં ચાલો ને !' પછી ત્રીજો વિચાર કરે કે 'ના, બસ કરતાં ટેક્ષી લઈને જઈએ તો આપણે બધા સાથે બેસીને જવાય.' તે વખતે મન બહુ વિચારણામાં હોય છે. એટલે મન આમથી આમ વિચારે, તેમથી તેમ વિચારે, બધું વિચારે કે આમ કરીશું, તેમ કરીશું. ત્યારે બુદ્ધિ કહે પછી છેવટે કે 'ના, ટેક્ષીમાં જઈશું.' જેણે નિર્ણય લાવી નાખ્યો એ બુદ્ધિનું કામ. એટલે પેલા બધા ચૂપ. મન નિર્ણય ના આપી શકે. ચિત્ત નિર્ણય ના આપી શકે. અહંકારેય નિર્ણય ના આપી શકે. બુદ્ધિ નિર્ણય આપે કે તરત અહંકાર સહી કરી આપે. સહી તો એની લેવી પડે. પાછી બુદ્ધિય જો એની સહી ના લે, તો ચાલે નહીં.

પ્રશ્નકર્તા : અહંકારની સહી ના લે ત્યાં સુધી શું થાય ?

દાદાશ્રી : કામ બંધ રહે. અને તોય અહંકારનું ચલણ નહીં ને

એની સહી વગરેય ચાલે નહીં.

પ્રશ્નકર્તા : આ તો પેલા ઈંગ્લૅન્ડના રાજા જેવું !

દાદાશ્રી : એ તો તમે જે કહો તે, જેની જોડે સિમિલી (તુલના) કરવી હોય એ કરજો, પણ અહંકારનું ચાલે નહીં. ચાલે બુદ્ધિનું. પણ એકલી બુદ્ધિ ચાલે કેવી રીતે ? અહંકારની સહી લે તો કામ થાય. એટલે અંદર આખી પાર્લામેન્ટરી પદ્ધતિ ચાલી રહી છે.

ચલણ બુદ્ધિનું ને રોફ અહંકારનો

બુદ્ધિ જે ડિસિઝન આપે, એની પર ઈગોઈઝમ ખાલી સહી જ કરે. બીજું કશું એ કરે નહીં. જ્યાં જ્યાં બુદ્ધિ ડિસિઝન આપે ત્યાં ત્યાં એને અહંકાર કરવાનો એ જ એનો ધંધો. અહંકાર સહી કરે. ચિત્ત કહે ત્યાં એ સહી ના કરે. અરે, મન કહે તોય સહી ના કરે. પણ બુદ્ધિ કહે ત્યાં ઈગોઈઝમ સહી કરે.

એટલે અહંકાર કોના તાબામાં છે ? બુદ્ધિના તાબામાં. એટલે બુદ્ધિ કહે એમ અહંકાર કર્યા કરે છે. બુદ્ધિ કહે, કે 'અહીં સહી કરો' એટલે કરી આપે. બુદ્ધિની આંખે બિચારો સહીઓ કરે છે, પણ રોફ તો એનો જ છે. ચલણ બુદ્ધિનું ને રોફ એનો ! સહી એની થાય ! પ્રેસિડન્ટ ઑફ ઈન્ડિયા (રાષ્ટ્રપ્રમુખ) જાણે હોય એવું ! અહંકાર મોટો છે અને બુદ્ધિ એની આસિસ્ટન્ટ (મદદનીશ) હોવા છતાં વડાપ્રધાન તરીકે કામ કરી રહી છે. હવે બુદ્ધિ જે કરી રહી છે તેના આધારે ચાલી રહ્યું છે. બુદ્ધિ હોય ત્યાં અહંકાર હોય જ. મન હોય ત્યાં અહંકાર હોય યા ના પણ હોય.

અંતઃકરણ વિણ ન થાય કોઈ કાર્ય

પ્રશ્નકર્તા : આ વાંચવાનું, સમજવાનું, બોલવાનું, એમાં અંતઃકરણમાં કોનું કોનું કાર્ય સમાય ?

દાદાશ્રી : બધાય કાર્ય અંતઃકરણના. અંતઃકરણની મદદ વગર કશું જ થાય નહીં.

પ્રશ્નકર્તા : તેમાં અક્ષરો વાંચવાનું કામ કોનું કહેવાય ?

દાદાશ્રી : વાંચવાનું ? એ બધું ચિત્તનું કામ છે. ચોખ્ખું હોય, એ પ્રમાણે બધું કામ થાય.

પ્રશ્નકર્તા : પછી સમજ પડવી, એ કોનું કામ ?

દાદાશ્રી : એ બુદ્ધિનું કામ.

પ્રશ્નકર્તા : અને તે જ ઘડીએ આ શબ્દો નીકળ્યા ?

દાદાશ્રી : એ બધું અહંકારનું કામ.

પ્રશ્નકર્તા : તો મનનું શું કામ રહ્યું ?

દાદાશ્રી : મન આમાં ભાગ નથી લેતું. મન એનું જુદું હોય. એનો વોટ (મત) જુદો. આ તો ચિત્ત, બુદ્ધિ ને અહંકાર ત્રણ વોટ એક બાજુ અને એક વોટ પેલા એકલા મનનો જુદો. જેના વોટ જીતવાના હોય, તેના ભાગે ત્રણ હોય.

બુદ્ધિ જેમાં ભળે તેનું કાર્ય થાય

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ અને અહંકાર, બેનું ભેગું ડિસિઝન હોય છે. જો એ મનમાં ભળે તો મનનું કાર્ય થાય અને ચિત્તમાં ભળે તો ચિત્તનું કામ થાય છે. એવું થયું ને ?

દાદાશ્રી : હા, ચારમાંથી ત્રણ જે ભેગા થાય ને, તે કાર્ય થઈ જાય. કોઈ ફેરો રાત્રે જાગ્યા હોય તો મનને સંયોગી પુરાવો ભેગો થઈ જાય તો મન તે ઘડીએ વિચારણામાં પડે. જે સંયોગી પુરાવો ભેગો થયો તે ટાઈમિંગ ખૂટતો હોય, પણ તે ભેગું થયું કે ફૂટ્યું. એટલે આપણને વિચારો તે જાતના આવ્યા કરે. તે ઘડીએ ધંધાના એવા વિચારો ના આવે, પણ જે જાતનું છે, તે જાતના વિચારો આવે, તે મન કહેવાય છે. અને મન જે ઘડીએ ચાલુ થયું એટલે ત્યાં આગળ જો ચિત્ત બહારના અંગેનું હોય તો ચિત્ત ત્યાં જાય પાછું ને ઘરના અંગેનું હોય તો ઘરમાં નીચે જાય,

ઉપર જાય, ચિત્ત તે ઘડીએ ફર્યા કરે. ત્યારે બુદ્ધિ ડિસિઝન આપવાની તૈયારી કરે. હવે જો ચિત્ત આમાં ઊભું ના રહે, ચિત્ત સામવાળિયું થઈ પડ્યું હોય, તો બુદ્ધિ મનને ભેગી થઈ જાય. મનના વિચારો અને બુદ્ધિ એક થઈ જાય તો અહંકાર સહી કરી આપે. જ્યાં બુદ્ધિ ભેગી થઈ જાય ત્યાં અહંકાર સહી કરી આપે. આ રીતે પાર્લામેન્ટ ચારની ! તેમાંથી એક ચિત્ત જો ખસી ગયું હોય તો તેનો વિરોધ રાખી અને કામ આગળ ચાલ્યા કરે. અહંકાર તો ફક્ત જ્યાં બુદ્ધિ કહે ત્યાં સહી કરી આપે એ એનો નિયમ છે. અગર તો કોઈ ફેરો છે તે ચિત્તને ગમે કે અમુક જાત્રા મને બહુ ગમી'તી, એટલે બુદ્ધિ જો એમાં ભળે, બુદ્ધિ એક્સેપ્ટ (સ્વીકાર) કરે એટલે ડિસાઈડ (નક્કી) કરે એટલે એક બાજુ ત્રણ થઈ જાય એટલે મન રખડી પડે.

એટલે મહીં આમ વાતો બધી ચાલતી હોય, પણ કોઈ પણ વસ્તુ ડિસિઝન આપે તે પાર્લામેન્ટરી ડિસિઝન હોય. અંતઃકરણ એટલે પાર્લામેન્ટ પદ્ધતિ ! મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર, ચાર મેમ્બરોની (સભ્યોની) પાર્લામેન્ટ અંદર ભરાય છે. આ ચારમાં વધુ મતે કાર્ય થવાનું. એમાં પ્રેસિડન્ટ અહંકાર છે, બુદ્ધિ વડાપ્રધાન છે અને પેલા બે વોટ આપનારા છે.

આ મન અને ચિત્ત, બે જણ રહ્યા. એ બેમાંથી એકના પક્ષમાં ભળે આ બુદ્ધિ. પોતાને ઠીક લાગે તો મનના પક્ષમાં ભળે તો ચિત્તને ઉડાડી મારે અને ચિત્તના પક્ષમાં પડે તો મનનું ઉડાડી મારે, તે પેલા બે ઓચિંતા ભળી જાય. જ્યાં બુદ્ધિ ભળે ત્યાં અહંકાર જોડે જ મૂઓ હોય. એટલે વોટિંગ વધી જાય ને, પેલું ? એક બાજુ એક જણ અને એક બાજુ ત્રણ, જ્યાં આગળ ત્રણ થઈ જાય તેનું કાર્ય થવાનું મહીં. આ પ્રમાણે થયા કરવાનું.

બુદ્ધિ પ્રકાશવાળી છે અને બુદ્ધિ જ્યાં દોડે છે ને, ત્યાં અહંકાર તરત પહોંચી જાય છે. કારણ કે અહંકાર એ પોતે આંધળો છે એટલે બુદ્ધિ વગર એને ચાલે એવું નથી. એ બુદ્ધિની આંખે જ જોયા કરે છે.

ખાલી પ્રેસિડન્ટ કહેવાય એટલું જ, બાકી સત્તા પેલીના હાથમાં બધી. અને મન-બન કશાનું ના ચાલે. બુદ્ધિ હોય ને, ત્યાં કોઈનું ના ચાલે.

પ્રશ્નકર્તા : એવું બને ને, કે જે વસ્તુ પર અહંકારની સહી ના થઈ પણ બુદ્ધિએ ડિસિઝન લીધું, પછી એ કાગળિયાનું શું ?

દાદાશ્રી : ના. ડિસિઝન લીધું ને, તેના પર અહંકારની સહી થઈ જ જાય. એટલે એ કાર્ય થઈ ગયું. અને અહંકાર તો છૂટો પડી ગયો ને બુદ્ધિ એકલી રહી ગઈ, તે વિધવા સ્થિતિમાં. પ્રેસિડેન્ટ ના હોય તો વિધવા જેવું જ ને !

કોઈ વાર મન ના કહેતું હોય, તો કોઈ વાર ચિત્ત ના કહેતું હોય. બાકી અહંકાર તો બુદ્ધિ જોડે જ હંમેશાં, એકલો ના હોય. એકલો અહંકાર બુદ્ધિથી છૂટો પડે નહીં. બુદ્ધિ અને અહંકાર એ બે બનતા સુધી જુદા ના પડે. કો'ક ફેરા જુદા પડે. બુદ્ધિ જોડે તો અહંકારે સહી કરેલી હોય છે. હવે એ સહી જુદી પાડે, એનું નામ પુરુષાર્થ.

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ અને અહંકારને છૂટા પાડે એ પુરુષાર્થ ?

દાદાશ્રી : એ પુરુષાર્થ. એ વ્યવહારિક પુરુષાર્થ છે.

આમ થાય ઈચ્છા પ્રગટ

પ્રશ્નકર્તા : ઈચ્છા અને મનની વચ્ચે શું ફરક ?

દાદાશ્રી : મનમાં જે વિચાર આવે ત્યાર પછી બુદ્ધિ નિરીક્ષણ કરે કે આમાં ખરું કયું ? ખોટું કયું ? ત્યાર પછી ઈચ્છાની શરૂઆત થાય. બુદ્ધિ એનું પૃથક્કરણ કરે, કે સાચું કયું ? સારું કયું ? પછી ઈચ્છા પ્રગટ કરે.

આ હલવાઈની દુકાને આપણે બધું જોયું તે ઘડીએ મન વિચારે ચઢે, કે આ લઈશું ને તે લઈશું, તે લઈશું. પછી બુદ્ધિ છે તે ડિસિઝન લે, કે આટલા જ પૈસા છે. એ બધું અનુસંધાન કરી અને પછી લેવાનું નક્કી કરે. ત્યારે ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય, કે આ લો. એટલે અંદર બધું સંચાલન અંતઃકરણમાં ચાલ્યા કરે અને બાહ્યકરણમાં પાછું એ પ્રમાણે બધું થાય.

અંતઃકરણ ક્યારે બંધ થાય ?

પ્રશ્નકર્તા : અંતરશાંતિમાં અંતઃકરણ કામ જ ના કરતું હોય ? બંધ થઈ ગયું હોય ?

દાદાશ્રી : એ બંધ થાય નહીં. પણ એને પોતાને સમજાય નહીં એટલે પછી બંધ થઈ ગયું એમ કહે. અંતઃકરણ તો બંધ કોઈનુંય થાય નહીં. નશો કર્યો હોય ત્યારે બંધ થાય અગર તો પેલું ડૉક્ટર આપે છે ને ? શું ?

પ્રશ્નકર્તા : ઍનેસ્થેશિયા.

દાદાશ્રી : હા, તો બંધ થાય. ગાંજાની ચલમ ચઢાવે તે ઘડીએ અંતઃકરણ બંધ થઈ જાય. નશો અંતઃકરણને બંધ કરી દે. એટલે પછી મજા આવે. અંતઃકરણ ડખલ કરે છે ને, એ ડખલ બંધ થઈ જાય. પછી ઘેનમાં ને ઘેનમાં દહાડા કાઢે. તને ઘેન ચઢેલું કોઈ દહાડો ?

પ્રશ્નકર્તા : ખોરાક ખાઈએ એનું ઘેન ચઢેલું છે. બાકી નશો-બશો નથી કર્યો કશો.

દાદાશ્રી : ખોરાક ખાઈએ એટલાનું જ ઘેન ચઢે કે આ જાણેલાનુંય ઘેન ચઢે ? કંઈ જાણ્યું હોય તો એનું ઘેન ચઢે ખરું ?

પ્રશ્નકર્તા : ખબર નહીં. મન ઠરી જાય, બુદ્ધિ કામ ના કરે, ચિત્ત ક્યાંય ભટકે નહીં, અહંકાર ઉછળે નહીં એવી અવસ્થા આવે ખરી ?

દાદાશ્રી : અંતઃકરણ બંધ થાય નહીં. એ ચારમાંથી એક તો ચાલતું જ હોય. ચિત્ત ભટકતું ના હોય તો મન મહીં ચાલતું જ હોય. મન ના ચાલતું હોય તો બુદ્ધિ અવળ-સવળ કર્યા કરે, નહીં તો અહંકાર ! પણ એ બધું ઘેનમાં બંધ થઈ જાય. ઘેન એવી ચીજ છે કે બંધ કરાવે. મહીં ચાલુ હોય તો પણ ઘેનને લીધે ખબર ના પડે. એટલે બંધ થાય એમ આપણે કહીએ, એ તો બંધ થતું જ નથી. શ્વાસ લે એની સાથે મન ચાલુ જ હોય. શ્વાસ બંધ કરે એટલો વખત મન સ્થિર થાય.

પ્રશ્નકર્તા : ના, એમ નહીં. આ શ્વાસ બંધ કરે ત્યારે મન બંધ થાય એમ આપે કહ્યું, પણ તે ઘડીએ બીજું તો ચાલુ રહી શકે ને ?

દાદાશ્રી : હા, અહંકાર તે ઘડીએ પાછો સ્થિર કરવામાં મંડ્યો હોય !

પ્રશ્નકર્તા : હમણાંના સંતો અંતઃકરણની સ્થિરતા માટે નામસ્મરણ ઉપર કેમ બહુ ભાર દે છે ?

દાદાશ્રી : નામસ્મરણ તે, હમણાં બીજો કોઈ ઉપાય નથી. આટલી બળતરામાં કંઈક નામસ્મરણ કરે ને, તો કંઈક શાંતિ, કંઈક ઠંડક રહે. કારણ કે, નામસ્મરણ કરે તે વખતે મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર બધું ટાઢું રહે અને અંદર શક્તિ આવે.

કૉમામાં અંતઃકરણની સ્થિતિ

પ્રશ્નકર્તા : કૉમામાં છે તે કઈ દશા કહેવાય ? કૉમામાં મગજ તો ચાલતું હશે ને ? મન ચાલુ જ હશે ને ?

દાદાશ્રી : બંધ હોય. મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર બધુય બંધ થઈ જાય. ફક્ત આયુષ્ય કર્મ બાકી અને ભયંકર અશાતા વેદનીય કર્મ ભોગવે છે અત્યારે.

હિપ્નોટાઈઝની અસર કોના પર ?

પ્રશ્નકર્તા : માણસને હિપ્નોટાઈઝ કરે છે, એની અસર ક્યાં આવે ? મન ઉપર આવે કે ચિત્ત ઉપર આવે ?

દાદાશ્રી : મન અને ચિત્ત બેઉ ઉપર.

આ લોકો જે હિપ્નોટાઈઝ કરે છે તે અંતઃકરણ પર થાય છે. અંતઃકરણના બધા જ ભાગોને ઝડપે. પહેલા ચિત્તને ઝડપે પછી બીજા બધા ઝડપાય. અંતઃકરણ ઉપર અસર થાય એટલે બાહ્યકરણ પર અસર થાય. પહેલા અંતઃકરણ પર અસર થવાની. શૂન્ય મન થાય એટલે બાહ્યકરણ એના કહ્યા પ્રમાણે વર્તે.

ઈન્દ્રિયોનું નિયંત્રણ મનના હાથમાં

પ્રશ્નકર્તા : શરીર અને મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર, આ બધા વચ્ચે શો સંબંધ છે ?

દાદાશ્રી : શરીર જે છે, એની જોડે પાંચ ઈન્દ્રિયો છે; એ બધાનું નિયંત્રણ મનના હાથમાં છે. એ મન એમ કહે આંખને, જોવા જેવું છે, તો આંખ તરત જોઈ લે. અને મન ના કહે તો આંખ જોતી હોય તોય બંધ થઈ જાય.

પ્રશ્નકર્તા : ઘણી વખત મન અંદરથી કહે કે નથી જોવું, છતાંય જોવાય.

દાદાશ્રી : જોવાઈ જાય એ તો મૂળ ઈન્દ્રિયોનો સ્વભાવ છે. પણ તેથી કરીને મન કહે કે નથી જોવું એટલે ફરી ન જ જુએ. એ તો ઈન્દ્રિયોનો સ્વભાવ છે. ઈન્દ્રિયો તો લપકા માર્યા જ કરે. પણ મન ના કહે તો આંખો ફરી ના જ જુએ.

મનની ઉપર બુદ્ધિ, બુદ્ધિ ઉપર અહંકારનું નિયંત્રણ

હવે મનની ઉપર નિયંત્રણ કોનું છે, એ જાણવાનું છે. તમારા મનની ઉપર કોનું નિયંત્રણ છે ?

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિનું.

દાદાશ્રી : બુદ્ધિ શું કરે છે ?

પ્રશ્નકર્તા : સારાસારનો ભેદ બતાવે છે.

દાદાશ્રી : હા, તે બુદ્ધિના ધાર્યા પ્રમાણે થાય છે ?

પ્રશ્નકર્તા : નથી થતું.

દાદાશ્રી : તે બુદ્ધિની ઉપર કોનું નિયંત્રણ છે ?

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ ઉપર કોઈ છે પણ ખબર નથી પડતી.

દાદાશ્રી : અહંકારનું, બીજા કોનું ?

પ્રશ્નકર્તા : પણ પાછું આ મનોવૈજ્ઞાનિક વેપારો જે છે, બોલવું, ચાલવું, વિચારવું, વર્તન કરવું, એ કોણ ઉત્પન્ન કરે છે ?

દાદાશ્રી : એ તો અહંકાર બધું કરે છે. આવું બધું પૃથક્કરણ સમજાયું તમને એમાં ? જે બધી આ ક્રિયા થાય છે તે એક જ વસ્તુમાં થાય છે, એને અંતઃકરણ કહીએ છીએ આપણે. અંતઃકરણમાં આ બધી ક્રિયાઓ થઈ રહી છે. દરેક વખતે એક-એક, મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર, પોતપોતાના ફંક્શનમાં હોય. હવે જ્યાં સુધી આ ફંક્શનમાં આપણે કામ કર્યે રાખીએ, ત્યાં સુધી 'આપણે કોણ છીએ', એ આપણને જડે નહીં. આ ફંક્શનની બહાર જઈએ ત્યારે 'આપણે કોણ છીએ' એવું જડે. પણ તે ફંક્શનની બહાર જવા જ ના દે. એ ફંક્શન એવું છે. ઘડી વારેય, અંતઃકરણની બહાર કોઈનેય જવા જ દે નહીં, એ મનેય એવું છે, બુદ્ધિય એવી છે, ચિત્તેય એવું છે ને અહંકારેય એવો છે.

નિયંત્રણ પોતાના હાથમાં આવે, તો થાય પુરુષાર્થ

મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર, ચાર અંતઃકરણના ભાગ. એ ચાર જણનું નિયંત્રણ છે આ શરીર પર અને આ ચાર જણાનું નિયંત્રણ છે, માટે આ ભ્રાંતિ ઊભી રહી છે. પોતાના હાથમાં નિયંત્રણ આવે તો પછી આ કડાકૂટો રહે નહીં, પુરુષાર્થ ઉત્પન્ન થાય.

પ્રશ્નકર્તા : એ પુરુષાર્થ હાથમાં આવે એના માટે શું કરવું ?

દાદાશ્રી : એ બધું અમે અહીં કરી આપીએ છીએ.

પ્રશ્નકર્તા : જેની પાસે તમે ના હોવ એ શું કરે ?

દાદાશ્રી : એ તો એને જે આવડે, સમજણ પડે એ કર્યા કરે. આ તો તમારી જે ભાવના છે કે આમ થાય તો સારું, એવું અમે કરી આપીએ છીએ. આ બધાને કરી આપ્યું છે ને ! કારણ કે તમને કહું તો તમારાથી થાય એવું નથી. આજના કળિયુગના મનુષ્યોને એટલી શક્તિ

નથી. કળિયુગના મનુષ્યો એ પ્રમાણે કરી શકે નહીં. માટે જ લપસી પડ્યા છે અત્યારે. લપસતા લપસતા અત્યારે કળિયુગમાં આવ્યા છે. હવે જે લપસ્યા તે ચઢાય એવું છે જ નહીં એમનાથી. ઘણાય રસ્તા દેખાડીએ તોય નથી ચઢાય એવું. એ તો બીજી હેલ્પ આપવી પડે.

એટલે છૂટેલા હોય, બંધનમુક્ત થયેલા હોય, તે જ આપણને બંધનમુક્ત કરી શકે, નહીં તો કોઈ કરી શકે નહીં. મુક્તપુરુષ થયા હોય, તે જ આપણને મુક્ત કરી શકે. પોતે બંધાયેલો હોય, તે આપણને શી રીતે મુક્ત કરી શકે ?

[૩]

'એમનું' સ્વરૂપ ને દેહમાં સ્થાનો

ચારેય રૂપી, પણ ચક્ષુગમ્ય નહીં, જ્ઞાનગમ્ય

આખું વર્લ્ડ જે સાયન્સ ખોળી રહ્યું છે, તે સાયન્સનો પહેલ-વહેલો સંપૂર્ણ ફોડ અમે આપીએ છીએ. મનને સમજવું બહુ મુશ્કેલ છે. મન શું ? બુદ્ધિ શું ? ચિત્ત શું ? અહંકાર શું છે ? એ બધાનો જેમ છે તેમ ફોડ આપીએ છીએ.

ચારેય રૂપી છે અને વાંચી શકાય તેમ છે. ચક્ષુગમ્ય નથી, જ્ઞાનગમ્ય છે. ફિઝિકલ છે. શુદ્ધ આત્માને અને એને કંઈ જ લેવાદેવા નથી. એનાથી સંપૂર્ણ છૂટું જ છે. અમે સંપૂર્ણ છૂટા છીએ, તેથી તેનું દરઅસલ વર્ણન કરી શકીએ.

મન લાગે ચેતન જેવું, પણ છે નિશ્ચેતન ચેતન

પ્રશ્નકર્તા : દાદા, મન જીવતું ચેતન હોય એમ ઘણી વાર આપણી સાથે દલીલો કરે છે.

દાદાશ્રી : મન શું છે ? એ નિશ્ચેતન ચેતન છે. નિશ્ચેતન એમ એકલું નથી કહેતો, નિશ્ચેતન ચેતન છે. એ ચેતન નથી પણ એ નિશ્ચેતન ચેતન છે. એટલે શું ?

પ્રશ્નકર્તા : આપ બતાવો.

દાદાશ્રી : એ ચેતન જેવું લાગે છે ખરું, પણ ખરેખર એ ચેતન નથી. લક્ષણ બધા ચેતનના જેવા જ છે, પણ બધા ડિસ્ચાર્જ સ્વરૂપે છે. કોઈ વસ્તુને ચાર્જ કરેલી હોય, એ ડિસ્ચાર્જ થાય તે ઘડીએ ચેતન જેવા લક્ષણ ના દેખાય ? આ દારૂખાનાના ટેટા હોય છે, તે દુકાનમાં પડી રહે છે, ત્યાં સુધી એ કૂદાકૂદ કરે છે ? પછી આપણે એને સળગાવીએ તો ?

પ્રશ્નકર્તા : તો એ કૂદાકૂદ કરે.

દાદાશ્રી : તે મહીં ચેતન હોય છે તે ઘડીએ ? ચેતન જેવું દેખાય, પણ ચેતન નથી એ. એવું આમાં ચેતન જેવું દેખાય પણ ચેતન નથી. આ શરીરમાં આખી રાત મશિનરી ચાલે છે, એવું તમને ખબર છે ? તમને ખબરેય ના હોય તોય ચાલે છે ને ?

બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર મિશ્રચેતન

પ્રશ્નકર્તા : આ દેહ એ ફિઝિકલ છે, તો આ મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર એ પણ ફિઝિકલ છે ?

દાદાશ્રી : મન એકલું જ કમ્પ્લીટ ફિઝિકલ કહેવાય. પેલું બધું તો મિશ્રચેતન કહેવાય. મિશ્રચેતન એટલે શું ? પાવર ચેતન. જેમાં પાવર ભરેલો છે. એ પાવર જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી એ કામ કરશે ને પાવર નહીં હોય તો ખલાસ થઈ જશે. એટલે પાવર હોય ત્યાં સુધી ચિત્ત ને બુદ્ધિ એ બધા કામ કરે. અને મન તો પોતે ફિઝિકલ છે. એને કંઈ પાવરની જરૂર નથી.

આત્માની હાજરીથી ભરાય પાવર

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ અને ચિત્ત જડ ના કહેવાય ?

દાદાશ્રી : બુદ્ધિ અને ચિત્ત બિલકુલ જડ નથી, પાવર ચેતન છે. એટલે ચેતન જેવું જ કામ કરે અને ચેતન હોય નહીં. જેમ બેટરીમાં પાવર હોય છે ને, તે મહીં ઘાલીએ પાવર, તો લાઈટ થાય આમ દબાવીએ એટલે. ક્યાં સુધી ? ત્યારે કહે, પાવર હોય ત્યાં સુધી. પાવર ખલાસ થાય એટલે પછી ના થાય. આ પાવર ભરેલો છે, જે કામ કરી રહ્યો છે. આ

પાવર ખલાસ થઈ જશે પછી મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર કશું કામ ના કરે. ફરી પાવર પાછો બીજો ભર્યો કે બૅટરી પાછી ચાલુ અને આત્મા તો તેનો તે જ રહે છે. એની હાજરીમાં પાવર ભરાય છે આ. પાવર ભરવાની કંઈ મશિનરી-બશિનરી કશુંય નહીં, ખાલી હાજરીથી જ પાવર ભરાય છે !

પ્રશ્નકર્તા : આપે કીધેલું કે મન ફિઝિકલ પણ છે અને પાવર ચેતનય છે. એ પાવરવાળું કેવી રીતે છે ?

દાદાશ્રી : પાવર કહેવું હોય તો કહેવાય પણ ડિસ્ચાર્જ પાવર. બાકી મન ફિઝિકલ છે, મન નવું ના કરી શકે. બુદ્ધિ નવું કરી શકે.

પ્રશ્નકર્તા : નવું ના કરી શકે માટે ફિઝિકલ ?

દાદાશ્રી : ડિસ્ચાર્જ, એ ડિસ્ચાર્જ પાવર છે. ચાર્જ કશું ના કરી શકે. અને ફિઝિકલ. અને પેલા બધા મિશ્રચેતન કહેવાય.

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર.

દાદાશ્રી : મિશ્રચેતન. અહંકાર હઉ. મિશ્રચેતનમાં ચેતન નામેય નથી. પણ મિશ્રચેતન એટલે ભાવ પેલામાં નખાયેલા છે એ બદલ થયેલું છે. એ ભાવ આપણે નિકાલ કરી નાખીએ, તે પેલું ચોખ્ખું થઈને જતું રહે.

બુદ્ધિ તો મિશ્રચેતન છે. એટલે એની મહીં પાવર ભરેલો છે. આ મન એ પાવર ભરેલું નથી. એ તો જેમ કોઈ વસ્તુ આપણે લાવવા માંડીએ ને, ત્યાર પછી ડિસ્ચાર્જ થયા કરે છે ને ? એમાં ફેરફાર થયા કરે છે ને નિરંતર ? વસ્તુ એના ફેરફારને ભજે છે ને ? એ એની ઈફેક્ટ છે. એવું આ મન છે તે એના ફેરફારને જ ભજ્યા કરે છે. અને પોતે નાશ થતું જાય છે. ફેરફાર થઈ અને નાશ થતું જાય છે.

અંતઃકરણની ક્રિયાઓ મિશ્રચેતનની

પ્રશ્નકર્તા : અંતઃકરણની ક્રિયાઓ એ નિશ્ચેતન ચેતનની કે મિશ્રચેતનની ?

દાદાશ્રી : એ મિશ્રચેતન છે, નિશ્ચેતન ચેતન નહીં. નિશ્ચેતન ચેતન તો આ શરીર બધું, ખાઈએ છીએ, પીએ છીએ, આ શ્વાસ લઈએ

છીએ, જોઈએ છીએ, કરીએ છીએ, સાંભળીએ છીએ, તે બધું. પેટમાં દુખે-કરે, ખાવાનું પચે-કરે, સંડાસ-બંડાસ એ બધું નિશ્ચેતન ચેતન. એમાં ચેતન જેવી વસ્તુ નથી.

બુદ્ધિ સિવાયના ત્રણેય પુદ્‌ગલ

મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર એ અંતઃકરણનો હિસાબ છે બધો. એ બધુંય પુદ્‌ગલ છે. શુદ્ધાત્મા સિવાય બીજું બધું પુદ્‌ગલ છે. બુદ્ધિ એકલી પુદ્‌ગલ નથી. બુદ્ધિ તો આનો આ જ પ્રકાશ, આત્માનો પ્રકાશ, પણ અહંકારની થ્રૂ (દ્વારા) પડે છે ને, એટલે એને બુદ્ધિ કહેવાય. વચ્ચે અહંકારનું મીડિયમ (માધ્યમ) છે, એની મારફત જાય છે એટલે બુદ્ધિ કહી. પુદ્‌ગલ હોય ત્યારે તો એ પૂરણ થયેલું ગલન થઈ જાય.

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિના પરમાણુ ખરા કે ?

દાદાશ્રી : પ્રકાશના પરમાણુ જે કહે છે ને, તે પરમાણુ કહેવાય પણ પૂરણ-ગલન ના થાય. પૂરણ-ગલન એનું નામ પુદ્‌ગલ. મન પૂરણ-ગલન કહેવાય, અહંકાર પૂરણ-ગલન કહેવાય, ચિત્તેય પૂરણ-ગલન કહેવાય અને બુદ્ધિ એ પૂરણ-ગલન ના કહેવાય. બુદ્ધિ તો પ્રકાશ છે. આ પ્રકાશ અહંકારના મીડિયમ થ્રૂ આવે છે. એક લાલ કપડું ધરીએ, એટલે નીચે લાલ અજવાળું પડે, પણ અજવાળું તો મૂળ આત્માનું જ ને !

પ્રશ્નકર્તા : ચિત્ત પુદ્‌ગલ કેવી રીતે ?

દાદાશ્રી : શુદ્ધ ચિત્તને તો આત્મા કહે છે. એટલે આ ચિત્ત કોને કહેવાય ? અશુદ્ધ ચિત્તને ચિત્ત કહે છે. એ અશુદ્ધ ચિત્ત ગલન થઈ જાય. આપણે જ્ઞાન આપીએ ત્યારે અશુદ્ધ ચિત્તનું ગલન થઈ જાય છે. થોડેઘણે અંશે રહે તો પણ થોડા વખતમાં એ જતું રહે.

મન-ચિત્ત-અહંકાર બધું પરમાણુનું બનેલું છે. એટલે એ જડ તત્ત્વનું બનેલું છે, એ ચેતન નથી. એ ફેરફાર થાય. એટલે એ ફિઝિકલ વસ્તુ છે. બુદ્ધિ ફિઝિકલ નથી. બુદ્ધિ ઈન્ડિરેક્ટ પ્રકાશ છે, રિલેટિવ વસ્તુ છે, સ્વયં પ્રકાશ નથી.

એમનું વજન હોય

પ્રશ્નકર્તા : મનનું વજન હોય ?

દાદાશ્રી : હા, મનનું વજન હોય. પણ થોડુંઘણું, બહુ જૂજ. અહંકારનું વજન હોય, ચિત્તનું વજન હોય.

પ્રશ્નકર્તા : એટલે એનો અર્થ એ કે ચિત્ત એ ફિઝિકલ છે ?

દાદાશ્રી : ના. ચિત્ત અડધું ચૈતન્ય છે, મિશ્રચેતન છે ને અશુદ્ધ થયેલું છે ને, તે વજનદાર થયેલું છે.

પ્રશ્નકર્તા : એટલે એ અશુદ્ધિને હિસાબે જ વજન છે ?

દાદાશ્રી : હા. આપણે આ બહાર જેને જ્ઞાન નથી ને, તેને આત્માનું વજન બાદ કરીને બોલવું હોય તો એને બે-ત્રણ ગ્રામ બાદ કરવું પડે. કારણ કે એમનો (વ્યવહાર) આત્મા વજનદાર હોય, બે-ત્રણ ગ્રામનો.

શરીરમાં મનનું સ્થાન

પ્રશ્નકર્તા : તો પછી આ ચાર વસ્તુઓને (મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર) શરીરમાં કોઈ વિશિષ્ટ સ્થાન છે કે સમજ આપી છે ?

દાદાશ્રી : ના, વિશિષ્ટ સ્થાન છે. સ્થાન છે બધાના. મન એ પોતે સૂક્ષ્મરૂપેય છે ને સ્થૂળરૂપેય છે. એના વિશિષ્ટ સ્થાન છે.

પ્રશ્નકર્તા : મનનું સ્થાન ક્યાં છે ?

દાદાશ્રી : મન બે પ્રકારનું છે; સ્થૂળ મન અને સૂક્ષ્મ મન. એને જ બીજા શબ્દોમાં સૂક્ષ્મ મનને 'ભાવમન' અને સ્થૂળ મનને 'દ્રવ્યમન' કહે છે, કારણ મન અને કાર્ય મન. ભાવમનનું સ્થાન કપાળમાં, સેન્ટરમાં ભ્રમરથી અઢી ઈંચ દૂર રહેલું છે અને સ્થૂળ મન હૃદયમાં છે. સ્થૂળ મન પાંખડીઓવાળું છે. તેથી જ ઘણા લોકો કહે છે કે, મારું હૃદય કબૂલ કરતું નથી. કંઈક ધ્રાસકો પડે તો હૃદયમાં ખળભળાટ થઈ જાય છે. તે દ્રવ્યમન છે. દ્રવ્યમન કમ્પ્લીટ ઈફેક્ટ છે, ડિસ્ચાર્જ સ્વરૂપે છે. જ્યારે ભાવમન કૉઝ ઉત્પન્ન કરે છે. તે ચાર્જ કરે છે.

ભાવમન સહેતુક છે. તેથી નવા બીજ પડે છે. હેતુ પરથી ભાવમન પકડાય, પણ તે હેતુ જોવાની દૃષ્ટિ પોતાને હોય નહીં ને ! જ્યાં 'પોતે' શુદ્ધાત્મા થાય અને સંપૂર્ણ નિષ્પક્ષપાતીપણું ઉત્પન્ન થાય અને મનને કમ્પ્લીટ જુદું, ફિલ્મની જેમ દેખી શકે, ત્યારે જ ભાવમન શું છે તે સમજાય. ભાવમન સુધી તો સર્વજ્ઞ સિવાય કોઈ પહોંચી જ ના શકે. જ્ઞાની પુરુષ જે સર્વજ્ઞ છે તે તમારા ભાવમન આગળ દાટો મારી આપે. એટલું નવું મન ચાર્જ ના થાય અને કેવળ ડિસ્ચાર્જ મન જ રહે. તે પછી તેની ઈફેક્ટને જ જોવાની અને જાણવાની.

આ અંગ્રેજો સબકૉન્શિયસ અને કૉન્શિયસ માઈન્ડ કહે છે. તે બધું જ સ્થૂળ મન છે. સૂક્ષ્મ મનનું એક પરમાણુ પણ કોઈથી પકડી શકાય તેમ નથી. એ તો જ્ઞાની પુરુષનું જ કામ છે. કારણ કે તે જ્ઞાનગમ્ય છે.

પ્રશ્નકર્તા : હવે મન અને હૃદય બે જુદા જુદા છે ?

દાદાશ્રી : ના, હૃદયની અંદર જ મન છે. પણ મનનું ફંક્શન (કાર્ય) જુદું છે ને હૃદયનું ફંક્શન જુદું છે. એની જગ્યા, ભૂમિકા ત્યાં છે.

ચિત્તનું સ્થાન

એટલે આમ ચિત્તનું સ્થાન ક્યાં છે ? તમારી ચોટલી છે ને ત્યાં છે, પાછળ માથામાં ચોટલીનો ભમરો હોય છે ને, ત્યાં હોય છે. ત્યાં ચિત્તનું સ્થાન છે, સ્થૂળ ચિત્ત.

પ્રશ્નકર્તા : સૂક્ષ્મ ચિત્તનું સ્થાન ક્યાં છે ?

દાદાશ્રી : અને સૂક્ષ્મ ચિત્ત એ છે તે બુદ્ધિની જોડે રહે છે. એટલે અરૂપી છે. અને બુદ્ધિ એય કંઈ રૂપી નથી, એક જાતનો પ્રકાશ છે. ચિત્તેય એક જાતનો પ્રકાશ છે, પણ એ અશુદ્ધ પ્રકાશ છે. ભ્રાંતિથી જે જ્ઞાન થાય છે એ બધો અશુદ્ધ પ્રકાશ. આ ચિત્તને શુદ્ધ કરવાથી મોક્ષે જાય. ચિત્ત ચૈતન્ય છે એ કયા આધારે ? ચિત્ત અશુદ્ધ થાય તો પાવર ચૈતન્ય અને ચિત્ત શુદ્ધ થાય તો સંપૂર્ણ ચેતન !

બુદ્ધિ-અહંકારના સ્થાન

હવે આપણે જે દશમસ્થાન છે ને, તાળવું જેને કહે છે ને, જ્યાં ઘી લગાડે છે, ત્યાં બુદ્ધિનું સ્થાન છે. બુદ્ધિનો ફોટો લઈ શકાય એવી બુદ્ધિ છે. ક્યાંથી બુદ્ધિ પ્રકાશમાન થાય છે, તે બૅટરીનો ફોટો લઈ શકાય છે. ને મન છે તે અહીંથી બે ભ્રમરની વચ્ચે અઢી ઈંચ છેટે છે. તે ત્યાં ફોટો પડે એવો છે. અને અહંકાર ક્યાં છે ? એ અહીંયા પાછળ કેડ નીચે છે. છોકરાંઓને શાબાશ કહીને પાછળ નીચે ધબ્બો મારો છો તે એના અહંકારને તમે એન્કરેજ કરો (પોષો) છો. એટલે ખીલે પછી. અહંકારની જગ્યા ત્યાં હોવાથી એ જ જગ્યાએ ધબ્બો મારવો જોઈએ. શાબાશી આપવી પડે. જે મહાન પુરુષો હાથથી ધબ્બો મારે છે ને, 'જાઓ, કામ શરૂ કરો', તે ઘડીએ હાથ ત્યાં પડે છે. એ અહંકારને પહોંચે છે અને એ એક્ઝેક્ટ (હૂબહૂ) ફોટો પડે એવું છે. કેમેરામાં ફોટો આવી જાય.

એમના ફોટા પડી શકે

પ્રશ્નકર્તા : આ મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકારના એ જે સ્થાન આપે બતાવ્યા, વૈજ્ઞાનિકોના ડેસ્ટિનેશન (સ્થાન) મુજબ, આ બધી જ જગ્યાએ એવા સેલ છે કોમ્પ્યૂટર જેવા, કે જે આપેલી માહિતીને સંઘરે છે અને જરૂર પડે પાછી બહાર કાઢે છે, તો હવે આમાં વિચારોનું ડિસ્ટિંગ્વિશ વૈજ્ઞાનિકોની દૃષ્ટિએ અને આપની દૃષ્ટિએ જુદું પડે છે. તો એ પેલા લોકોની બિલકુલ ખોટી જ વાત છે, વૈજ્ઞાનિકોની ?

દાદાશ્રી : નહીં, ખોટી વાત નથી. એમને એવું ભાસે છે. જેમ કેટલાક લોકો 'ગૉડ ઈઝ ક્રીએટર' માને છે, તે એમનું દૃષ્ટિબિંદુ છે. અને આ આમને ભાસે છે કે આમ હોવું જોઈએ. અને તે વખતે એ બાબતમાં એમની કેટલીક બાબત ખરીય નીકળે. કારણ કે એના ફોટા પાડી શકે તેમ છે. એના સૂક્ષ્મ ફોટા લઈ શકાય એવા છે. આ લોકો સમજી શકે. કારણ કે એમની ગિફ્ટ (બક્ષિસ) છે આ બધી. એ જ્ઞાની નથી છતાં પણ ગિફ્ટ છે એમની. આ ગિફ્ટ દર્શનમાં દેખાય. હા, એટલે સૂઝ પડી જાય બધી.

પ્રશ્નકર્તા : હવે મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર, આ ચારેય તત્ત્વો આમ આપણે ચાર ગણીએ ખરા પણ એ એક શક્તિ જુદી જુદી રીતે આવિષ્કાર થાય છે ?

દાદાશ્રી : એવું નથી. એક્ઝેક્ટલી (ચોક્કસપણે) સ્થૂળમાં પણ ચાર છે. તે સ્થૂળથી સૂક્ષ્મ સુધીનો બધો ભાગ છે. ચિત્ત સ્થૂળેય છે ને સૂક્ષ્મ પણ છે. એ સ્થૂળની મહીં સૂક્ષ્મ રહેલું છે. સ્થૂળ એટલે એનો ફોટો પડે એવો છે. અહંકારનો પણ ફોટો પડે એવો છે. એને આ લોકો 'ચક્ર' કહે છે.

પ્રશ્નકર્તા : ચિત્તનો ફોટો પડે છે, પણ ચિત્ત તો જ્ઞાન-દર્શન સ્વરૂપ છે ને ?

દાદાશ્રી : જ્ઞાન-દર્શન સ્વરૂપ છે, પણ જે બૅટરી છે ને, તે બૅટરીનો ફોટો પડી શકે છે; એટલે જે બૅટરીથી ચાર્જ થાય છે ને તે !

પ્રશ્નકર્તા : ચિત્ત જે સ્થૂળ સ્વરૂપ છે તે અહીંયા (પાછળ ચોટલી પાસે) છે અને બહાર સૂક્ષ્મ ભાગ ગયો, તો એનો ફોટો કેવી રીતે પડે ?

દાદાશ્રી : જે એની બૅટરી છે ને, ચિત્ત એ બૅટરી સ્વરૂપ છે કે જેમાંથી એ ચાર્જ થઈ રહ્યું છે, જે ના હોય તો ચિત્ત ચાર્જ ના થાય. તો એ ચિત્તની બૅટરી સ્વરૂપ છે. તે બૅટરીમાંથી એવિડન્સ મળે છે, ત્યારે ડિસ્ચાર્જ થાય ને ડિસ્ચાર્જ થાય ત્યારે અહીંથી રામેશ્વર જાય. એવિડન્સ મળ્યા એટલે રામેશ્વર જાય, તેથી કરીને અહીંથી ચિત્ત જતું રહ્યું નથી. જેમ આ લાઈટ છે, પણ તેનું તેજ બહાર જાય છે ને તેવી રીતે આ ચિત્ત બહાર જાય છે અને એ સૂક્ષ્મ છે. પણ વસ્તુસ્થિતિમાં સ્થૂળમાંથી ઊભું થયેલું છે એ. એટલે એ સૂક્ષ્મ ચિત્તનો ફોટો લઈ શકે એવું છે, એ ચિત્ત મગજના આ પાછળના ભાગમાં રહેલું છે, એ ટેકરો કોઈકનો ઊંચો હોય છે, કોઈકનો ટૂંકો હોય છે. એ ચિત્તનો ફોટો હોય છે.

[૪]
અંતઃકરણની ઉત્ક્રાંતિ

જાનવરોનું અંતઃકરણ સીમિત, મનુષ્યોનું અસીમ

પ્રશ્નકર્તા : આ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર અને હૃદય - આ પાંચ ચીજથી માણસનું, બધા જીવોનું ચાલે છે ?

દાદાશ્રી : હા, પાંચથી જ બધું ચાલે છે. જાનવરોમાં મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર બધું લિમિટેડ (સીમિત) હોય છે અને મનુષ્યોમાં અન્‌લિમિટેડ (અસીમ) હોય છે.

પ્રશ્નકર્તા : બે ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિયના જીવો છે, એમને મનની ગાંઠો ખરી ? અંતઃકરણ ખરું ?

દાદાશ્રી : એમને મન જ ના હોય. બે-ત્રણ ને ચાર ઈન્દ્રિયો સુધી મન નહીં અને પાંચ ઈન્દ્રિયવાળાને મન ખરું પણ સીમિત મન, લિમિટેડ મન.

આ ગાયો, ભેંસો, ગધેડા એ બધા પાંચ ઈન્દ્રિય જીવો કહેવાય અને આપણેય પણ પાંચ ઈન્દ્રિય જીવ કહેવાઈએ, પણ આપણામાં ને આ બીજા પાંચ ઈન્દ્રિય જીવોનામાં ફેર શો ? એમનું અંતઃકરણ લિમિટેડ છે અને આપણું અંતઃકરણ અન્‌લિમિટેડ છે. એટલે મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર આપણું અન્‌લિમિટેડ છે, એમનું મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર બધું લિમિટેડ છે. એટલે એ સંજ્ઞાથી સમજે છે, જ્યારે આપણે એક્ઝેક્ટનેસ સમજીએ છીએ.

જાનવરોનું સીમિત હોવાને લીધે તેમાં ડેવલપમેન્ટ વધારે થઈ શકે નહીં. આ ગાયને વાસણ દેખાડીએ તો એ દોડતી દોડતી આવે. એટલી એને સમજ છે. જોડે જોડે એને બીજી કઈ સમજ છે ? જો આપણે લાકડી લઈને નીકળ્યા હોઈએ તો એ પાસે ના આવે. બીજી એને ઊંઘવાની સમજ છે. તેમને મૈથુન છે. ભૂખ લાગે ત્યારે ખાવાની સમજ છે. એ સંજ્ઞાઓ છે.

દરેકનામાં આહાર, ભય, મૈથુન ને નિદ્રા એ ચાર સંજ્ઞા હોય. મનુષ્યમાં વધારે શું છે, કે અંતઃકરણ ફુલ ડેવલપ થયેલું છે. એટલે અન્‌લિમિટેડ મન છે, જ્યારે પેલા આહાર-ભય-મૈથુન-નિદ્રાવાળાને લિમિટેડ મન છે બધાના. અમુક લિમિટની બહાર જઈ શકે નહીં એ, એને સંજ્ઞાઓ કહેવામાં આવે.

એ ચાર જ સંજ્ઞા જાણે છે, ફક્ત એટલું જ મન છે એમને. બીજું વચ્ચે વિશેષ મન નથી. છતાં કોઈ માણસ વાંદરાને શિખવાડીને મનને બહેલાવે તો જરા આગળ વધે. પણ તે મનુષ્ય એકલો જ એવો છે કે જેનું અન્‌લિમિટેડ મન છે. જેટલું એને ડેવલપ (વિકાસ) કરવું હોય તેટલું થાય. એટલે મનુષ્યમાં મન સીમા વગરનું છે. પણ જેટલું ખીલ્યું એટલું એનું ! અસીમ સુધી પહોંચી શકે એવું મન છે. આ જાનવરોને સીમિત મન છે. સીમિત મન એટલે સંજ્ઞાથી સમજી જાય. અને તમે તો સંજ્ઞા વગરેય બીજી વાતેય સમજી જાવ.

એમને બુદ્ધિયે ખરી પણ લિમિટેડ. ચાર સંજ્ઞા પૂરતી જ એની બુદ્ધિ કામ કરે. એટલે શી બુદ્ધિ હોય એમને ? ત્યારે કહે, આપણે વાસણમાં કશું લઈને નાખવા જઈએ એટલે પેણેથી ગાય સમજી જાય, કે આ કશુંક નાખવા આવ્યા છે. આ સંજ્ઞા એટલે બુદ્ધિ. આટલી સંજ્ઞા હોય. ત્યાંથી જ સમજી જાય, કે આ કશું નાખવા આવ્યા છે.

ભૂખ લાગી હોય તેમાં ચિત્ત હોય એનું, અને વિચારેય એના આવે, ભૂખ લાગી તેના. બીજું ગાય-ભેંસને આંખો મીંચીને ના દેખાય કશું. તમે તો અહીં બેઠા બેઠા ઑફિસમાં શું છે તેય જોઈ શકો. કારણ

કે એમને ચિત્ત ના હોય એવું. એમનું ચિત્ત તો અમુક જ હોય. એટલે એમના મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત જે છે, એને સંજ્ઞાઓ જ કહે છે.

એમનો અહંકારેય લિમિટેડ છે અને ડિસ્ચાર્જ અહંકાર છે. ચાર્જ અહંકાર એટલે જીવતો અહંકાર નથી એ. એટલે ભોગવે જ છે એ, ડિસ્ચાર્જ અહંકાર, પ્રારબ્ધ ભોગવે છે ખાલી. વાઘ, સિંહ, ગધેડું, કૂતરું-બૂતરું બધા જાનવરો પ્રારબ્ધ ભોગવે છે.

અહંકાર ક્યારે ઊભો થાય ?

પ્રશ્નકર્તા : એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિયમાં અહંકાર ક્યારે ઊભો થઈ જાય છે ?

દાદાશ્રી : એ તો જ્યારે લિમિટેડ મન ના હોય, લિમિટેડ બુદ્ધિ ના હોય, લિમિટેડ ચિત્ત અને લિમિટેડ અંતઃકરણ પણ ના હોય, એ અન્‌લિમિટેડ થયું, ત્યાં આગળ અહંકાર ઊભો થાય. એક આ મનુષ્યો એકલાને જ અને તે પણ હિન્દુસ્તાનના મનુષ્યોને જ ! બહારનાને તો અહંકાર છે જ નહીં બિચારાને ! એમને તો આ સાધારણ, બહુ જૂજ અહંકાર છે.

પ્રશ્નકર્તા : થોડોઘણો અહંકાર તો હોય જ ને ?

દાદાશ્રી : ના, એ બહુ જૂજ, તેય સાહજિક અહંકાર અને આપણે તો અહંકારનો પાર જ નહીં ને ! આપણે તો સાત પેઢીનો અહંકાર, મારા છોકરાનો છોકરો ખાય ને તેનો છોકરોય ખાય, તેના માટે ભેગું કરવાનું.

અંતઃકરણનો મનુષ્યમાં વિકાસક્રમ

એકેન્દ્રિય જીવ જે છે ને, તેમાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર વસ્તુ છે નહીં. હવે બે ઈન્દ્રિયોથી માંડીને ત્રણ ઈન્દ્રિય, ચાર ઈન્દ્રિય, એ જીવોને ઈન્દ્રિયો પૂરતું જ ભાન છે. એમાંય મન કે કશું નથી. ફક્ત ઈન્દ્રિયો પૂરતું જ, બે હોય તો બેનું ભાન, ત્રણ હોય તો ત્રણનું ભાન છે. પછી ચાર ઈન્દ્રિયોથી ઉપર પાંચ ઈન્દ્રિયોના જીવો છે તે સંજ્ઞાવાળા

છે. તેમને સંજ્ઞા પૂરતું ભાન છે. આહાર, ભય, મૈથુન અને નિદ્રા - આ ચાર સંજ્ઞાવાળા પાંચ ઈન્દ્રિયોના જીવો. અને બીજા પાંચ ઈન્દ્રિયવાળા છે તે મનુષ્યો.

હવે મનુષ્યમાંય ચૌદ લાખ થર છે, બળ્યા ! એમાં આફ્રિકાની અંદર જે માણસો છે ને, એ ફર્સ્ટ ડેવલપમેન્ટ છે માણસનું. અને ત્યાંથી ઊંચું થતું, થતું, થતું, છેલ્લું લાસ્ટ ડેવલપમેન્ટ ઈન્ડિયામાં છે. તે આ આફ્રિકાનો હોય ને, તેમને મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર બધું ખરું જ, પણ અન્ડરડેવલપ સ્થિતિમાં. હજી વૈઢુંય (કૂંપળ જેટલુંય) નથી થયું. વૈઢા જેટલું ડેવલપ થયેલું હોત ને, તો આપણે એને કહેત કે ભઈ, આ આમાંથી વૈઢું થયું છે. હવે એમાંથી ડેવલપમેન્ટ શરૂ થતું થતું થતું આપણે અહીં આગળ હિન્દુસ્તાનમાં આવે છે, ત્યારે એનામાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર બધું ફુલ્લી ડેવલપ (પૂર્ણ વિકસિત) થયેલું હોય છે. અને બીજે બધે તો, હિન્દુસ્તાન સિવાય બહાર તો ચિત્ત છે ખરું પણ ચિત્ત જેવી વસ્તુને એ લોકો સમજી શકતા નથી. ત્યાં એનું નામ પણ અપાયું નથી. ચિત્ત અનુભવમાં આવે છે પણ એ લોકો એને મન કહે છે. મનમાં બધું સમાવેશ કરે છે. આપણે બેને જુદા ભાગ પાડ્યા. કારણ કે આપણે અહીં તો સાયન્ટિસ્ટ લોકોને !

કર્મબંધ, કઈ યોનિમાં ?

પ્રશ્નકર્તા : જીવાત્મા છે તે ઊંચી યોનિમાંથી નીચી યોનિમાં જાય છે, મનુષ્યમાંથી ગધેડામાં જાય. હવે આ બધું જે થાય છે, એ કેવી રીતે સમજી શકાય ?

દાદાશ્રી : અંદર મન કઈ બાજુ જઈ રહ્યું છે તે ઉપરથી જવાનું થાય. મન ગધેડા જેવું છે કે બળદ જેવું છે કે દેવ જેવું છે એ આપણને ખબર પડે નહીં ?

પ્રશ્નકર્તા : હા, એ વાત સાચી. પણ એ ત્યાં ગયા એનું આપણને પ્રૂફ (સાબિતી) શું મળી શકે ?

દાદાશ્રી : એનું પ્રૂફ આ જ, કે મન કેવું છે તે પ્રમાણે એનું રૂપ ઘડાઈ રહ્યું છે અંદર. આત્માની હાજરીમાં મન જે જે વિચાર કરે, અને વિચાર ક્યારે કહેવાય કે એની મહીં અહંકાર ને બુદ્ધિ ભળે ત્યારે વિચાર થાય, કે આનો વિચાર થયો, એટલે પ્રકૃતિ બંધાય. ગધેડાના વિચાર આવે તો ગધેડાનું, બળદના વિચાર આવે તો તેવું, દેવના વિચાર આવે તો દેવનું, સજ્જનતાના વિચાર આવે તો સજ્જન, પોતે જ પોતાનો ઘડનાર. અને પછી ત્યાં જઈ ડેબિટ (ઉધાર) ભોગવાઈ ગયું, એટલે પછી નિકાલ. પાછા ઘેર (મનુષ્યમાં) જાઓ નિરાંતે.

મનુષ્ય એકલાને જ કર્મ બંધાય છે, જાનવરોને કર્મ બંધાતા નથી. જાનવરનેય અંતઃકરણ હોય છે પણ લિમિટેડ હોય છે એમનું બધું. મન લિમિટેડ હોય છે, બુદ્ધિ લિમિટેડ હોય છે, ચિત્ત લિમિટેડ હોય છે અને અહંકારેય લિમિટેડ હોય છે. એ લિમિટથી આગળ જાય ત્યારે કર્મ બંધાય. આપણું મનુષ્યોનું અંતઃકરણ અન્‌લિમિટેડ એટલે કર્મ બંધાય છે. 'હું ચંદુલાલ છું' એ બોલી અને સૂઈ ગયા એટલે આખી રાત કર્મ બંધાય.

આ અન્‌લિમિટેડ આપણી પાસે છે. તેનો આ દુરુપયોગ કર્યો. પછી કહે છે, મારું માઈન્ડ કાઢી નાખો, ઑપરેશન કરો. તે ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ (શૂન્ય મનસ્ક) થઈ જાય પછી. ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ થઈ જાય એટલે યુઝલેસ (નકામું) થઈ ગયું.

પ્રશ્નકર્તા : જાનવર જેવું થઈ જાય.

દાદાશ્રી : નહીં. જાનવરને માઈન્ડ હોય, જો જો એવું બોલતા ! મનુષ્યોના કરતાં સારામાં સારું માઈન્ડ જાનવરોમાં છે અત્યારે. મનુષ્યોનું માઈન્ડ છે તે અસીમ છે અને એમનું સીમાવાળું છે. પણ આ અસીમવાળાએ દુરુપયોગ કરી અને સીમાય બગાડી નાખી છે.

જાનવર તો બહુ સારી રીતે રહે. એ તો એની બેબીને ઓળખે-કરે. ત્યાં આગળ પાછી દેખીને ઊભી રહે. પેલી આવતી ના હોય તો ઊભી રહે. પાછી જઈને તેડી લાવે, બધું કરે. એ મન કામ કરે છે ને !

બાળકનું અંતઃકરણ

પ્રશ્નકર્તા : નાના બાળકને અંતઃકરણ કેવી રીતે કામ કરે ?

દાદાશ્રી : એવું છે ને, છોકરાનું મન વિકાસ પામેલું ના હોય. પણ એને ચિત્ત હોય, એ જો રમકડાં ના આપીએ તો રડે.

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ થોડી ડેવલપ હોય બાળકોની ?

દાદાશ્રી : ના, ચિત્ત જ ડેવલપ હોય. અહંકાર ખરો, પણ ડેવલપ નહીં થયેલો. ચિત્ત એકલું ડેવલપ થયેલું. તે જે જુએ ત્યાં આગળ ફરે અને ના હોય તો પછી રડે. એવી કંઈ વસ્તુ આપી રાખવી પડે કે એનું ચિત્ત એમાં રહ્યા કરે. પણ તેવી વસ્તુ કઈ હોય ? એક વસ્તુ સંખ્યાતરૂપ બતાડતી હોય તોય એનું ચિત્ત એમાં ઠેકાણે રહે. પણ એક વસ્તુ એક જ રૂપ બતાડે પછી શું થાય ? એક જુએ પછી કંટાળો આવે. થોડીવાર પછી એના એ રમકડાં ફરી રમે, પણ તે વખતે તો છોડી દે.

નાના બાળકને આ બૉડીનું પ્રમાણ નાનું છે, એટલે અંદર મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત ને અહંકાર કામ પૂરું કરી શકે નહીં. એટલે શી રીતે ચાલે ? જ્યારે ફુલ (પૂર્ણ) અંતઃકરણમાં ચાલે ત્યારે એ બાહ્યકરણ પોતે કરી શકે. આ તો અંતઃકરણ હજુ ચાલુ નથી થયું ત્યાં શું થાય તે ? એટલે બાબાને દોરવણી આપવી પડે. પછી જેમ મોટો થાય તેમ આ બીજી બધી બાબતોમાં, સંસારની બાબતમાં અંતઃકરણ ચાલુ થયું. પણ પછી હવે અધ્યાત્મમાં ના ચાલુ થયું, તે પાછું ત્યાં ને ત્યાં રહ્યું.

અનુભવ થાય તેમ આવરણ ખૂલતા જાય

આ દુનિયામાં જેમ જેમ જેનું ડેવલપમેન્ટ થતું જાય, અનુભવો થતા જાય છે, તેમ તેમ એને આવરણ ખૂલતા જાય છે. એટલે કેવા ખૂલતા જાય છે ? એક ઈન્દ્રિય જીવોને એક કાણું પડે. એટલે એટલું એને અજવાળું મળ્યા કરે. ઝાડ એ બધા એક ઈન્દ્રિય જીવો, તેને એટલું અજવાળું મળે ને એટલો આનંદ મળે, વધારે મળે નહીં. પછી બે ઈન્દ્રિયના તે બે કાણા મળે. એવું પછી આપણે તો પાંચ ઈન્દ્રિય અને

મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર ટોચ ઉપર આવીને બેઠા. પાંચથી વધારે કાણા પડે નહીં. હવે આવરણ ઉતારવાની જરૂર. એટલે બુદ્ધિ સુધી આપણે પહોંચ્યા. એટલે આપણે એના આવરણ કાઢી શકીએ, પણ આવરણ મુક્ત પુરુષ હોવા જોઈએ. પોતે આવરણ મુક્ત હોય. તે આપણને આવરણ કાઢી આપે, નહીં તો કેવી રીતે કાઢી આપે ? કારણ કે બીજો કોઈ જાણતો જ નથી, એ આપણું શું કરે ?

[૫]
જ્ઞાન થકી થાય મન વશ

પોતે શાંત થાય તો મન શાંત થાય

પ્રશ્નકર્તા : મનની અશાંતિ દૂર કરવા શું કરવું ?

દાદાશ્રી : મનની શાંતિ તો, આ સત્સંગમાં બેસવાથી, સત્સંગના બે શબ્દ આરાધન કરવાથી તો શાંતિ થઈ જાય, નહીં તો એમ ને એમ શાંતિ થાય નહીં ને ? મન શાથી અશાંત થયું છે તે તપાસ કરવી પડે આપણે. એની તપાસ કરવી પડે કે ના કરવી પડે, કે પૈણ્યા નથી તેથી અશાંત થયું છે કે ભણ્યા નથી તેથી અશાંત થયું છે, એનું કંઈ એ તો ખોળી કાઢવું પડે ને ?

પ્રશ્નકર્તા : મન જે કૂદાકૂદ કરતું હોય છે, મન સ્થિર રહેતું નથી અને જે શાંતિ જોઈએ છે, એ શાંતિ મળતી નથી.

દાદાશ્રી : મન કૂદાકૂદ કરતું હોય ત્યાં સુધી શાંતિ શી રીતે થાય ?

પ્રશ્નકર્તા : એને વશમાં લેવા માટે શું કરવું ?

દાદાશ્રી : એ તમે જે કરવા જશો ને, તેથી કૂદાકૂદ વધશે. કંઈક કરવા ગયા કે કૂદવાનું. એ કહે છે કે, તમે શાંત થાવ તો હું શાંત થાઉં. એટલે હું તમને રસ્તો કરી આપું ને તો જ તમે શાંત રહેશો. એટલે એની મેળે જ મન શાંત થઈ જાય. પછી માઈન્ડ કૂદશે જ નહીં.

મન એ તમારો ફોટો છે. અરીસામાં તમે ફોટો દેખો, તમારો ફોટો દેખાય એ જ તમે છો. તમે શાંત થઈ જાવ તો મન શાંત થઈ જાય. અત્યારે છે કશી ભાંજગડ મનની ? જુઓ પછી બૂમ ના રહે. નહીં તો અનંત અવતારથી મન વશ ના થાય. આ દુનિયામાં બધી ચીજો વશ થાય, આખી દુનિયાનું સામ્રાજ્ય ભેગું કરી શકે પણ મન વશ ના થાય.

પ્રશ્નકર્તા : એક મિનિટ સ્થિર રાખવા ગયા એમાં તો મન ક્યાંય કૂદી પડે, ક્યાંય ચાલ્યું જાય. પાછું એને ખેંચીને લાવીએ ત્યાં પાછું થોડુંક સ્થિર થાય.

દાદાશ્રી : હા, તે ક્યાંનું ક્યાંય જતું રહે. ધક્કો મારીને તેલ કાઢી નાખે. ઘડી વાર જંપવા ના દે. એ મન અમે જોયેલું ને ! અમે એય જોયેલું અને પછી આ સ્થાન પર આવેલા, પણ એ વશ થઈ ગયું. એટલે પછી ગયું, આખા બ્રહ્માંડનું સામ્રાજ્ય મળી ગયું. અમને ૨૬ વર્ષથી ટેન્શન ઊભું થતું નથી. કારણ કે મન વશ થઈ ગયેલું. એટલે આ બધાનું અમારા પ્રતાપ થકી, અમારી કૃપા થકી, અમારી એટલે મહીં ભગવાનની હોં, મારી નહીં. મહીં દાદા ભગવાનની કૃપા થકી, આ બધાનું કલ્યાણ થઈ ગયું ! એવા ૬૦ હજાર માણસનું કલ્યાણ થયું છે !

જ્ઞાનીઓ જ મનને જીતેલા

પ્રશ્નકર્તા : કોઈ એવો મહાપુરુષ તો હશે ને, કે જેને મન ઉપર કંટ્રોલ થયો છે ?

દાદાશ્રી : ના, કોઈ નહીં. કોઈ જન્મ્યો જ નથી ને ! એ કંટ્રોલ એકલા જ્ઞાનથી થાય. જ્ઞાનીઓ એકલા જ એને જીતીને બેઠેલા. મન જ્ઞાનથી બંધાય એવું છે. જ્યાં સુધી અજ્ઞાન છે ત્યાં સુધી બંધાય એવું નથી, ને લોક છે અજ્ઞાનમાં, એટલે બંધાયેલું ના હોય અને જીતવાનો પ્રયત્ન કરે, તો કેટલાકને કલાક-કલાક સુધી સ્થિર પકડે, પણ ક્યારે સ્પ્રિંગ ઊછળશે એ કહેવાય નહીં. માટે સહીસલામતી નહીં. કોઈ માણસ કહેશે, 'આ સહીસલામત છે', એ મનાય નહીં. કારણ કે અજ્ઞાન છે અને આત્માની શક્તિઓ અવળે રસ્તે વહી રહી છે એટલે.

સેલ્ફનું રિયલાઇઝ થાય, ત્યારે મન વશ થાય

મનને વશ કરવા મૂઆ લંગોટી એકલી લઈને, બધું જ છોડીને, ઘરબાર, બૈરી-છોકરાં, બધુંય છોડીને જતા રહ્યા. અહીં લોક દર્શન છોડીને જંગલમાં જંગલી જાનવરોના અને ઝાડવાના દર્શન કરવા ગયા. પણ મૂઆ, પેલું મન તો જોડે લઈને ગયા તે બધું જ કરવાનું. ગાય-બકરી પાળશે, ગુલાબનો છોડ રોપશે, ઝૂંપડી બાંધશે. અલ્યા, મનનો સ્વભાવ જ એવો છે કે જ્યાં જાય ત્યાં સંસાર ઊભો કરે ! હિમાલયમાં જાય ત્યાં પણ સંસાર ઊભો કરે. હવે આવા મનને તે શી રીતે તમે વશ કરશો ? મનને વશ કરવું એ તો મોટો વિરોધાભાસ છે. મનના સ્વભાવને વશ કરી શકાય એવું નથી. પણ યોગીઓ વિગેરે હોય છે તે પૂર્વેની એવી ગ્રંથિ લઈને આવેલા હોય છે તે તેમને અત્યારે એમ લાગે કે મન વશ થયેલું છે. પણ તેમનેય જ્યારે મન આડું થાય ત્યારે પોતાને ખબર પડે કે મન વશ નથી. યોગવાળાને જો સળી કરવામાં આવે ત્યારે એમને મન કેટલું વશ છે તે સમજાય. યોગ કરવાની તેમની ગાંઠ છે. એ તો પ્રાકૃત સ્વભાવથી યોગ થાય છે. ત્યારે એ એમ સમજે છે કે મેં યોગ કર્યો ! મેં મનને વશ કર્યું !

મન એ ફિઝિકલ છે. એટલે આ લોકો મનને વશ કરવા નીકળે છે, પણ એ ફિઝિકલ વસ્તુ વશ થાય જ નહીં ને ! એ ફિઝિકલ વસ્તુ શેનાથી વશ થાય ? જ્ઞાન સિવાય વશ થાય નહીં. પોતે પોતાને સેલ્ફ રિયલાઈઝનું જ્ઞાન થાય ત્યારે જ વશ થાય, નહીં તો ત્યાં સુધી મન વશ થાય નહીં.

ચંદુભાઈ તો આ શરીરને ઓળખવાનું સાધન આપેલું લોકોએ, નામ આપેલું, તો તમે કોણ છો ? 'મારું નામ ચંદુભાઈ', તે 'મારું' કહેનારો કોણ છે ? 'આ દેહ મારો, હાથ મારા, કાન મારા, આંખો મારી, બુદ્ધિ મારી, મન મારું, ચિત્ત મારું, અહંકાર મારો', આ બધું 'મારું-મારું' બોલે છે તે કોણ છે એ ?

પ્રશ્નકર્તા : એ જ હું પૂછું છું, કોણ છે એ ?

દાદાશ્રી : હા, એ તમે જાણો તો મન વશ થાય, નહીં તો વશ ના થાય.

પ્રશ્નકર્તા : એ સમજાવો.

દાદાશ્રી : 'આપણું સ્વરૂપ શું છે ? આપણે ખરેખર કોણ છીએ ?' એ જાણીએ, સેલ્ફનું રિયલાઈઝ થાય, ત્યારે આપણું મન વશ થઈ જાય.

મનની જરૂર ખરી ?

પ્રશ્નકર્તા : શિવસંકલ્પ ઉપનિષદમાં કહ્યું, કે મન નથી તો કંઈ નથી. મન છે તો વૃત્તિ, ચિત્ત, બુદ્ધિ, અહંકાર છે. માટે મનને ઓળખીને શાંત કરી દો. મન શિવસ્વરૂપ થઈ જાય તો પછી કોઈની અસ્તિ નથી.

દાદાશ્રી : પણ મન શાંત થઈ જાય ને, એટલે તો તડબૂચા રહ્યા. બહુ તડબૂચા જોયેલા મેં. હેય ! આપણને એમ લાગે કે મહારાજ તો કહેવું પડે ! મોઢું જોતા જ સ્થિર થઈ જઈએ છીએ. એનામાં હાલે નહીં એટલે આપણું હાલતું બંધ થઈ જાય, પણ આવડા આવડા કોળા જ જોઈ લો ને ! તડબૂચા જ ! ભગવાને કહ્યું કે અહીં ક્યાં પેઠો, મનની નિર્વિચાર દશામાં ક્યાં પેઠો ? વિચાર જ બંધ કર્યા એટલે મન ઊડી ગયું, રસ્તે જતા. હજુ છે તો સમુદ્રમાં, ભરસમુદ્રમાં. પણ મન ઊડી ગયેલું, એવા મેં જોયેલા. મોઢા આમ બિલકુલ ગમે. તમને તે ઘડીએ ખસવાનું જ મન ના થાય, વાતાવરણ એટલું સુંદર હોય. એના બાપના સમ, જો એક શબ્દ પણ બોલતા આવડતું હોય તો ! મોક્ષ માટે એ કામ લાગે નહીં. એટલે હું તડબૂચા કહું છું આમને કે આ તડબૂચાની પેઠ બેસી રહ્યા છે. તડબૂચું હાલેય નહીં ને ચાલેય નહીં.

પ્રશ્નકર્તા : પણ શિવસંકલ્પ સ્વરૂપની વાત ઉપર જ કહો ને, મન શાંત થાય ?

દાદાશ્રી : મન શાંત થઈને આ લોકો તડબૂચા જેવા થઈ ગયા છે. મનને શાંત કરશો નહીં. મનને તો ના હોય તો સળી કરજો. કારણ કે એ નવી નવી વસ્તુઓ કાઢશે મહીંથી અને પછી એને થકવજો. થાક્યા

પછી બહુ હેરાન કરતું હોય તો બે ગોળીઓ (ભાવતી ચીજ) ખવડાવી ઉંઘાડી દેજો. એને જો ગમતું હોય ને, તો એને જરા દૂધ-બૂધ પિવડાવીને ખુશ કરી દેવું.

પ્રશ્નકર્તા : શિવસંકલ્પ ઉપનિષદનું પહેલું આ વાક્ય, ફરી પાછું પૂછું છું, 'મન નથી તો કંઈ નથી, મન છે તો બધું છે.' એ બે વસ્તુ, 'મન છે' અને 'મન નથી' એટલે શું ?

દાદાશ્રી : પણ 'નથી' એવું કરીને આ લોકો સમજ્યા, પણ મનની ક્યારે જરૂર ન હતી, એમ જાણવું જોઈએ. આ તો વચ્ચે 'જરૂર નથી' એમ કરવા ગયા ને, તેથી આ કોળા જેવા થઈ ગયા. મન નથી એ તો આપણે કિનારે ઊતર્યા પછી કહેવાનું કે હવે મનની જરૂર નથી. હજુ સમુદ્રમાં બેઠો છે, મૂઓ, ને મનની જરૂર નથી, તે મનને ખલાસ કરવા ગયો. તે બધું નાવડું તોડીને ખલાસ કરી નાખ્યું, મનરૂપી નાવડું !

મોક્ષે જવાનું નાવડું

પ્રશ્નકર્તા : બધાય 'મનને મારો' એમ જ કહે છે.

દાદાશ્રી : હા. મનને કેમ મારવાનું ? એ શોધખોળ લોકો ખોળી કાઢે. મનને મારી નાખે તો રહ્યું શું તારી પાસે ? મન વગર તો માણસ જીવી જ ના શકે. મોક્ષે જતા સુધી મન જોઈશે. મનને લોક મારી નાખે છે, ભાંગી નાખે છે ને ? બહુ ખોટું કહેવાય. મન એ મોક્ષનું કારણ જ છે. એ મનથી જ બંધાયો છે ને મનથી જ છૂટે છે.

પ્રશ્નકર્તા : ગીતામાં કૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું છે ને, કે મન જ મનુષ્યના બંધનનું અને મોક્ષનું કારણ છે, એમ ?

દાદાશ્રી : બરોબર છે. મોક્ષે જવું હોય તોય મન લઈ જાય. કારણ કે બંધાયેલા એનાથી છે. માટે આપણે મનને ભાંગી ના નાખવું જોઈએ. મન નાવડું આ બાજુ વળે તો મોક્ષે જાય ને આ બાજુ વળે તો સંસારમાં ભટકે. માટે જ્ઞાનમાર્ગ ઉપર ચઢાવવા માટે આ બાજુ વાળનાર જોઈએ.

પ્રશ્નકર્તા : મન માંકડું છે એવું પણ કહે છે ને ?

દાદાશ્રી : એનું તો આપણે નામ પાડેલું ગમે તેવું. કોઈ માંકડું કહે, કોઈએ નાવડું કહ્યું.

પ્રશ્નકર્તા : પણ ખરેખર મન માંકડું છે ?

દાદાશ્રી : માંકડું નથી, પણ નાવડું છે. બાકી માંકડાનો અનુભવ થતો હોય તો વારેઘડીએ દાંતિયા કર્યા કરે. એટલે આપણે માંકડું કહેવું જ પડે ને ? અને નાવડું એટલે શું ? સંસારમાં ઊંધે રસ્તેય લઈ જનારું આ મન છે અને સદ્રસ્તેય લઈ જનારું આ છે. માટે જ્યાં સુધી કિનારે ના પહોંચાય ત્યાં સુધી આ મનને ભાંગી ના નાખીશ.

સંસાર સમુદ્રમાં છીએ હજુ, કિનારો દેખાતો નથી અને આપણું નાવડું તોડી નાખીએ, જ્યારે ત્યારે આ નાવડું તોડી નાખવાનું છે એમ માનીને, કોઈ પુસ્તકમાં વાંચેલું હોય તેના આધારે અત્યારે તોડી નાખીએ તો શું સ્થિતિ થાય ?

પ્રશ્નકર્તા : અધવચ્ચે ડૂબી જાય.

દાદાશ્રી : તે એવું આ લોકોને થાય. હા, લોકો કહેશે કે મનમાં વિચાર આવે તો બહુ દુઃખ દે છે. એટલે લોક મને કહે છે કે, 'ઑપરેશન કરી નાખો, મન ભાંગી નાખો.' 'અલ્યા, ભંગાય નહીં, રહેવા દે. મન તો સાબૂત જોઈશે.'

મનની તો બહુ જરૂર છે. મન છે તો આ સંસાર છે ને ત્યાંથી જ આ મોક્ષે જવાય છે. જ્યાં સુધી જરૂરિયાત હોય ત્યાં સુધી મન સંસારમાં રાખે છે અને તમારી જરૂરિયાત બંધ થઈ જાય, એટલે તમને મોક્ષે પણ એ લઈ જાય છે. એટલે સંસારસાગરમાં નાવડારૂપે છે એ. તે જ્યારે તમને મોક્ષે જવું હશે ને, ત્યારે કિનારા પર પહોંચાડે. કિનારે આવ્યા પછી એને છોડી દેવાનું, અલવિદા આપી દેવાની. ઊતર્યા પછી કહીએ કે 'જય સચ્ચિદાનંદ.' તું ને હું જુદા. એટલે મનનો વિરોધ કરવાનો નથી. મન તો બહુ સારામાં સારી વસ્તુ છે. મન એના ધર્મમાં જ છે, ગુણધર્મમાં જ છે.

મનનું વલણ વિરોધાભાસી

પ્રશ્નકર્તા : મનમાં વિચારો તો ઘણી જાતના આવે છે. મન તદ્દન શૂન્ય તો થતું નથી. વિચારો તો આવ્યા જ કરે છે.

દાદાશ્રી : વિચાર તો, એ તો એવું છે ને, આ મન છે તે તમને ઈન્ફૉર્મ (જાણ) કરે છે. આ સારું છે, આ ભયવાળું છે, આ આમ છે, તેમ છે, એવું એ એનો ધર્મ બજાવે છે. નહીં તો એ ભયની જગ્યાએ ના ઈન્ફૉર્મ કરે તો એને માટે ગુનેગાર ગણાય. એમાં જેટલું તમારે ગ્રહણ કરવા જેવું લાગે એટલું ગ્રહણ કરવું ને બીજું છોડી દેવાનું. મન તો ધર્મ બજાવે છે.

આ અમે સાંતાક્રૂઝથી અહીં આગળ ટેક્ષીમાં આવતા હોય, ને કોઈ જગ્યાએ કોઈ ગાડીઓની અથડામણ થયેલી હોય ને, તો અમારું મનેય કહે કે 'આગળ ઍક્સિડન્ટ થાય એવું છે.' ત્યારે મેં કહ્યું, 'ભઈ, અમે નોંધ લીધી. તારી વાત બરોબર છે. અમારે જાગૃત રહેવું જોઈએ.' પછી બીજો વિચાર આવે કે 'એવું કશું નથી કે જે તમને ઍક્સિડન્ટ કરાવે.' ત્યારે આપણે એમ કહેવું કે 'એ અમે નોંધ કરી.' પછી આગળ બીજી વાત કરે. એને એવું કશું નથી કે તમને મારવા જ છે. મનનો એવો સ્વભાવ નથી કે એક જ વાત ઉપર બેસી રહે. તમે મનની તપાસ કરેલી એવી, કે એ એક જ વાત પર બેસી રહે છે ?

પ્રશ્નકર્તા : ફર્યા જ કરે.

દાદાશ્રી : આપણે જો એક વાત પર બેસી રહીએ ને, તો એ બેસી રહે. નહીં તો આપણે કહીએ કે તારી વાતની નોંધ કરી લીધી. તો એ આગળની બીજી વાત કરે. અને આપણે કહીએ કે 'ના, તારું કહેવું ખરું છે. હવે શું થશે ?' તો પછી કલાકો સુધી ચાલ્યા કરે.

શાના શાના વિચાર આવે છે, એ ખબર પડે આપણને. મહીં મન બગડે કે 'આજે તમારા સાસુ મરી જાય તો શું થાય ?' ત્યારે કહીએ, 'સમજી ગયા અમે.' પછી કહે, 'તમારું મોત થાય તો શું થાય ?' ત્યારે

કહે, 'એય સમજી ગયા. અને હવે ત્રીજી વાત કર આગળ.' પાછું એવું હઉ બતાડે કે 'કાલે મરી જઈએ તો આ બધાનું શું થાય ?' ત્યારે આપણે કહીએ, 'એ અમે નોંધ્યું.'

અરે, આટલી મોટી ઉંમરેય શાદી કરવાની વાત કરે, એવું આ મનનું, ક્યારે કેવું કહે એ કહેવાય નહીં. પણ તે આપણે આમાં સાંભળીને કંઈ ગુસ્સે થવાની જરૂર શું ? રાંડવાનું હઉ કહે, 'રંડાપો આવશે તો શું કરીશું ?' ત્યારે કહીએ, 'ભઈ, રાંડ્યા ચાલ ને. હવે આગળની બીજી વાત કર ને !' મનને છે તે કચકચ કરવાની ટેવ પડેલી છે. આપણે ગણતરીમાં જ નહીં લેવાનું એને. એક ગાંડો માણસ પાછળ રહીને જતો હોય, એ આપણું શું કરવાનો હતો ? એના જેવું સમજી લેવાનું.

એટલે આ મનનું સાયન્સ (વિજ્ઞાન) તો સમજવું જોઈએ. આ બધી ઈન્દ્રિયોના જેવું એ પણ કામ કરી રહ્યું છે. એનો પોતાનો ધર્મ બજાવી રહ્યું છે. આપણને ના ગમતું હોય તોય કાન સાંભળ્યા વગર રહે જ નહીં ને ? તે સાંભળવું પણ, પછી આપણે એ ફોન ના લેવો હોય તો ના લઈએ, એ આપણું કામ છે.

હું પોતે આવી રીતે મનને કહું છું, તે જ તમને કહું છું કે ભઈ, આ પ્રમાણે નોટેડ (નોંધ લીધી) કહેજો. તે પછી કશું નહી. પછી બીજી સારી વાત કરશે. કારણ કે આ શરીરમાં એક જ ચીજ એવી છે જે સંપૂર્ણ વિરોધાભાસી છે. દરેક રીતે વિરોધાભાસી હોય તો મન છે અને એટલે જ મજા આવે છે. કારણ કે જો એક જ તરફી હોય ને, તો મજા ના આવે ને ! ઘડી પછી પાછું જુદી જ જાતનું કહેશે. અરે, એક પાંસઠ વર્ષના માણસને મન એનું શું કહ્યા કરતું હતું ? 'પૈણ્યા હોય તો ?' તે પછી એણે મને કહ્યું. મેં કહ્યું 'મૂઆ, કઈ જાતનું આ તારું મન છે ! વિરોધાભાસી !'

વિચારો આપણે જોયા કરવા

પ્રશ્નકર્તા : તો વિચારોનું શમન કરવા ન જવું ?

દાદાશ્રી : વિચારો આપણે જોયા કરવા કે શું વિચારો આવે છે.

આ સિનેમામાં ગયા હોય તો ફિલ્મ જોવાની હોય કે એની જોડે કચકચ કરવાની હોય ?

પ્રશ્નકર્તા : પણ મનમાં ઊલટા-સુલટા વિચાર આવે છે.

દાદાશ્રી : એ તો મનનો સ્વભાવ વિચાર કરવાનો છે. આપણે ના કહીએ તોય વિચાર કરે. આપણે કહીએ, 'આવા વિચાર કેમ કરે છે ?' ત્યારે કહે, 'ના, મારે આવા વિચાર કરવા છે.' જેમ સાસુ ખરાબ મળી હોય, તે સાસુની અથડામણમાં ના આવવું હોય તો છેટા રહેવું હોય તો રહીએ. એવું મન જોડે છેટા રહેવું. એને કહીએ, 'તું તારી મેળે બૂમો પાડ્યા કર.'

મનનું 'ઑપરેશન' !

મન બે જાતના વિચાર કરે. ખરાબ વિચાર કરે ને સારા વિચાર પણ કરે. એટલે બન્ને જાતના વિચારો કરવા એ મનનો ધર્મ છે અને વિચાર જ જો ના આવતા હોય તો એને 'ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ' (શૂન્યમનસ્ક, મન વગરનો) કહેવાય. હવે ગાંડાનેય 'માઈન્ડ' હોય, પણ 'ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ' એટલે તો જીવ યોનિમાંથી નકામો થઈ ગયો કહેવાય.

એ તો એક મોટા લેખક હતા. તે પચાસેક માણસ બેઠેલું. મને કહે છે, 'મારા મનનું ઑપરેશન કરી આપો.' તે ડૉક્ટરોને ના આવડે. અમને તો મનનું ઑપરેશન કરતા આવડે ને ! તે મને કહે છે, 'ઑપરેશન કરી નાખો.' મેં કહ્યું, 'તમારે જો ઑપરેશન કરાવવું છે તો હું તમને કરી આપું. પણ પછી ફાયદો શું ?' ત્યારે કહે છે, 'પછી ખૂબ આનંદમાં રહીશ. આ મન જ હેરાન કરે છે. બીજું કંઈ હેરાન કરતું નથી.' ત્યારે મેં કહ્યું, 'તો ઑપરેશન કરી આપું ?' ત્યારે કહે, 'પછી તો મને નિરંતર આનંદ જ રહેવાનો.' મેં કહ્યું, 'શી રીતે ભવિષ્ય ભાખો છો ? પછી આમ થશે, એવું શી રીતે ભવિષ્ય ભાખો છો ? કંઈ ભવિષ્ય જ્ઞાન થયું છે તમને ?' ત્યારે કહે, 'ના. મને બાદબાકી કરતા એવું લાગે છે કે એ નહીં હોય તો પછી મને આનંદ રહેશે.' તે પછી મેં કહ્યું, 'ભઈ, આ

ઑપરેશન કરવાનું છે, તેમાં તમારે સાક્ષી લાવી આપવા પડશે. કર્યા પછી તમે ફરી ના જાવ.' ત્યારે કહે છે, 'હું નહીં ફરી જઉં.' ત્યારે મેં કહ્યું, 'ના, એ ના માન્યામાં આવે. તમારે જવાબદારીનો પહેલો દસ્તાવેજ કરી આપવો પડશે. તે દસ્તાવેજ ઉપર સાક્ષીઓની સહીઓ આપવી પડશે. તે ઑપરેશન કર્યા પછી જોખમદારી મારી નહીં. તમારી જોખમદારી પર કરું છું. આમાં પછી આમનો ક્લેઈમ નહીં હોય. રાજીખુશીથી અમે કરાવ્યું છે.' ત્યારે કહે, 'એટલું બધું શું આમાં કંઈ જોખમ છે ?' મેં કહ્યું, 'જોખમ કહી દઉં ? આ મનનું ઑપરેશન કરશો ને, તો ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ થઈ જશો.' ત્યારે કહે, 'ના, ના, તો મારે નથી કરાવવું.' ત્યારે મેં કહ્યું, 'તેથી દસ્તાવેજ ઉપર લખાવી લઉં છું ને !' પછી મેં કહ્યું, 'તે જરા વિચાર તો કરો. લેખક થઈને શું બોલી રહ્યા છો ?' તે મનને આમ કરી નાખીએ, એ ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ, તે પછી તુંબડા જેવા દેખાય. ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ થઈ જાય, તને ગમે છે એવું ?

પ્રશ્નકર્તા : ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ તો ના ગમે.

દાદાશ્રી : ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ એટલે શું ? તને આ સમજાય ? આ ગાંડા હોય છે, ગાંડાય માઈન્ડવાળા હોય. એને ઍબ્સન્ટ માઈન્ડ ના હોય. ઍબ્સન્ટ માઈન્ડેડ એટલે યૂઝલેસ (નકામો) માણસ થઈ ગયો. આ દુનિયામાં કોઈ કામનો નહીં.

પ્રશ્નકર્તા : એવું તો ના જ થવાય ને ! મન સાથે તો કામ છે.

દાદાશ્રી : તેથી ઑપરેશન અમે ના કરીએ. મનને જીવતું રાખવાનું છે. મન તો બહુ સારામાં સારી વસ્તુ છે. મોક્ષે લઈ જાય એવી વસ્તુ છે.

મન તો ઠેઠ સુધી મોક્ષે લઈ જનારું નાવડું છે. અને તારનારું, ડૂબાડનારું એ છે. તારો વાંક હશે તો ડૂબાડશે અને તારો વાંક નહીં હોય તો એ તને મોક્ષે પહોંચાડશે. તું મનમાં વિચરીશ નહીં, એટલે કે વિકલ્પો કરીશ નહીં તો મોક્ષે જઈશ. નિર્વિકલ્પી થવું અને વિકલ્પી થવું એ તારા હાથની વાત છે, મનને કશું લેવાદેવા નથી.

મનમાં તન્મયાકાર થવું એ સંસાર

પ્રશ્નકર્તા : મન વગરનું જીવવું એય એક કલ્પના જ છે ને ?

દાદાશ્રી : પણ મન વગરનો થઈ શકે જ નહીં ને, માણસ !

પ્રશ્નકર્તા : તો 'મનથી મુક્ત થવું'નો અર્થ શો ?

દાદાશ્રી : મન જે કહે, તે આપણે એક્સેપ્ટ (સ્વીકાર) નહીં કરવું. એટલી આપણામાં શક્તિ આવવી જોઈએ. એમ ને એમ તો શક્તિ ના આવે. એ તો અમે એની બૅટરી ચાર્જ કરી આપીએ, તો શક્તિ આવે. પછી મન કહે, તે પેલો ગાંઠે નહીં આત્મા. પછી વાંધો ના આવે. મનમાં તન્મયાકાર થવું, એ આ સંસાર અને મનને જોવું અને જાણવું, એનું નામ મુક્તિ. આટલી જ ટૂંકી વાત છે.

પ્રશ્નકર્તા : ઘણી વખત મનમાં ખરાબ વિચારો આવે પણ હૃદય ના પાડે, તેમ છતાંય મન છે તે સર્વોપરી બની અને ખરાબ કરે તો એનો જવાબદાર કોણ ?

દાદાશ્રી : એવું છે ને, મન ન્યૂટ્રલ (તટસ્થ) છે. એ કંઈ પણ કામ કરી શકે જ નહીં. મનમાં તમે 'પોતે' ભળો તો કામ થાય. ન્યૂટ્રલ વસ્તુ કોઈ દહાડો કશું કામ કરી શકે નહીં.

પ્રશ્નકર્તા : તમે એટલે કોણ ? આત્મા કે હૃદય ?

દાદાશ્રી : તમે તમારી જાતને જે માનતા હો તે. તમે ચંદુભાઈ કહો કે ગમે તે કહો. તે તમે મનમાં ભળો તો મન જીવતું થાય અને તો કામ થાય. તમે ના ભળો તો મન ન્યૂટ્રલ છે. કશું કરી શકે નહીં.

સારા-ખરાબ વિચાર એ ઈફેક્ટ, ન રોકી શકાય

મન પોતાના સ્વરૂપથી તદ્દન જુદું જ છે અને ક્યારેય પણ એક નથી થઈ શકતું. જ્યારે ગમતા વિચારો આવે છે ત્યારે ભ્રાંતિથી એમ લાગે છે કે હું વિચાર કરું છું, મારા કેટલા સારા વિચારો છે અને જ્યારે

ના ગમતા વિચારો આવે છે ત્યારે કહે છે, કે મને બહુ ખરાબ વિચારો આવે છે. ના પાડું છું તો પણ આવે છે. એ શું સૂચવે છે ? સારા વિચારો કરનારો 'તું' ને ખરાબ વિચાર આવે છે ત્યારે મૂઆ કહે છે, કે 'હું શું કરું ?' જો પોતે જ વિચાર કરતો હોય, વિચાર કરવાની પોતાની સત્તા હોય તો સહુ કોઈ ગમતા જ વિચારો કરે. ના ગમતા વિચારો કોઈ કરે જ નહીં ! પણ તેમ બને છે ખરું ? ના. એ તો ગમતા અને ના ગમતા બન્નેય વિચારો આવવાના જ !

જગતમાં મનનું સાયન્સ ખાસ સમજવા જેવું છે. બધા મનોલય કરવા જાય છે. અલ્યા, મનનો નાશ કરવાનો નથી. મનનો નાશ થાય તો મેન્ટલ થઈ જાય. મનમાં સારું આવે એવું ના હોવું જોઈએ. જે આવે તે ભલે આવે. મનને આપણે શું કહેવાનું ? તારે ભોં ભોં વગાડવું હોય તો એવું વગાડ અને પિપૂડું વગાડવું હોય તો તે વગાડ. કાર્ય મનને રોકનાર કે ફેરવનાર આપણે કોણ ? કોઈ બાપોય તેને ફેરવી ના શકે. કારણ તે તો ઈફેક્ટ છે. એનાથી બીવાનું શું ? એ વાજું ના વગાડે તો આપણે સાંભળીએ શું ? આપણે એડજસ્ટમેન્ટ લેવાનું. જેમનું ગાવું હોય તેમનું ગાઓ. અમને તો બધી જ બાજુનો શોખ છે.

મનને ઘોડો બનાવી પોતે થાવ સવાર

અમને જ્ઞાન નહોતું તો પણ અમને મનમાં વિચાર આવે ત્યારે હું સમજી જાઉં કે આજે ઊંઘવા દે તેમ નથી. તે હું મનને કહું, 'દોડો, દોડો, બહુ સારું, બહુ સારું, દોડ, દોડ, તું ઘોડો અને હું ઉપર બેસનાર. તારે જે રસ્તે ચાલવું હોય તે રસ્તે ચાલ. તું છે અને અમે છીએ.' તે સવારના સાત વગાડે. આ જગતમાં શું નિયમ છે ? જેને આંતર્યું, જેના પર કંટ્રોલ આણ્યો, તે ઉપર ચઢી બેસે. જેમ ખાંડનો કંટ્રોલ આવે તો ખાંડની કિંમત ઉપર ચઢી બેસે. મનનું પણ તેમ જ છે. મનને જો આંતરવા જશો તો તે બમણા વેગથી દોડશે. માટે મનને આંતરવાનું નહીં. આજ્ઞાધીન મન હોય ને આંતરે તો ચાલે. આજ્ઞાધીન ના હોય તેને તો દોડાવ દોડાવ કરવાનું. તે થાકી જાય, હાંફી જાય, આપણે શું ? લગામ આપણા હાથમાં છે ને !

ત્યારે લોકો શું કહે ? મેલ પૂળો આ મનનો. સાલું, ઊંઘ નહીં આવે. તે ઊંઘવા માટે મનને દબાવ દબાવ કરશે. આંતર આંતર કરશે. મૂઆ, ઊંઘવાનું મેલ ને, બાજુએ. આ તો ખરું ફાવ્યું છે. મન ઉપર બેસવા મળે છે, તે આવો લાગ ફરી ક્યારે મળશે ?

અમે તો મન ઉપર સવારીઓ કરી ત્યારે તો આ અવિરોધાભાસ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે !

મન ગાંઠોનું બનેલું છે

હવે મન શાથી ઊભું થયું છે, એ જો શોધી આપે તો હું એને વિજ્ઞાની કહું. સહુ કોઈ કહે કે મન મારું છે, મન મારું છે. પણ મન શું છે ? શાથી ઊભું થયું છે અને શેનું બનેલું છે ? એટલે ક્રિએશન (ઉત્પન્ન) કેવી રીતે થયેલું છે ? એને એ ના જડે. નિરંતર ક્રિએશન બદલાયા કરે છે મનનું. માટે શી રીતે થયેલું છે, એ કોઈ ના કહી શકે.

પ્રશ્નકર્તા : મન શું છે ?

દાદાશ્રી : હા, આવું પહેલું તમે પૂછયું આ. મન આપણો સ્ટૉક (જથ્થો) છે. આ દુકાનદારો બધા છે તે બાર મહિનાના સ્ટોક કાઢે છે ને, એવું આ મન આખી લાઈફનો સ્ટોક છે. દુકાનદારો શું કાઢે છે, બાર મહિને ? એવું આ ગઈ લાઈફનો સ્ટોક, એ આ ભવમાં તમને ઉદય આવે, ને આગળ તમને ઈન્સ્ટ્રક્શન (સૂચના) આપે. અત્યારે આ જૂનું મન છે ને, તે ડિસ્ચાર્જ થયા કરે છે અને નવું બંધાઈ રહ્યું છે. મન તો ડિસ્ચાર્જ થતું હોય છે. તે બૂમો પાડ્યા જ કરવાનું એ તો. ડિસ્ચાર્જ એટલે બીજા શબ્દોમાં એક્ઝોસ્ટ થવું. એક્ઝોસ્ટ શબ્દ સમજી ગયા ને, એ મન એક્ઝોસ્ટ થયા કરે છે.

હવે આ મન શું છે ? તેનું સ્વરૂપ શું છે ? તે સમજાવું.

મન એ તો ગ્રંથિ છે. ગાંઠોનું બનેલું છે. આ મનની ગાંઠો કેવી હોય છે તે હું તમને સમજ પાડું. એક ખેતરમાં ઉનાળામાં ગયા હો તો તમને ખેતર ચોખ્ખુંચટ દેખાશે. તે તમે એમ માની લેશો કે આપણું ખેતર

એકદમ ચોખ્ખું છે. ત્યારે હું કહીશ, 'ના, બા, હજી વરસાદ પડવા દે, પછી જો.' તે વરસાદ પડે ને, વાડોએ ને બધે જાતજાતની વેલો ઊગી નીકળે. કંકોડાની, કારેલાની, ગીલોડાની ને પાડાવેલીની એમ જાતજાતની વેલો ફૂટી નીકળે, તે આ વેલો ક્યાંથી ફૂટી ? અહીં દરેક વેલની ગાંઠ હતી, તે વરસાદનો સંયોગ ભેગો થતા ફૂટી. પછી તમે તમારું ખેતર ચોખ્ખું કરવા મૂળ સહિત વેલાઓ ઉખેડી નાખો ને ખુશ થાવ, કે હવે મારું ખેતર ચોખ્ખું થઈ ગયું. ત્યારે હું કહું, 'ના, હજી ત્રણ વરસ સુધી વરસાદ પડ્યા પછી તપાસ કરતા રહો ને ત્યાર પછી જો વેલો ના ઊગે તો જ તમારું ખેતર ચોખ્ખું થયું કહેવાય.' ત્યાર પછી જ નિગ્રંથ થાય. તેમ આ મન પણ ગાંઠોનું બનેલું છે. જેની ગાંઠ મોટી તેના વિચારો વધારે આવે અને જેની ગાંઠ નાની તેના બહુ જૂજ વિચારો આવે. દા.ત. એક વાણિયાનો છોકરો છે તેને પૂછીએ, કે તને માંસાહારના વિચાર કેટલી વાર આવ્યા ? તો તે કહેશે કે, મારી બાવીસ વરસની ઉંમરમાં ચાર-પાંચ વખત આવ્યા. એનો અર્થ એ કે, એની માંસાહારની ગાંઠ નાની છે સોપારી જેવડી. જ્યારે એક મુસલમાનના છોકરાને પૂછીએ તો એ કહેશે, કે મને તો રોજ માંસાહારના કેટલીય વાર વિચારો આવે છે. એનો અર્થ એ કે, એની માંસાહારની ગાંઠ બહુ મોટી છે, સૂરણની ગાંઠ જેવડી. જ્યારે કોઈ ત્રીજાને, જૈનના છોકરાને પૂછીએ તો કહેશે, કે મને જિંદગીમાં માંસાહાર કરવાનો વિચાર જ નથી આવ્યો. એનો અર્થ એ કે, એનામાં માંસાહાર કરવાની ગાંઠ જ નથી.

હવે તમને સોંપ્યું હોય કે એક મહિનાનો ગ્રાફ દોરી લાવો. ગ્રાફમાં નોંધ કરો કે સૌથી વધારેમાં વધારે કયા વિષયના વિચારો આવ્યા ? પછી એનાથી ઓછા બીજા નંબરના શાના વિચારો આવ્યા ? એમ નોંધ કરતા જાવ. પછી એક અઠવાડિયાનો ગ્રાફ દોરી લાવો, પછી એક દિવસનો ગ્રાફ દોરી લાવો. એટલે તમને ખબર પડી જશે, કે શાની શાની ગાંઠો મહીં પડેલી છે અને કેવડી કેવડી છે. મોટી મોટી ગાંઠો તો પાંચ-દસ જ હોય છે, તેનો વાંધો છે. નાની નાની ગાંઠોનો બહુ વાંધો નથી. આટલું કરી શકાય કે નહીં ?

અમારામાં એકુંય ગાંઠ ના હોય. અમે નિર્ગ્રંથ કહેવાઈએ. મનુષ્યમાત્ર ગાંઠાળું લાકડું કહેવાય. તેનું ફર્નિચર પણ ના થાય. હવે આ મનની ગાંઠો બહુ જ એક્સેસ થઈ જાય તો દેહ ઉપર પણ ફૂટી નીકળે છે, ટ્યૂમર્સ કહે છે તેને.

આમ બંધાય મનોગ્રંથિ

પ્રશ્નકર્તા : હવે મનની ગાંઠો આવી ક્યાંથી ?

દાદાશ્રી : હા. એનું ફન્ડામેન્ટલ (પાયાની વિગતો) આપું. સાધારણ કેવી રીતે બન્યું, એ હું તમને કહું. એના પરથી બધું આખું સમજી જજો. એના માટે વિગતવાર કહીએ ને, તો તો આખા દહાડાના દહાડા થઈ જાય.

અત્યારે એક કૉલેજમાં ચાર છોકરાંઓ છે. હવે આ છોકરાંઓ છે તે કૉલેજમાં ભણતા હોય ને, તે ઊંચી નાતના, સંસ્કારી લોકો હોય, એટલે કોઈ દહાડો માંસાહાર એમણે કરેલો ના હોય અને કરવાના વિચારેય ના કર્યા હોય. પણ ઈન્ડિયામાં રહેતા હોય ત્યાં સુધી. પણ કૉલેજમાં પછી બીજા છોકરાઓ જોડે હોટલમાં જાય, બીજા માંસ ખાતા હોય ત્યાં આ બેસે ખરા પણ ખાય નહીં. ફ્રેન્ડ સર્કલમાં બધા માંસાહાર કરતા હોય ને, તો એક ફ્રેન્ડને એ વાત ગમે નહીં. પણ છતાં મનમાં એમ થાય કે, કોઈકે એમ કહ્યું હોય કે શરીર મજબૂત થાય એનાથી અને એ શરીર જરા નરમ હોય ને, તે એના મનમાં ભાવ થાય કે શરીર મજબૂત કરવાને માટે માંસાહાર કર્યો હોય તો શું વાંધો ? હવે ખાય તો નહીં જ. બધા માંસાહાર કરતા હોય, પેલાને કહે, 'તું લે થોડું.' તો એ લે નહીં. 'ના, મને નહીં ભાવે', પણ છતાં બહુ દહાડા જા જા કરે ને, એટલે પછી બધા વાતો કરે, શરીરની મજબૂતી થાય, આમ છે, તેમ છે. એટલે એને શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ બેસે કે આ વાત ખરી છે. આપણને ભાવતું નથી એ વાત જુદી પણ વાત ખરી છે. તે આ ભવમાં નહીં ખવાય પણ આવતા ભવના બીજ પાડી આપે. ખાય નહીં જ, પણ આ મનમાં ભાવ થયો તે ગાંઠ પડવા માંડી મહીં, ગ્રંથિ ! એ ગ્રંથિ પડી. તે પહેલી રાઈના

દાણા જેટલી પડે. અને પછી જેમ પુષ્ટિ મળે ને તેમ તેમ ગાંઠ મોટી થાય, તે આ ભવમાં ખવાયું નહીં, પણ એ ગ્રંથિ પડી તે આવતા ભવમાં પાછી એ ગ્રંથિ ફૂટે. એટલે પછી માંસાહાર ખાવાનો વિચાર આવે ને એને માંસાહાર પછી ભેગો થઈ જાય.

આવી ગાંઠ તમને પડેલી નહીં ને પેલા મુસલમાનને તો એ જ ગાંઠો, આવડી આવડી મોટી. આ નથી ખાતો છતાં અત્યારે એણે વિચાર કર્યો કે આવું જોઈએ, એ અભિપ્રાય બંધાયો. આ અભિપ્રાય બંધાયો એટલે આવતે ભવ એ ખાવાનો. અને જે માણસ આજ ખાય છે એના મનમાં એમ થાય છે કે આ માંસાહાર તો નહીં ખાવો જોઈએ, આ કેટલા જાનવરો કપાય ત્યારે એનું માંસ ખાઈએ છીએ આપણે. એટલે આવતે ભવ નહીં ખાવાનો આ.

આ મનનો એક અંશ બતાવ્યો. કુસંગમાંથી એકદમ ટેવ પડી ગઈ. માંસાહાર જોઈને પછી જરા ખાતા શીખ્યો એ ગ્રંથિ પડી ગઈ એની. બીજે ભવ નરી ગ્રંથિ આવ્યા કરે, એ જ વિચાર આવ્યા કરે. હવે પછી એને સત્સંગ મળ્યો. સત્સંગમાં ગ્રંથિ તૂટી જાય. કુસંગથી ગ્રંથિઓ પડે ને સત્સંગથી ગ્રંથિઓ તૂટે. પણ સત્સંગ સાચો હોવો જોઈએ.

હવે અભિપ્રાય આપો ત્યાંથી જ એને બંધન. મહીં મનની ગાંઠ પડી જાય. એ ગાંઠને લીધે જેમ જેમ ખાય તેમ તેમ ગાંઠ મોટી થતી જાય. એવું આ મન બધી ગાંઠોનું બનેલું છે. તે અમુક જાતના વિચાર આવે છે.

આખી દુનિયાના લોકોને વિચાર આવે, એ બધી જાતના તમને વિચાર આવે નહીં. તમને તમારી ગાંઠોના વિચાર આવે. આ ભાઈને એમની ગાંઠોના વિચાર આવે. આમને આમની ગાંઠોના વિચાર આવે. દરેક ગ્રંથિ જુદી જુદી હોય. એ ગ્રંથિ અમારામાં ખલાસ થઈ ગયેલી હોય. અમને કોઈ ગ્રંથિ ના હોય. એટલે અમે નિર્ગ્રંથ કહેવાઈએ.

મનની ગાંઠો ઓગાળવાની રીત

પ્રશ્નકર્તા : મનની ગ્રંથિઓ કઈ રીતે છેદાય ?

દાદાશ્રી : માંસાહારના વિચાર આવે તે જાણવું કે આ મનની ગ્રંથિ

પડી ગયેલી છે. વિચાર આપે એ. કો'ક ફેરો એકાદ ફેરો ખઈ જાય તો જાણવું કે આ ગાંઠ પડેલી છે, તે એ ઓગાળવાની, કે 'માંસાહાર કરવા જેવું નથી' એમ બોલો. એમ કરતા કરતા ગાંઠ ઓગળી જાય. પહેલા 'કરવા જેવો' એનો અભિપ્રાય થયો, તેથી ગાંઠ પડી'તી, ને હવે એ 'નથી કરવા જેવો' અભિપ્રાય થયો એટલે ગાંઠ ઊડી જાય. અભિપ્રાય ચેન્જ કરવાની જરૂર છે.

મનના ફાધર 'ઓપિનિયન' ને મધર 'લેંગ્વેજ'

એટલે મનનો ફાધર કોણ છે ? તે ઓપિનિયન ઈઝ ધ ફાધર ઑફ માઈન્ડ ઍન્ડ લેંગ્વેજ ઈઝ ધ મધર ઑફ માઈન્ડ. (અભિપ્રાય એ મનના પિતા છે અને ભાષા એ મનની માતા છે.) એટલે એ મનના ફાધર-મધર. એ ફાધર-મધર વગર જન્મ જ કેમ થાય ? એ તો આ બધા સંતો તો એવું કહે, 'ભગવાને આપ્યું.' મેં કહ્યું, ભગવાન કંઈથી લાવ્યા ? એને કારખાનું નથી કશું. એ લોકો જાણે કે આ તો આવે છે ને, પેલા ઈલેક્ટ્રિકના મીટર, એવું આ મીટરની પેઠ આપ્યું હશે એક-એક !

તમારું જ પ્રોડક્શન (ઉત્પાદન) છે આ બધું.

કોઈ પુસ્તકમાં મનના ફાધર-મધરનું નામ લખેલું નથી ?

પ્રશ્નકર્તા : દુનિયાના કોઈ પુસ્તકમાં નથી લખ્યું, દાદા. એ આપની પાસે જ છે.

દાદાશ્રી : ફાધર-મધર ના હોય તો માઈન્ડ હોય જ નહીં. ફાધર-મધર છે જ. કોણ ફાધર છે તે તમે જાણો છો ? ચા મોળી આવે તો 'ચા મોળી છે' એવો અભિપ્રાય આપો કે ના આપો ?

પ્રશ્નકર્તા : આપીએ.

દાદાશ્રી : એ ઓપિનિયન ઈઝ ધી ફાધર ઑફ માઈન્ડ ઍન્ડ લેંગ્વેજ ઈઝ ધી મધર ઑફ માઈન્ડ. જે લેંગ્વેજમાં તમે ઓપિનિયન આપો છો એ લેંગ્વેજ મધર છે અને ઓપિનિયન ફાધર છે. ઓપિનિયન

ના હોય તો મન હોય નહીં. આ દુનિયામાં પહેલી વખત બધા ફોડ પડ્યા; એક્ઝેક્ટનેસમાં (યથાર્થતાએ) !

મનના ફાધર અને મધર કોઈને જડ્યા જ નથી. વર્લ્ડ હશે ત્યારથી નથી કહેવાયું. તે આ પહેલી વખત માઈન્ડના ફાધર-મધર કહેવામાં આવે છે. એટલે આ અભિપ્રાય આપે તો મન ઊભું થઈ જાય. અભિપ્રાય આપવાની લોકોને ટેવ હોય છે ?

પ્રશ્નકર્તા : હોય છે.

દાદાશ્રી : તેનાથી આ મન ઊભું થયેલું છે, બીજું કશું નહીં.

ફાધર-મધર છેટા, તો જન્મે ના બેટા

અત્યારે આપણે મન બંધ કરવું હોય, બે-ચાર અવતારમાં મન બંધ કરી દેવું હોય, તો એનો રસ્તો હશે ખરો ?

પ્રશ્નકર્તા : કોઈ સ્વિચ હશે ને, ઑફ (બંધ) કરવાની.

દાદાશ્રી : આખું જગત મનને આઘુંપાછું કરવા માગે છે. અલ્યા, ફાધર-મધરને ખોળ ને, તો આઘુંપાછું થઈ શકે. પછી એના મધર ને ફાધરને ભેગા જ થવા ના દઈએ, તો ફરી ઊભું ક્યાંથી થાય ? એક અવતારમાં જ આવી સમજણ કરે તો ફરી બીજા અવતારમાં મન જ ઊભું થાય નહીં. મન આપણા વશમાં રહે, એવું સાધારણ મન રહ્યા કરે.

ભાષા એ મધર છે. ભાષા બોલવાની, પણ અભિપ્રાય નહીં રાખવાનો. આ ખરેખર ગૅરેન્ટેડ વાત છે. જો ઓપિનિયન બંધ કરી દો તો તમારું મન એક-બે અવતાર પૂરતું થોડું, થોડું, થોડું થઈને ખલાસ થઈ જશે.

[૬]

ચિત્તશુદ્ધિથી મુક્તિ

સુખ ખોળવા ચિત્ત ભટકે બધે

પ્રશ્નકર્તા : આ બધામાં, અંતઃકરણમાં મુખ્ય ચિત્ત જ છે ને ? ચિત્ત જ બધાનો લીડર છે ને ? ચિત્ત જ બધાને ઢસડી લાવે છે ને ? ચિત્તને કાબૂમાં લાવવાની જરૂર છે કે મનને ? આ લોકો ચિત્તને ભૂલી મન પાછળ કેમ પડ્યા છે ?

દાદાશ્રી : તમારી વાત ખરી છે. જ્ઞાનીઓએ પણ ચિત્તને જ મહત્ત્વ આપેલું, પણ લોકોને તો ચિત્તનું ને મનનું ભાન જ નથી ને ! આ તો ચિત્તને ને મનને એક કરી નાખ્યું છે.

લોક એકાગ્રતા શેને માટે કરે છે ? મનને માટે નથી કરતા, ચિત્તની સ્થિરતા ખોળે છે. હવે શાથી ચિત્તની સ્થિરતા ખોળે છે ? ત્યારે કહે, ચિત્ત ભટક ભટક કરે છે. ઑફિસમાં જઈ આવે, આમ જઈ આવે, તેમ જઈ આવે. અહીં બેન બેઠા છે તોય ઘેર જઈ આવે. ચિત્તનો ભટકવાનો ધંધો છે.

ચિત્ત એકાગ્ર થયું એટલે થઈ રહ્યું. અમારે નિરંતર એકાગ્ર જ રહે, આઘુંપાછું થાય જ નહીં. કારણ કે ચિત્ત શાથી ભટકે છે ? ત્યારે કહે છે, સુખ ખોળે છે. શું ખોળે છે ?

પ્રશ્નકર્તા : સુખ.

દાદાશ્રી : કે મારે ઘેર સુખ હતું ને આ બધું કેમ આમ ? તે સુખ આમાં હશે, આમાં હશે, આ સોફાસેટમાં છે, આમાં છે, તેમાં છે, એવું ભટક ભટક ભટક કરે છે અને પછી સોફાસેટ લાવીને અનુભવ કરે છે. પછી કહેશે, બળ્યો... અહીં લાવે એટલે પછી પાછું એમાં સુખ ના રહે એને. પાછું બીજું કંઈ ખોળી કાઢે. બંગલો બાંધતા સુધી ચિત્ત એમાં રહે. એ બંગલો બંધાઈ જાય પછી કશું જોઈતું નથી એમ કહે. અને બંગલો બંધાઈ રહ્યો એટલે ગાડીની ચિંતા થાય પાછી. પાછું ચિત્ત એમાં ભટક ભટક ભટક કરે. એ તો આપણે એક લાઈન દોરી બાંધીએ, લિમિટ રાખીએ, કે ભઈ, એક મકાન બાંધી દેવું છે ફક્ત રહેવા પૂરતું, પછી બીજું ગાડી-બાડી કશું જોઈતું નથી. એવું નક્કી કરીએ, તો એનો ઉકેલ આવે. નહીં તો આનો કંઈ ઉકેલ આવે એવો નથી. આનો પાર જ નથી આવે એવો, અપાર છે.

ચિત્ત ભટકે એટલે પોતે ખોવાઈ જાય

અહીં બેઠો હોય તે ખોવાઈ જાય તો જાણવું કે ચિત્ત ભટકવા ગયું છે. એવું ચિત્ત ભટકતું હોય તો પછી માણસ જ કેમ કહેવાય ? આ તો અહીં બેઠો હોય ને ચિત્ત ઘેર જાય અને વાઈફ જોડે વાતો કરે, 'આજ શું શાક કરો છો ?' 'અલ્યા અહીં બેસ ને, પાંસરો મર ને મૂઆ !' કોઈ અવતાર પાંસરો મર્યો નથી આ. ભટક ભટક ભટક કર્યા કરે છે, અનંત અવતારથી.

આપણે અહીં બેન્ડવાજાં વાગે તોય જાનૈયા તન્મયાકાર નથી થતા. પછી એ અવાજ સહજ થઈ જાય. એ સંગીત તો ગમે એવી વસ્તુ છે, કાનને પ્રિય લાગે એવી વસ્તુ છે. છતાં લોક તો તે ઘડીએ વેપારમાં હોય ને ક્યાંના ક્યાં પડ્યા હોય. વેપારમાં હોય કે ના હોય ?

હજુ તમારું ચિત્ત અહીં બેઠા હો તોય જતું રહે. વેપારીઓનું ચિત્ત કેવું હોય કે લપટું પડી ગયેલું હોય !

અહીં માળા ફેરવતો હોય અને મૂઓ વિકારોમાં ખોવાયેલો હોય ! માળા તો એનું નામ કહેવાય કે માળા હાથમાં ઝાલી કે ચિત્ત આઘુંપાછું

ના થાય. તો માળા હાથમાં ઝાલવી, નહીં તો માળા ઝાલવી એ જોખમ છે.

ચિત્ત હાજર હોય તો જ કાર્ય થાય

તે આપણા લોક, પેલો છોકરો વાંચતો હોય ત્યારે નથી કહેતા, કે તારું ચિત્ત ઠેકાણે રાખીને વાંચ. કારણ કે અહીં આમ વાંચતો હોય ને ક્રિકેટમાં ગયો હોય તે વખતે.

પ્રશ્નકર્તા : વિદ્યાર્થી બહુ વાંચવા છતાં પરીક્ષામાં ભૂલી જાય છે, તેનું શું કારણ ?

દાદાશ્રી : ચિત્ત રમવામાં ના જાય અને વાંચે તો ભૂલાય નહીં. તું વાંચું છું ત્યારે રમવામાં જતું રહે છે ચિત્ત. જતું રહે ખરું ?

પ્રશ્નકર્તા : ના.

દાદાશ્રી : તો ના ભૂલાય. ચિત્તને હાજર રાખીને જો વાંચવામાં આવે તો ભૂલાય નહીં. આપણો છોકરો વાંચતો હોય તે આપણે મહીં સમજીએ કે એ સરસ વાંચે છે, પણ એ મૂઓ હોય ક્રિકેટમાં. શબ્દ વાંચતો હોય છતાં ચિત્ત હોય ક્રિકેટમાં ! બને કે ના બને ? જો બે કામ સાથે ચાલે છે ને ? તે બેઉ બગડે, હં કે. ના ક્રિકેટ સારી રીતે દેખાય, ના આ યાદ રહે, હં. ચિત્ત ભટકતું હોય ને, તો કશું યાદ ના રહે. ખાલી એ બધું મિકેનિકલી કર્યા કરે. એ તો ચિત્ત હાજર હોય તો જ કાર્ય થાય, નહીં તો થાય નહીં. તમે કૉલેજમાં જાવ છો તો ઘણા ફેરા લેટ થઈ ગયા હોય, તો તમે જમતી વખતે તમારી કૉલેજમાં ગયા હોય કે ના હોય ?

પ્રશ્નકર્તા : હા, બહુ મોડું થયું હોય તો થાય.

દાદાશ્રી : તે આમ જમતા જાવ, ને ચિત્ત ત્યાં ગયું હોય !

ચિત્ત ઍબ્સન્ટ (ગેરહાજર) હોય, તેનાથી ખવાય પણ નહીં.

જ્યાં ચિત્ત પ્રેઝન્ટ (હાજર) ના હોય, જ્યાં ચિત્ત ઍબ્સન્ટ હોય, એ કોઈ કાર્ય ફળે નહીં. એટલે સારું ના થાય.

ફળે નહીં એટલે શું, કે તમારે દવાખાનું હતું ને, તો તમારો ટાઈમ ખરો કે નહીં, દવાખાનામાં જવાનો ? હવે એ ટાઈમે જરાક પાએક કલાક લેટ થયું, તો તમારું ચિત્ત ત્યાં જતું રહે દવાખાનામાં અને તમે ચિત્ત વગર અહીં જમતા હો. બેન સમજી જાય કે આ ધોકડું ખાયા કરે છે. એ ચિત્તની ઍબ્સન્ટમાં જમવું એ ભયંકર ગુનો છે. તમારે ત્યાં જવાની જરૂર નથી, દવાખાનામાં જે થવાનું હોય તે થાય. કારણ કે એથી ફાયદો થતો નથી. ત્યાં આપણે જઈ શકતા નથી. ખાલી આ તો ચિત્તની ભાંજગડ જ છે. એટલે ચિત્તની હાજરી રાખીને પછી નિરાંતે ભજિયાંમાં શું શું નાખ્યું છે એ બધું જાણવું જોઈએ. પેલું ભજિયાંમાં શું નાખ્યું છે એય ખબર ના પડે. પછી રોગો ઉત્પન્ન થાય એનાથી. માટે ચિત્તને હાજર રાખજો. દરેક કાર્યમાં ચિત્તને હાજર રાખજો, સંડાસ જાઓ તોય. ચિત્ત હાજર ના હોય ને, તો સંડાસમાં ભલીવાર ના આવે તમને.

ચિત્ત વાળવાના ઉપાય

તમને સમજાયું હું શું કહેવા માગું છું ? તમે ચિત્તની ગેરહાજરીમાં જમેલા ?

પ્રશ્નકર્તા : પણ ચિત્ત તો ફરતું જ હોય છે.

દાદાશ્રી : જમતી વખતે હાજર નહીં ? શા દુઃખ એવા આવી પડ્યા છે, કે જમતી વખતેય હાજર નહીં ? ત્યારે બહુ ઉતાવળ હોય તો બે હાથે જમી લેવું ? ચિત્તને કહીએ, 'બેસ અહીં આગળ, ચાલ શું શું જમવાનું છે તે મને કહે એક-એક !'

ચિત્ત ત્યાં જવાથી ત્યાં હેલ્પ થશે કે અહીં હેલ્પ થશે ? હેલ્પ થશે ખરી ?

પ્રશ્નકર્તા : એટલોય કાબૂ નથી.

દાદાશ્રી : લો ત્યારે ! બધું આઉટ ઑફ કંટ્રોલ (બેકાબૂ) થઈ ગયું ? તેથી આ બધાને કંટ્રોલમાં લાવી આપું છું. એક કલાકમાં જ કંટ્રોલમાં આવી જાય છે, કાયમને માટે, પરમેનન્ટ કંટ્રોલ. ચિત્ત તો

પછી ખસે જ નહીં. ત્યાં સુધી આ દાદાનો ફોટો લઈ જાવ અને દાદા ભગવાનનું નામ દેજો ને, કે દાદા ભગવાનને નમસ્કાર કરું છું, પાંચ-દસ મિનિટ બોલશો એટલે ચિત્ત પાછું આવશે. તે ઘડીએ ચિત્ત સ્થિર રહેશે.

ચિત્તને શાંતિ થાય એવું હોય, તો પછી એ રખડે નહીં, બહાર ના જાય. ચિત્ત બહાર ન જાય એવું આપણે કરવાનું છે. આ આપણું વિજ્ઞાન કેવું છે કે ચિત્ત આપણી પાસે રહે, ખસે નહીં. ચિત્ત બહાર ગયું એટલે આ બધુંય હુલ્લડ ચાલ્યા જ કરે. ચિત્ત બહાર ના જવું જોઈએ. જમ્યા પછી થોડા વખત આરામ કર્યા પછી થોડી વાર અડધો કલાક-કલાક વાંચ્યું (દાદાનું પુસ્તક) હોય તો ચિત્ત ફર્સ્ટ ક્લાસ થાય. પછી ચિત્ત જ બહાર ના જાય. એટલે ચિત્તને રાગે પાડવા માટે આવું બધું કરવું પડશે ને ? અમારું ચિત્ત ક્યાં ક્યાં ભટકતું હશે ?

પ્રશ્નકર્તા : ક્યાંય નહીં ભટકતું હોય.

દાદાશ્રી : હા, એટલે જ્યાં છે ત્યાં જ બધું રાખો. અમારે જ્યાં હોઈએ ને, ત્યાં જ બધું હોય. આઘુંપાછું કોઈ થાય નહીં, એકુંય નહીં. જ્યાં હોઈએ ત્યાં બધુંય, રાજાય ત્યાં ને લશ્કરેય ત્યાં. કોઈ આઘુંપાછું થાય નહીં. અમારી જોડે બેસો એટલે તમારું લશ્કરેય એવું થઈ જાય, વિનયવાળું. ચિત્ત તો આ શરીરનું માલિક છે, એને ગેરહાજર ના રખાય. તમે ચિત્તને નમસ્કાર કરો છો ? કૃપાળુદેવ કહેતા'તા, 'હે ચિત્ત, તને પણ નમસ્કાર છે અમારા !'

ચિત્તની ગેરહાજરી નહીં રાખવી

આ સત્સંગ સાંભળતા હતા, તે ઘડીએ એકાગ્રતા થઈ હતી ને ? તે ઘડીએ મહીં અંતરશાંતિ ઉત્પન્ન થઈ જાય. તમને એવું નહોતું થયું ? હા, અને બહારવટિયાનું પુસ્તક વાંચે તો એકાગ્રતા થઈ જાય. ચિત્તનો સ્વભાવ છે એ તો. આ એકાગ્રતા ઊંચે ચઢાવે અને પેલી એકાગ્રતા નીચે ઉતારે, સ્લિપરી (લપસાવનારી) છે.

અને જ્યારે અમે બોલીએ ને, તે અમારું ચિત્ત બસ એને સાંભળ્યા

જ કરે. ખુશ, ખુશ, ખુશ, ખુશ થયા કરે, જાણે મોરલી સાંભળતું હોય એવી રીતે. અમારું ચિત્ત તો સાપની પેઠે મોરલી સાંભળીને નાચે એવી રીતે નાચ્યા કરે. બહાર ભટકવા શાનું જાય તે ? ભટકે કોનું ? ઘેર મજા ના આવે ત્યારે. પોતાને અંદર મજા ના આવે તે આમ ભટકે, તેમ ભટકે, છેવટે તાજમાં જઈને ચાય પી આવે. ચા-નાસ્તો કરી આવે.

ચિત્તની તો ગેરહાજરી નહીં રાખવી. બીજી બધી ગેરહાજરી હશે તો ચાલશે. બુદ્ધિ ગેરહાજર હશે તો ચાલશે. ચિત્ત તો ઍબ્સન્ટ રહેવું જ નહીં જોઈએ કોઈ પણ સ્થિતિએ. આ તમારી સાથે હું વાતચીત કરું છું, એમાં અમારું ચિત્ત ઍબ્સન્ટ થાય તો શું રહ્યું ? નર્યું ચિત્ત જ છે, જે અનંતકાળથી અશુદ્ધ થતું આવ્યા કર્યું છે, તે મારી હાજરીમાં મારી સામે એક ચિત્તે રહ્યું તો શુદ્ધિ થયા જ કરે. અને જ્યારે ત્યારે ચિત્તને શુદ્ધ જ કરવાનું છે. ચિત્તશુદ્ધિનો ઉપાય છે આ. આ તમે અમને પૂછો અને જો તમારી એકાગ્રતાએ ચિત્ત સ્થિર રહ્યું તો શુદ્ધ જ થયા કરે.

ચિત્ત ભટકે અશુદ્ધતાને લીધે

ચિત્ત તો એની અશુદ્ધતાને લઈને ભટકે છે. ચિત્ત શુદ્ધ થાય એટલે ભટકે નહીં.

આ સંસાર એવો છે કે નિરંતર ચિત્તની અશુદ્ધિ જ થયા કરે. એટલે આ લોકોએ ધર્મ મૂકેલો, કે ધર્મ ચિત્તની શુદ્ધિ કર્યા કરે. ધર્મ ના હોય તો ચિત્ત અશુદ્ધ થઈ જાય એટલે અધોગતિમાં જતો રહે પછી.

રસ્તામાં કોઈક સામું મળે ને તમને ગાળો દે દે કરે કે આ માણસ ઠેકાણા વગરનો બહુ નાલાયક છે, એવું તેવું બોલે તો શું કહો ?

પ્રશ્નકર્તા : હવે તો કશું જ કહીએ નહીં ને !

દાદાશ્રી : એટલે તમે તમારું ચિત્ત અશુદ્ધ ના કરો. ચિત્તઅશુદ્ધિનું કારણ આ. એ બોલે છે ને તમે સામું બોલો, એ તમારી ચિત્તની અશુદ્ધિ થઈ જાય. પણ તે તમે સામું કશું ના કરો, એટલે ચિત્તની અશુદ્ધિ થાય નહીં.

અશુદ્ધ એકલું ચિત્ત જ થયા કરે છે. એ ચિત્તની જ શુદ્ધિ કરવાની છે. તેને બદલે લોકો શુંનું શુંય શુદ્ધ કરવા માંડ્યા !

ચિત્તશુદ્ધિના ઉપાય

પ્રશ્નકર્તા : ચિત્તશુદ્ધિ કઈ રીતે કરવી ?

દાદાશ્રી : બને એટલી એકાગ્રતાનું સાધન હોય ને, તેનાથી કરવી. સારા સંત હોય એમની સેવાથી કરવી. અગર મા-બાપની સેવાથી ચિત્તશુદ્ધિ ઘણી થાય.

આ છે તે જ્ઞાનથી આપણે ચિત્તશુદ્ધિ કરીએ છીએ અહીં. આ જ્ઞાન આપણું ચિત્તશુદ્ધિનું છે. પણ જ્ઞાન ના લેવાતું હોય એવા બહારના લોકોને એ કરવું જોઈએ. મા-બાપની અને ગુરુની સેવા કરવી જોઈએ, એનાથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય.

પછી ઓબ્લાઈજિંગ નેચર રાખો, બધા લોકોના સારા કામ કરો, તો ચિત્ત શુદ્ધ થતું જાય દહાડે દહાડે. લોકોને તમે સુખ આપો તો તમારી ચિત્તની શુદ્ધિ થાય અને દુઃખ આપો તો શુદ્ધ થયેલું હોય તોય અશુદ્ધ થઈ જાય. એમ કરતા કરતા, સુખ આપતા આપતા ચિત્તશુદ્ધિ અમુક જગ્યા સુધી જાય, લિમિટ સુધી. પછી છે તે બાકી આગળ ના થાય પછી. આગળ પછી ભોમિયા (જ્ઞાની) મળે ત્યારે દહાડો વળે.

પ્રશ્નકર્તા : સારા વાંચનથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય ?

દાદાશ્રી : હા, થાય. સારા વાંચનથીય ચિત્તની શુદ્ધિ ધીમે ધીમે થાય. પણ પાછું જેટલા પ્રમાણમાં આપણે ચિત્તની શુદ્ધિ કરીએ છીએ, એટલા પ્રમાણમાં અશુદ્ધ વધારે કરીએ છીએ. એટલે પછી નફો શો રહ્યો આપણે ? ચિત્તની શુદ્ધિ આપણે આ બાજુ દસ ટકા જેટલી કરી, તો સાંજ સુધીમાં કો'કની જોડે ભાંજગડ કરી, તેના વીસ ટકા એ (અશુધ્ધિ) થઈ જાય. એટલે દસની આપણે ઘેર તો ખોટની ખોટ જ આવી ને ? એ તો એક જ ફેરો ચિત્તશુદ્ધિ કરી નાખીએ કે ચોખ્ખું થઈ ગયું બધું.

સેલ્ફનું રિયલાઈઝ થયે કાયમની શુદ્ધિ

જ્યાં સુધી ચિત્તની શુદ્ધિ ના થાય, ત્યાં સુધી આ ભટકવાનું છે. ચિત્તની શુદ્ધિ થવી જોઈએ.

પ્રશ્નકર્તા : ચિત્તની શુદ્ધિ માટે મુખ્ય ઉપાય શું ?

દાદાશ્રી : તમારી જાતથી થાય એવું નથી, આજના મનુષ્યોને. એટલે જ્ઞાની પુરુષ પોતે કરી આપે. આપણી ચિત્તશુદ્ધિ થયા પછી આપણને ચિત્ત એકાગ્ર જ રહેશે. પછી તો આઘુંપાછું કરવું હોય તોય જાય નહીં ને ! પછી આપણે કહીએ કે આઘુંપાછું થાવ ને ! ત્યારે કહે, ના, હવે નહીં.

અશુદ્ધ ક્યાં સુધી છે ? ત્યારે કહે, જગતની એને લાલચો છે, કે આમાં સુખ છે, આમાં સુખ છે, આમાં સુખ છે. એ જ્યારે પોતાના ઘરનું સુખ જુએ છે, પછી એ બહાર ન નીકળે. એટલે અમે સ્વરૂપનું સુખ દેખાડી દઈએ અને ચિત્તની શુદ્ધિ કરી આપીએ અને પછી દિવ્યચક્ષુ આપીએ. પોતાના સ્વરૂપનું જે સુખ જુએ છે, પછી એ બહાર ભટકે નહીં.

ચિત્ત એટલે જ્ઞાન-દર્શન. જ્ઞાન-દર્શનની અશુદ્ધિ છે. 'હું ચંદુભાઈ છું' એ જ્ઞાન અશુદ્ધ જ્ઞાન છે. અને એ શ્રદ્ધા પણ અશુદ્ધ છે. એટલે જ્ઞાન-દર્શન બેઉ અશુદ્ધ છે, માટે ચિત્ત અશુદ્ધ થઈ ગયું છે અને તમે જે છો એ તમારું જ્ઞાન પ્રગટ કરે તો શુદ્ધ ચિત્ત થઈ જાય. તમે જે છો, સેલ્ફનું રિયલાઈઝ કરો ત્યારે ચિત્ત શુદ્ધ થાય.

[૭]

બુદ્ધિ-અહંકારનો ક્ષય જ્ઞાનપ્રકાશથી

નફો-ખોટ દર્શાવવાનો ઠેકો બુદ્ધિનો

પ્રશ્નકર્તા : એક પ્રશ્ન એ રહે છે હવે કે બુદ્ધિ એટલે શું ? કોઈ પણ વસ્તુ કે સિદ્ધાંતને જે છે તે સ્વરૂપમાં એક્સેપ્ટ કરવામાં અવરોધરૂપ બને તેને બુદ્ધિ કહેવાય ?

દાદાશ્રી : આને ને બુદ્ધિને લેવાદેવા નથી. બુદ્ધિ એટલે શું ? નફો ને ખોટ, બે જુએ, એનું નામ બુદ્ધિ. વ્હેર ઈઝ પ્રૉફિટ એન્ડ વ્હેર ઈઝ લોસ ? પેલી તો બધી અવળી સમજણ કહેવાય. કોઈ પણ વસ્તુ કે સિદ્ધાંતને જે છે તે સ્વરૂપમાં એક્સેપ્ટ કરવામાં અવરોધ કરવો એ રોંગ (ઊંધી) સમજણ કરે છે.

બુદ્ધિ તો, બસમાં બેસો તોય આમ જોઈ લે કે ક્યાં આગળ નફો ને ક્યાં આગળ ખોટ છે. જ્યાં જાવ ત્યાં નફો-તોટો બે જ દેખાડ દેખાડ કર્યા કરે અને ગૂંચવ ગૂંચવ કર્યા કરે, એનું નામ બુદ્ધિ. આ બુદ્ધિ જ બિચારાને ભટક ભટક કરાવડાવે છે. રસ્તે ચાલતાય નફો-ખોટ જુએ.

ટ્રેનમાં ચઢે તોય આમ જોઈ લે કે નફો-ખોટ ક્યાં છે. ભીડ હોય ને, તો ભીડમાં લોકોને ધક્કા મારવાનું શિખવાડે, કે માર ધક્કો ને આગળ ખસો. આવું, બુદ્ધિ પાંસરું રહેવા જ ના દે. માણસને જંપીને બેસવા જ

ના દે. 'અલ્યા, અહીં ટ્રેનમાં ક્યાં રૂપિયા છે ?' ત્યારે કહે, 'પણ જગ્યાની કિંમત છે.'

જ્યાં જઈએ ત્યાં નફો ને તોટો દેખાડે કે ના દેખાડી દે ?

પ્રશ્નકર્તા : દેખાડી જ દે.

દાદાશ્રી : હં. કોઈ ફેરો તમને લાગે છે એવું, કે 'અહીંથી આપણે ત્યાં ગયા, પણ ફાયદો થયો નહીં.' તો એ કોણે દેખાડ્યું ? બુદ્ધિ દેખાડે.

અહીં સત્સંગમાં આવે ને, તો આવતાની સાથે જ જુએ કે ક્યાં આગળ સારી જગ્યા છે. મકાન વેચાતું રાખવું હોય તો લત્તો સારો ખોળ ખોળ કરે. વસ્તુ સારી લેવા ગયો હોય ત્યાં ફાયદો જુએ. દુકાને જાય તો નફો-ખોટ જોયા કરે. ઘરમાં કોઈથી તેલ ઢોળાઈ જાય, ખોટ ગઈ, તો બુદ્ધિ ત્યાં આગળ કૂદાકૂદ કરે.

આ તો બધું ટેમ્પરરી એડજસ્ટમેન્ટ (વિનાશી ગોઠવણી) છે અને તેમાં સારું-ખોટું, ઊંધું-છતું તમારી બુદ્ધિ તમને દેખાડ દેખાડ કરે છે. આ ત્રીસ વર્ષ સુધી ભઈબંધ સારો હતો અને એક દહાડો કોઈએ કહ્યું, 'તમારા ભઈબંધ આવું બોલતા હતા.' તે બીજે દહાડે આપણા માટે એ ખરાબ થઈ જાય. બુદ્ધિ દેખાડે, કે 'છે આપણા લોકોને કશી કિંમત ? આપણી કિંમત પહેલા હતી એટલી નથી હવે. અત્યારે ઓછી થઈ લાગે છે.' અલ્યા, અહીં શું કરવા નફો-ખોટ ? આના કંઈ સોદા કરવાના છે આપણે તે ? પણ બુદ્ધિનો સ્વભાવ એવો, નફો-ખોટ દેખાડે. એટલે બુદ્ધિ હંમેશાં સંસારમાં, આ નફો છે ને અહીં ખોટ છે, બે દેખાડે. બીજું કંઈ એના આગળ દેખાડવાની કોઈ લાઈન એને આવડતી નથી.

બુદ્ધિ શું કામ કરે છે ? ચોગરદમનું તમારું ક્યાં નુકસાન થાય છે, ક્યાં દુઃખ થાય છે, ક્યાં અડચણ આવે છે, સંસારની બાબતોમાં એ સાવચેત રહે છે અને સાવધાનીપૂર્વક કામ કરવા જાય છે. અને ધંધામાં કંઈ અડચણ હોય તો એનો કેમ કરીને એન્ડ (અંત) લાવવો, તે કામ કર્યા કરે. એનો ઉપાય ખોળી કાઢે, રસ્તો ખોળી આપે, બસ.

બુદ્ધિના પ્રકાર

બુદ્ધિના બે પ્રકાર : (૧) સમ્યક્ બુદ્ધિ (૨) વિપરીત બુદ્ધિ.

(૧) સમ્યક્ બુદ્ધિ એટલે સવળીએ ચઢેલી બુદ્ધિ. સમકિત થયા પછી જ સમ્યક્ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય. અને તે પછી સવળું જ દેખાડે. જેમ છે તેમ દેખાડે. કો'કને જ સમ્યક્ બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય. (૨) વિપરીત બુદ્ધિ - જ્યાં સમ્યક્ બુદ્ધિનો અભાવ ત્યાં વિપરીત બુદ્ધિ અવશ્ય હોય જ. વિપરીત બુદ્ધિ એટલે મોક્ષ માટે વિપરીત. બુદ્ધિનો સ્વભાવ જ છે કે એવું દેખાડે કે જેથી કરીને સંસારના ને સંસારના જ પાયા મજબૂત થાય. ક્યારેય પણ મોક્ષે ના જવા દે તે વિપરીત બુદ્ધિ. બુદ્ધિ સંસારાનુગામી છે એટલે કે સંસારનું જ હિતાહિત રાખનારી છે, મોક્ષનું નહીં.

ભૌતિક સુખોમાં સુખ દેખાડે એ વિપરીત બુદ્ધિ

આ બધી બુદ્ધિ વિપરીત કેમ કહેવાય છે ? ત્યારે કહે, કે સ્વાભાવિક બુદ્ધિ નથી એટલે. સ્વાભાવિક નથી એટલે સંસારાનુગામી છે માટે વિપરીત કહેવાય. આપણને સંસારમાં ભટકાવનારી છે. ભલે ને દેવગતિમાં ગયા પણ પાછું અહીં ગધેડા થવાનું ! એવું આ ચાર ગતિમાં ભટક ભટક ભટક ! એટલે બુદ્ધિ ભટકાવનારી છે.

ભૌતિક સુખોમાં સુખ દેખાડે, એ વિપરીત બુદ્ધિ કહેવાય અને સુખ મોક્ષમાર્ગમાં છે અગર તો આત્મામાં છે એવું જે દેખાડે એ સમ્યક્ બુદ્ધિ કહેવાય. વિપરીત બુદ્ધિનું જોર બહુ છે, જબરજસ્ત. એટલા માટે અમે, તમારી બુદ્ધિ સમ્યક્ કરવા માટે, આવા તમને પ્રશ્નોના જવાબ આપીએ અને ખુલાસા થાય તમને, બધી જાતના ખુલાસા થાય.

જ્ઞાની પાસે બેસવાથી થાય બુદ્ધિ સમ્યક્

આ વિપરીત બુદ્ધિ છે, એને સમ્યક્ કરવાની છે. વિપરીત બુદ્ધિ સમ્યક્ કેમ કરીને થાય ? એક જ સમ્યક્ બુદ્ધિવાળાને જુએ, એટલે વિપરીત બુદ્ધિવાળો જાણે કે આપણું ખોટું છે આ. એટલે ફેરવી નાખે

તરત, જુએ તો. કહેવાથી, ઉપદેશથી ના ફરે, ઉપદેશથી ફરે જ નહીં. જોવાથી જ ફરે.

જ્ઞાની પુરુષ પાસે બેસે, પરિચય સેવે ત્યારે એ બુદ્ધિ સમ્યક્ બુદ્ધિ થાય. એ બુદ્ધિ એવી સરસ ચલાવે ને મોક્ષમાં લઈ જાય, એવા વિચારોવાળી થાય. એ બુદ્ધિ કામ લાગે. ત્યાં સુધી તો આ વિપરીત બુદ્ધિ.

બુદ્ધિ વધે તેમ વધે બળાપો

જેમ જેમ બુદ્ધિ વધે તેમ તેમ બળાપો વધતો જાય. બે વરસના બાબાની મા મરણ પથારીએ હોય તો તેને કંઈ જ ના લાગે, હસતો-રમતો હોય. જ્યારે વીસ વરસનો છોકરો કેટલોય બળાપો કરતો હોય. તે બુદ્ધિ વધી તેમ બળાપો વધ્યો. આ મજૂરોને ક્યાંય ચિંતા નથી થતી. એ તો રોજ નિરાંતે ઊંઘે છે. જ્યારે આ શેઠિયાઓ ચિંતા કર કર કરે છે. તે મૂઆ રાત્રેય નિરાંતે ઊંઘતા નથી. તે શાથી ? બુદ્ધિ વધી તેથી. બુદ્ધિની સામે બળાપો કાઉન્ટર વેઈટમાં જ હોય.

બુદ્ધિ હોય ત્યાં 'હું કરું છું' એવો અહંકાર હોય જ અને તેથી જ ચિંતા રહ્યા કરે. ભગવાનથી તે જ વિખૂટા રાખે છે.

બુદ્ધિના ચશ્મે દેખે અહંકાર

દરેકની બુદ્ધિ કંઈ ખરાબ હોતી નથી. બુદ્ધિની વિપરીતતા દરેક જગ્યાએ હોતી નથી. એવી જે બુદ્ધિ, તે તો લોકોને અજવાળું આપે, પ્રકાશ આપે, કંઈક ઠંડકેય કરે.

પ્રશ્નકર્તા : તો બુદ્ધિ સામાન્ય ભાવે ઠીક છે ?

દાદાશ્રી : એટલે બુદ્ધિ કંઈ ખોટી વસ્તુ નથી પણ એને અહંકારે કરીને પૉઈઝનસ કરી નાખી છે અને જે બાબતમાં અહંકાર હોય તે બાબતમાં પ્રકાશ બિલકુલ હોય નહીં, ત્યાં આંધળો હોય. જે ખૂણામાં અહંકાર વધી ગયેલો હોય ને, ત્યાં આંધળો હોય. એ અહંકાર તો, નૉર્મલ અહંકાર હોય તો તે ખૂણામાં પ્રકાશ પડે.

ઈગોઈઝમ હંમેશાં આંધળો હોય. ઈગોઈઝમ દેખતો ના હોય, કોઈ દહાડોય. એને આંખ ના હોય. બુદ્ધિની આંખથી કો'ક દહાડો જુએ. બાકી, પોતાની આંખ ના હોય. આંધળાના સંગથી પાપ જ બંધાય ને ?

અહંકાર સ્વભાવથી જ આંધળો

અહંકારનો સ્વભાવ કેવો ? હું જે કરું છું એ જ સાચું છે. એ નક્કી માને. કારણ કે અહંકાર સ્વભાવથી જ આંધળો છે.

પ્રશ્નકર્તા : એટલે પહેલેથી જ એવું માને કે હું જે કરું છું એ સાચું છે ?

દાદાશ્રી : પહેલેથી જ એવું માને છે. પહેલેથી જ નક્કી કરીને ચાલે છે. એટલે આ આંધળો કૂટાયા જ કરે છે.

પ્રશ્નકર્તા : પણ આંધળાની મદદે બુદ્ધિ તો હોય છે ને ?

દાદાશ્રી : બુદ્ધિ તો હોય ને, બુદ્ધિ પણ શું કરે તે ? બુદ્ધિ પ્રકાશ આપે, પણ આંધળો પ્રકાશનો લાભ કેટલો ઉઠાવે ?

પ્રશ્નકર્તા : પણ એ બુદ્ધિની મદદ લે ને ? નૉર્મલ કૉર્સમાંથી આગળ વધવા માટે બુદ્ધિની મદદ તો લે ને ?

દાદાશ્રી : બુદ્ધિને લીધે અહંકારને થોડું ઝાંખું દેખાય, પણ આંધળાને લાઈટ કેટલું દેખાય ? (અહંકાર) પોતે આંધળો એટલે એના બધા છોકરાં એવા જ હોય ને ?

અહંકારના 'મીડિયમ'થી બુદ્ધિ ઊભી થાય

પ્રશ્નકર્તા : બુદ્ધિ અને જ્ઞાનપ્રકાશ એ બેમાં શો ફેર છે ?

દાદાશ્રી : બહુ ફેર, બુદ્ધિ એ ડિરેક્ટ પ્રકાશ નથી અને જ્ઞાનપ્રકાશ એ ડિરેક્ટ પ્રકાશ છે, તો કયું સારું ?

પ્રશ્નકર્તા : ડિરેક્ટ સારું.

દાદાશ્રી : ડિરેક્ટ સારું ને ? હવે જ્ઞાનની ને બુદ્ધિની ડેફિનેશન (વ્યાખ્યા) કહીશ ? વૉટ ઈઝ ધી ટ્રૂ (સાચી) ડેફિનેશન ?

પ્રશ્નકર્તા : એની ડેફિનેશન નથી આપી શકાતી.

દાદાશ્રી : બુદ્ધિની વાત જવા દો, પણ એક બહારનો આપણે દાખલો સમજાવવો હોય, સિમિલી (ઉપમા), તો ઈન્ડિરેક્ટ પ્રકાશ જોયેલો તેં ? ક્યાં જોયેલો ?

પ્રશ્નકર્તા : આ ટ્યૂબલાઈટ છે એ બધો.

દાદાશ્રી : ટ્યૂબલાઈટ એ ઈન્ડિરેક્ટ પ્રકાશ છે ? ના. આ ટ્યૂબલાઈટ છે અને અહીં પ્રકાશ પડે છે એ ડિરેક્ટ જ છે ને !

આ સૂર્યનારાયણનું અજવાળું એક મોટો જબરજસ્ત અરીસો હોય એની ઉપર પડે, તો એ ડિરેક્ટ લાઈટ કહેવાય. અને અરીસો જરા ત્રાંસો આમ ડિગ્રીમાં રાખ્યો હોય તો એનું અજવાળું જે રસોડામાં પડે એ કેવું લાઈટ કહેવાય ? ઈન્ડિરેક્ટ લાઈટ. એય સૂર્યનું અજવાળું જ છે, પણ ઈન્ડિરેક્ટ લાઈટ છે. ડિરેક્ટ લાઈટ ન હોય એ. બને એવું ? અને એનાથી રસોડામાં કામ કરી શકાય ખરું ? આનું અજવાળું પડે એટલે રસોડામાં લાભ થાય ખરો ? એવી રીતે આ ઈન્ડિરેક્ટ પ્રકાશથી મનુષ્યો, બધું જગત ચાલી રહ્યું છે. હવે પ્રકાશ તો આત્માનો જ છે, પણ પેલામાં અરીસો હતો અને આમાં શું હશે ?

પ્રશ્નકર્તા : આત્માનો ભાવ ?

દાદાશ્રી : ના, આમાં ઈગોઈઝમ છે. ઈન્ડિરેક્ટ પ્રકાશ એટલે શું ? આત્માનો પ્રકાશ આમ પડે છે, તે અહંકાર થ્રુ આવે છે. આ બાજુ આત્મા, વચ્ચે અહંકાર અને અહંકાર થ્રુ જે આ બાજુનો પ્રકાશ પડે, એ બધો જ છે તે બુદ્ધિ, અને અમારે વચ્ચે અહંકાર ખલાસ થઈ ગયેલો હોય એટલે પછી આમ સીધો પ્રકાશ જ પડે, એ જ્ઞાન !

એટલે અહંકારના 'મીડિયમ'થી બુદ્ધિ ઊભી થઈ છે. અહંકારનું

'મીડિયમ' ખલાસ થઈ જાય, તો બુદ્ધિ રહે નહીં. પછી 'ડિરેક્ટ' પ્રકાશ આવે. મને 'ડિરેક્ટ' પ્રકાશ મળે છે.

બુદ્ધિ પરપ્રકાશક, જ્ઞાન સ્વ-પર પ્રકાશક

જ્ઞાન એ તો આત્માનો ડિરેક્ટ પ્રકાશ છે, ફુલ લાઈટ છે. જેમ છે તેમ દરઅસલ દેખાડે તે જ્ઞાન. બુદ્ધિ પરપ્રકાશક છે, સ્વયં પ્રકાશક નથી. જ્યારે જ્ઞાન સ્વયં પ્રકાશક છે, પોતે સ્વયં જ્યોતિર્મય છે અને આખા બ્રહ્માંડને પ્રકાશિત કરી શકે તેટલી તેનામાં અનંત શક્તિ છે. દા.ત. સૂર્ય સ્વ-પર પ્રકાશક છે, જ્યારે ચંદ્ર પરપ્રકાશક છે.

સંપૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશ આગળ બુદ્ધિ એ તો સૂર્યની સામે દીવડા સમાન છે. અમારી પાસે સંપૂર્ણ જ્ઞાનપ્રકાશ છે. તેથી બુદ્ધિ નામેય નહીં અમારામાં. અમે પોતે અબુધ છીએ. અમને એક કિનારે અબુધ પદ પ્રાપ્ત થયું ત્યાં સામે કિનારે સર્વજ્ઞ પદ આવીને ખડું થયું. અબુધ થાય તે જ સર્વજ્ઞ થઈ શકે.

અહંકાર ગયે થવાય અબુધ

ડિરેક્ટ પ્રકાશનો જ્યારે ઉઘાડ થાય ને, બધું કામ થઈ ગયું. પોતે પરમાત્મા થઈ જાય. પોતે આત્માને જાણે ને, ત્યારે પોતે પરમાત્મા થઈ જાય. જ્યારે અહંકાર ખલાસ થઈ જાય ત્યારે પરમાત્મા થઈ જાય. અહંકારને લઈને તો મનુષ્ય તરીકે રહ્યો છે જીવાત્મા અને અહંકાર હોય ત્યાં સુધી આવરણ. અહંકાર ના હોય ત્યારે બુદ્ધિય ના હોય જોડે જોડે. એ બેને સંબંધ છે. એક હોય તો બીજું હોય ને બીજું હોય તો એક હોય. અહંકાર ને બુદ્ધિનો સંબંધ છે. એટલે અમારે અહંકાર જતો રહ્યો. તે દહાડે બુદ્ધિ હઉ જતી રહી. અમને અહંકાર બિલકુલેય નથી. એક સેન્ટ પરસેન્ટ અમને અહંકાર નહીં હોવાથી સીધો ડિરેક્ટ પ્રકાશ મળે, એ અમારું જ્ઞાન છે.

આખાય જગતના અનંત સબ્જેક્ટ (વિષયો) જાણે તોય તે બુદ્ધિમાં સમાય અને 'હું કોણ છું' એટલું જ જાણે તે જ્ઞાન. તારું બધું જ, બીજું

બધું જ જાણેલું છે તે પોક મૂકવાનું. અહંકારી જ્ઞાન એ બુદ્ધિ અને નિર્‌અહંકારી જ્ઞાન એ જ્ઞાન. સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે જ જ્ઞાન.

અજ્ઞાનતાને લીધે ઊભો અહંકાર

પ્રશ્નકર્તા : અહંકાર શું છે ? ક્યાંથી આવ્યો ?

દાદાશ્રી : એ વિનાશી ચીજ છે. ક્યાંયથી આવવાનો નહીં. એ ઊભો થઈ જાય છે ને નાશ થાય છે. પછી ડૉક્ટરને કહે છે કે, 'સાહેબ હું મરી જઈશ, મને બચાવજો.' આ જે ભોગવે છે ને, તે અહંકાર છે.

પ્રશ્નકર્તા : અહંકાર કોને આવ્યો ?

દાદાશ્રી : જે અણસમજણ છે તેને. અજ્ઞાનને અહંકાર આવ્યો.

પ્રશ્નકર્તા : અજ્ઞાન કોનું ?

દાદાશ્રી : બે વસ્તુ છે, અજ્ઞાન અને જ્ઞાન. જ્ઞાન એટલે આત્મા અને અજ્ઞાન એટલે અનાત્મા. તે અજ્ઞાનને અહંકાર આવ્યો. તેનું આ બધું ઊભું થઈ ગયું. તે રાત-દહાડો ચિંતા-ઉપાધિઓ, એય સંસારમાં ના ગમે તોય પડી રહેવું પડે ને ? ક્યાં જાય તે ? ક્યાં જવાય ? ત્યાં ને ત્યાં જ. એટલે અહીં ખાટલામાં સૂઈ રહેવાનું ને, ઊંઘ ના આવે તોય ?

પ્રશ્નકર્તા : અહંકારની શરૂઆત, અહંકાર ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયો ?

દાદાશ્રી : એ અહંકાર, એ જ અજ્ઞાન ને ! અજ્ઞાન હતું ને, તેનો અહંકાર થઈ ગયો. એવું છે, એ અજ્ઞાન અને જ્ઞાન બે જુદી વસ્તુ છે.

પ્રશ્નકર્તા : એ બધા રૂટ કૉઝમાં સંસ્કારોનો પૂંજ પડ્યો છે, કેટલાય અવતારોનો ?

દાદાશ્રી : મૂળ અજ્ઞાનતા છે. પોતાને પોતાની અજ્ઞાનતા છે. એ રૂટ કૉઝથી આ બધું ઊભું થયું છે. જો એ અજ્ઞાનતા પોતે સજ્ઞાનતામાં આવી જાય, તો આ બધું વિલય થઈ જાય છે. અજ્ઞાનતા આનું કારણ છે. અજ્ઞાનતાને લઈને અહંકાર ઊભો થયો.

આત્મા લોખંડ તો આ અહંકાર એ કાટ

આ જે દુ:ખ થાય છે એ અહંકારને થાય છે અને સુખ થાય છે તેય અહંકારને થાય છે. આ અહંકાર વચ્ચે ફાચર છે અને તે જ અજ્ઞાનતા છે. અહંકાર એટલે 'હું કરું છું' ને 'હું ભોગવું છું', એ જ અહંકાર છે.

હવે ખરી રીતે અહંકાર સુખેય ભોગવતો નથી ને દુ:ખેય ભોગવતો નથી, એ તો અહંકાર જ કર્યા કરે છે.

પ્રશ્નકર્તા : જેમ લોખંડમાં કાટ ચઢી ગયો તે રીતે...

દાદાશ્રી : કાટ ચઢ્યો તે તો આત્માનો. આત્માને જોડે લાગે-વળગે. આત્મા લોખંડ હોય ને, તો આ અહંકાર એ કાટ. પણ હવે અહંકાર જે કહે છે કે 'મેં ભોગવ્યું', તે બળ્યું, એણે ભોગવ્યું જ નથી. આ તો ઈન્દ્રિયોએ ભોગવ્યું છે. અને પોતે અહંકાર કરે છે 'મેં ભોગવ્યું છે.' તેથી કૃષ્ણ ભગવાને કહ્યું છે કે ઈન્દ્રિયો, ઈન્દ્રિયોમાં વર્તે છે, શા માટે તું અહંકાર કરે છે ? સ્વભાવથી વર્તે છે પાછી. આ નહીં સમજવાનો માર ખા ખા કરે છે વગર કામનો. નથી કૃષ્ણ ભગવાનને સમજતા, નથી મહાવીર ભગવાનને સમજતા. એ વાત ખરી કહે છે ને ! એટલે વાત સમજવાની જરૂર છે.

કાટ ઉત્પન્ન થયા પછી લોખંડ લોખંડનું કરે છે ને કાટ કાટનું. લોખંડ કાટમાં હાથ ઘાલતું નથી, એ કાટ લોખંડમાં હાથ ઘાલતો નથી. એવું આમાં, આમાં શું કાટ ચઢે છે ? ત્યારે કહે, અહંકાર (મૂળ અહમ્) અને મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર, અંતઃકરણરૂપી કાટ ચઢી જાય છે. તે એ એનું કાર્ય કર્યા કરે છે. આત્મા આત્માનું કાર્ય કર્યા કરે છે. જ્યાં સુધી આ (અંતઃકરણનું) કાર્ય હોય ત્યાં સુધી આત્મા આઈડલ (ઉદાસીનપણે) પ્રકાશ જ આપ્યા કરે. અંતઃકરણના કામ બધા પૂરા થાય ત્યારે આત્માનું કામ શરૂ થાય. અગર તો અંતઃકરણ ચાલુ હોય અને જ્ઞાની મળ્યા હોય અને તે કહે, 'અલ્યા, તું આ ન્હોય, તું આને જો.' તો જોવાનું ચાલુ થઈ જાય. એ જુદો પડી ગયો. આ તમે 'ચંદુલાલ શું કરી રહ્યા છે', એને જોયા કરો તો એ જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાનમાં પહોંચે.

અહમ્ ને અહંકારનો ભેદ

પ્રશ્નકર્તા : આ અહમ્ કહે છે અને અહંકાર એ એક જ છે કે જુદું જુદું છે ?

દાદાશ્રી : જુદું જુદું છે. શબ્દો જ જુદા છે ને ?

પ્રશ્નકર્તા : એનો ભેદ શું છે ?

દાદાશ્રી : કોઈ અહમ્ આત્મા કહે તો વાંધો નહીં, પણ અહંકાર આત્મા કહે તો ? શું થાય ? અહમ્‌નો વાંધો નથી, અહંકારનો વાંધો છે. અહમ્ એ અહંકાર નથી. અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ, એમાં અહમ્ તો વપરાય છે ને ! કારણ કે અહમ્ તો હોવો જોઈએ, પણ શાનો ? પોતાના સ્વરૂપનો અહમ્ હોવો જોઈએ. જે નથી તેનો અહમ્ કેમ હોવો જોઈએ ? અહમ્ પૉઈઝન નથી, અહંકાર પૉઈઝન છે. અહમ્ એટલે 'હું'.

પ્રશ્નકર્તા : એને અસ્તિત્વપણું કહેવાય ?

દાદાશ્રી : હા, અસ્તિત્વ જ કહેવાય. એનું અસ્તિત્વ તો છે જ. અસ્તિત્વનું તો બધા જીવમાત્રને ભાન છે કે 'હું છું', પણ વસ્તુત્વનું ભાન નથી એને. 'હું શું છું' એ ભાન નથી એટલે અહંકાર ઊભો થયો. પોતાનું સ્વરૂપ છે ત્યાં 'હું છું' બોલવું એ અહંકાર નથી. આ સોનું છે તે એક દહાડો એને વાણી આપે કોઈ માણસ અને એ બોલે કે, 'હું સોનું છું', તો આપણે કહીએ કે 'અહંકાર કરે છે ?' કહીએ ખરા ? ના. અને લોખંડ બોલે કે 'હું સોનું છું' તો ? એટલે 'આપણે કોણ છીએ', એટલું જાણવું જોઈએ. 'હું ચંદુભાઈ છું' એ આરોપિત ભાવ છે. જ્યાં છે ત્યાં બોલે ને, તો અસ્તિત્વ તો છે જ તમારું. 'હું છું', એવો બોલવાનો તમને રાઈટ અધિકાર છે જ, પણ 'હું કોણ છું' ને 'હું શું છું' એ ભાન નથી.

'પોતે કોણ' એનું ભાન થાય તો અહંકાર જાય

પ્રશ્નકર્તા : એ અહંકાર કાઢવો કેવી રીતના ?

દાદાશ્રી : અહંકાર તો, તમે કોણ છો, એનું બરોબર ભાન થાય એટલે જતો રહે.

'હું ચંદુલાલ' એને જ જ્ઞાની મોટામાં મોટો અને છેલ્લો અહંકાર કહે છે. એનાથી આખું જગત ઊભું રહ્યું છે. આ અહંકાર જાય તો જ મોક્ષે જવાય. આ જીવન શેના ઉપર ઊભું રહ્યું છે ? પગ ઉપર કે દેહ ઉપર ? ના, 'હું છું' એના ઉપર જ. 'હું શુદ્ધાત્મા છું' એ શુદ્ધ અહંકારથી જ મોક્ષે જવાય. બાકી બીજા બધા જ ભવોભવના સાધન થઈ પડે.

અચેતનમાં 'હું છું' એમ માનવામાં આવે તે અહંકાર. જો ચેતનમાં 'હું છું' એમ માનવામાં આવે, તેને અહંકાર ના કહેવાય. 'હું છું' એટલે અસ્તિત્વ તો છે. એટલે 'હું છું' એમ બોલવાનો અધિકાર તો છે. પણ 'હું છું' એ શેમાં છું ? તેની તને ખબર નથી. અચેતનમાં 'હું' બોલવાનો અધિકાર નથી. 'હું શું છું ?' એનું ભાન નથી. જો એ ભાન થાય તો કામ જ થઈ ગયું ને !

અહંકાર-મમતા, એ જ ત્યાગવાની જરૂર

ભગવાને કહ્યું છે કે જો તારે મોક્ષે જવું હોય તો કશું જ ત્યાગવાની જરૂર નથી. એક અહંકાર અને મમતા એમ બે ચીજ ત્યાગી એટલે બધું જ આવી ગયું. અહંકાર એટલે 'હું' અને મમતા એટલે 'મારું'. 'હું' અને 'મારું' એ બે જ ત્યાગવાના છે. અમે જ્ઞાન આપીએ, તમારા સ્વરૂપનું ભાન કરાવીએ છીએ ત્યારે તમારા અહંકાર અને મમતા બેઉનો ત્યાગ કરાવીએ છીએ. ત્યાગ એક બાજુ કર્યો તો બીજી બાજુ ગ્રહણ શું કરાવીએ છીએ ? 'શુદ્ધાત્મા' ગ્રહણ કરાવીએ છીએ. પછી ગ્રહણ-ત્યાગની કશી જ ભાંજગડ ના રહે. અહંકાર કાઢવા માટે જ બધો ત્યાગ કરવાનો હોય છે. અમે તમારો બધો જ અહંકાર લઈ લઈએ છીએ. પછી અસ્તિત્વ શું રહ્યું ? તો કહે, જ્યાં અસ્તિત્વપણું છે ત્યાં મૂળ જગ્યાએ સ્થાપ્યું. કોઈ એક જ જગ્યાએ અહંકારનું અસ્તિત્વપણું હોય, તે અમે મૂળ જગ્યાએ અહંકારને બેસાડી દઈએ છીએ.

[૮]
ધર્મ, અંતઃકરણનો અને આત્માનો

કષાયો કૉઝ ને અંતઃકરણ ઈફેક્ટ

પ્રશ્નકર્તા : આત્મા અને પુદ્ગલના સાંનિધ્યના કારણે ચાર કષાય ઊભા થયા, ક્રોધ-માન-માયા-લોભ એ બરાબર ?

દાદાશ્રી : બરાબર.

પ્રશ્નકર્તા : તો મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત અને અહંકાર પણ એ જ રીતે ઉદ્ભવ થયા ને ?

દાદાશ્રી : એ એવું છે ને, ક્રોધ-માન-માયા-લોભ એ તો પ્રોડક્શન છે અને આ મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર એ તો ઈફેક્ટ છે.

પ્રશ્નકર્તા : એ ઈફેક્ટ છે, પણ પ્રોડક્શન એટલે ઈફેક્ટ નહીં ? તો એ શું ?

દાદાશ્રી : પ્રોડક્શન એટલે કૉઝિઝ. પ્રોડક્શન એટલે અમુક વસ્તુઓના ભેળા થઈ જવાથી ઊભું થયું. ઉપાધિ સ્વરૂપ ! વિશેષ સ્વરૂપ થવું !

પ્રશ્નકર્તા : આત્મા અને પુદ્ગલનું સાંનિધ્ય થયું એટલે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ ઊભા થયા. એવી જ રીતે મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત અને અહંકાર પણ

ઊભા થયા. એટલે કે કૉઝિઝ અને ઈફેક્ટ બન્ને એક સાથે જ ઊભા થયા ?

દાદાશ્રી : ના.

પ્રશ્નકર્તા : તો કેવી રીતે થયા ?

દાદાશ્રી : એ મૂળ પહેલું છે તે પ્રોડક્શન ક્રોધ-માન-માયા-લોભ ઊભા થયા. હવે એ ઊભા થયા, તેનાથી કર્મ ચાર્જ થવા માંડ્યા. એ ના હોત તો ચાર્જ ના થાય. એ છે તો ચાર્જ થવા માંડ્યા. એ જ ભાવકર્મ. કારણ કે ક્રોધ કર્યો. એ ઊભો થયેલો છે પણ જો વપરાયો તો, વપરાયા વગર પડી રહે તો કશો વાંધો નથી. પણ વપરાયા વગર રહે જ નહીં ને ! વપરાયા વગર રહે ક્યારે ? જો એ જ્ઞાન હોય પોતાનું. ત્યારે બધું પરમાણુ ડિસ્ચાર્જ થઈ જાય. કારણ કે એનો મહીં જીવભાવ જતો રહ્યો હોય !

પ્રશ્નકર્તા : હા, વપરાય એટલે પછી શું થાય ?

દાદાશ્રી : વપરાય એટલે કર્મ બંધાય. કર્મ બંધાય એટલે એનું ડિસ્ચાર્જ થતી વખતે આ ઈફેક્ટ આવે, એ જ છે તે મહીં આ અંતઃકરણ, મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર બધુંય.

પ્રશ્નકર્તા : આ જ્ઞાન પછીનું જે મન રહ્યું તે ઈફેક્ટિવ ?

દાદાશ્રી : પછી ઈફેક્ટિવ, બસ. અજ્ઞાનીને પણ ઈફેક્ટિવ ખરું, પણ ઈફેક્ટિવનુંય એ મહીં કૉઝિઝ ઉત્પન્ન થાય એવું અને આને (જ્ઞાન લીધા પછી) કૉઝિઝ ઉત્પન્ન ના થાય, કૉઝિઝ બંધ થઈ જાય.

પ્રશ્નકર્તા : ચિત્તનું પણ એવી રીતે ?

દાદાશ્રી : મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર બધુંય. આખુંય અંતઃકરણ, એ બધું ઈફેક્ટ જ છે. અને અંતઃકરણ એકલું નહીં, આ બાહ્યકરણેય ઈફેક્ટ છે. બન્નેય કરણ માત્ર ઈફેક્ટ છે.

આ અંતઃકરણમાં જે થાય એ પછી બહાર ક્રોધ નીકળે. પહેલો

અંતઃકરણમાં થાય. અંતઃકરણમાં પહેલો વઢી પડે બાપ જોડે અને પછી બહાર વઢે.

પ્રશ્નકર્તા : પણ અંતઃકરણ એ તો ઈફેક્ટ છે, પછી આ થાય કેવી રીતે ?

દાદાશ્રી : હા, પણ આય ઈફેક્ટ ને તેય ઈફેક્ટ. પણ આ સૂક્ષ્મ ઈફેક્ટ છે ને પેલી સ્થૂળ (ઈફેક્ટ) થાય છે ક્રોધમાં, બહાર નીકળે એટલે.

પ્રશ્નકર્તા : અંતઃકરણ ન હોય તો પછી ક્રોધ-માન-માયા-લોભ ઊભા થાય ખરા ?

દાદાશ્રી : ના, પછી કશુંય નહીં.

પ્રશ્નકર્તા : તો પછી પહેલું શું ? પહેલા આપે એમ કહ્યું કે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ એ પહેલું અને પછી આ બધું આવે ઈફેક્ટ.

દાદાશ્રી : મા-બાપ છે તે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ અને આ બધા છોકરાં એના, મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર વંશાવળી એની પછી થાય.

મૂળ આત્માને નથી કંઈ લેવા-દેવા

આ મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત ને અહંકાર બધું કર્મ બંધાવાથી ઉત્પન્ન થયું છે. એ કર્મ છૂટી જાય એટલે એ બધું ઊડી જાય.

પ્રશ્નકર્તા : ત્યારે મન-બુદ્ધિ ને ચિત્ત એ આત્મામાં રહે ?

દાદાશ્રી : ના, મૂળ આત્માને કશું લેવા-દેવા નથી. મૂળ આત્મામાં મનેય નથી, બુદ્ધિય નથી, ચિત્ત છે પણ જે આપણને ચિત્ત છે એવું ચિત્ત નથી. આપણું અશુદ્ધ ચિત્ત છે અને એ શુદ્ધ ચિત્ત છે. આ તમે જે ચિત્ત કહો છો ને, તે અશુદ્ધ ચિત્ત છે. બુદ્ધિ જોડે ચિત્ત હોય તે અશુદ્ધ ચિત્ત હોય. ચિત્તની અશુદ્ધિ થયેલી હોય અને પેલું શુદ્ધ ચિત્ત હોય. એટલે અશુદ્ધ ચિત્તવાળો, શરીર ખાય અને માને શું કે 'મેં ખાધું.' શરીર ઊંઘી જાય ત્યારે કહેશે, 'હું ઊંઘી ગયો.' શરીર કામ કરે ત્યારે કહે છે, 'હું કામ કરું છું.' એ અશુદ્ધ ચિત્તના ગુણ બધા. ચિત્તની અશુદ્ધિને લઈને

આ દોષ થાય છે, એટલે કર્મ બંધાય છે. એટલે આ કર્મ ના બંધાય ત્યારે છૂટા થઈએ, અક્રિયપણું આવે.

આત્માના પ્રકાશથી ચાલે બધું

પ્રશ્નકર્તા : આત્માને અંતઃકરણ સાથે કોઈ સંબંધ નથી ?

દાદાશ્રી : કશોય નહીં. ફક્ત આત્માનો પ્રકાશ એકલો મળ્યા કરે છે, પ્રકાશ આત્માનો છે. એ પ્રકાશ અંતઃકરણને મળે. એ પ્રકાશના આધારે અંતઃકરણ ચાલુ રહે.

હવે આ શરીરમાં આત્મા બિલકુલ વપરાતો નથી. ફક્ત એનો પ્રકાશ જ શરીરમાં પડ્યા કરે છે. બાકી આત્મા કશું આમાં કરતો નથી. અને એ પ્રકાશથી આ બધું ચાલ્યા કરે છે. મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર એ બધા આ પ્રકાશના આધારે બધું કામ કરી રહ્યા છે અને આ બધું ડિસ્ચાર્જ છે.

પ્રશ્નકર્તા : આ બધું મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર જ કરે છે, તો પછી આત્માએ શું કરવાનું ?

દાદાશ્રી : આત્માએ જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા ને પરમાનંદમાં રહેવાનું છે. પણ પોતાના ગુણધર્મમાં આવવો જોઈએ. એ તો 'જ્ઞાની પુરુષ' 'રિયલ' અને 'રિલેટિવ'ની લાઈન ઑફ ડિમાર્કેશન નાખી આપે, ત્યાર પછી આત્મા પોતાના સ્વાભાવિક ધર્મમાં આવે. પોતાના સ્વાભાવિક ધર્મમાં આવ્યા પછી કશું રહેતું નથી. પછી એક અવતારમાં જ મોક્ષમાં જાય.

આત્માનો સ્વભાવ ઓળખવાની જરૂર

પ્રશ્નકર્તા : આત્માનો ધર્મ અને અંતઃકરણનો ધર્મ, એ ભેદ વિગતવાર સમજાવો.

દાદાશ્રી : જુઓ, આ કાન છે તે આપણે ના સાંભળવું હોય, આમ દાબી દઈએ તોય થોડું ઘણું સાંભળી જાય ને ? સાંભળી જાય કે ના સાંભળી જાય ?

પ્રશ્નકર્તા : હા.

દાદાશ્રી : એટલે સાંભળવું એ કાનનો સ્વભાવ છે. આંખનો સ્વભાવ જોવાનો છે. આપણે ના જોવું હોય, આપણે નક્કી કરીએ કે નથી જોવું તોય આમ કરીને આંખ બાડી કરીને જરા જોઈ લે. આ નાકનો સ્વભાવ આપણે સુગંધ નથી સોડવી તોય મહીં પેસી જાય. આ જીભનો સ્વભાવ છે કે મરચું તીખું લાગે. આપણને તીખું ના લાગે એમ ઈચ્છા હોય તોય તરત અસર થાય છે. આ બૉડીનો (શરીરનો) સ્પર્શ સ્વભાવ છે. તે ઠંડી લાગે કે તરત આપણને અસર થાય. આ પાંચ ઈન્દ્રિયો એ જ્ઞાનેન્દ્રિયો છે. અને કર્મેન્દ્રિયો કોને કહેવાય ? આ પગ, હાથ, મોઢું-ખાઈએ છીએ, સંડાસ-બાથરૂમ જઈએ છીએ, બધી થઈને પાંચ કર્મેન્દ્રિયો છે. પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને પાંચ કર્મેન્દ્રિયો છે; એ બધા એમના સ્વભાવમાં છે. તે આપણે સંડાસ જવું હોય ને કોઈ અસીલ જરા વધારે પૈસા આપે એવો હોય તો એની જોડે વધારે બેસી રહે, એના સ્વભાવને અટકાવીને. પછી એ સંડાસનો સ્વભાવ છે તે ચિડાય પછી. એ પ્રકૃતિ રિઍક્શન મારે. અને પછી કહેશે, 'મને બંધકોષ થઈ ગયો.' દરેકને પોતપોતાના સ્વભાવમાં રહેવા દો, એના સ્વભાવને હેલ્પ કરો. આ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો ને પાંચ કર્મેન્દ્રિયોની વાત થઈ ગઈ.

હવે બીજી વસ્તુ અંદરની વાત આવી. મન એના સ્વભાવમાં છે. તમારે ના વિચારવું હોય તોય, કશુંક દેખ્યું કે વિચારવા મંડી પડશે. એના હાથમાં આવવું જોઈએ. એટલે એ એના મનના સ્વભાવમાં છે. મનનો સ્વભાવ વિચારવું.

ચિત્ત તમારી ઈચ્છા ના હોય તોય ત્યાં આગળ ઑફિસમાં જાય. અને ઑફિસનું ટેબલ, બધું દેખાય. એ ચિત્તનો સ્વભાવ ભટકવાનો છે. દરેક પોતપોતાના સ્વભાવ બતાવી રહ્યા છે. ફક્ત (વ્યવહાર) આત્મા એકલો જ પોતાનો સ્વભાવ છોડી અને બીજા બધાના સ્વભાવને કહે છે, 'હું કરું છું.' એકલા (વ્યવહાર) આત્માએ પોતાનો સ્વભાવ છોડી દીધો અને બીજાના સ્વભાવને 'મેં કર્યું', આ વિચાર કર્યા, તો 'મેં કર્યા' એમ

કહે. 'આ ચિત્ત ભટકે છે' તેને કહે 'હું ભટકું છું.' ઓહોહો ! સાંભળ્યું તો 'મેં સાંભળ્યું.' 'સંડાસ હું જઈ આવ્યો. મેં ખાધું,' કહેશે. અલ્યા, કઈ જાતનો માણસ છે તું ? દરેક પોતપોતાના સ્વભાવમાં છે. આ વાત સાયન્ટિફિક (વૈજ્ઞાનિક) નથી લાગતી ? હવે ફક્ત આત્માનો સ્વભાવ ઓળખવાની જરૂર છે. બીજું કશું ઓળખવાની જરૂર નથી.

અંતઃકરણ સ્વસંચાલિત પણ ડિસ્ચાર્જ સ્વરૂપ

પ્રશ્નકર્તા : તો આ બધું કોણ કરતું હશે ? આ બધાં જ્ઞાનેન્દ્રિય ને કર્મેન્દ્રિયની આ મુવમેન્ટ્સ (ગતિ) અને એના મેનેજમેન્ટનું (સંચાલનનું) કંટ્રોલિંગ પાવર (કાબૂમાં રાખવાની શક્તિ) કોણ છે ?

દાદાશ્રી : એનો કંટ્રોલ (કાબૂ કરનાર) એ રીએક્શનરી પાવર (પરિણામિક શક્તિ) છે, ડિસ્ચાર્જ પાવર છે. હવે એ અંતઃકરણની મુવમેન્ટ્સ છે જ, પણ એ કોઈને ચલાવવું પડે નહીં. એ ડિસ્ચાર્જ (નિર્જરા) થતું છે. ડિસ્ચાર્જમાં તો કોઈને કશું કરવું પડે નહીં ને !

પ્રશ્નકર્તા : અંતઃકરણ સ્વસંચાલિત છે ?

દાદાશ્રી : સ્વસંચાલિત, પણ તે ડિસ્ચાર્જ છે. સ્વસંચાલિત એટલે આ કોઈ ગપ્પું નથી; ડિસ્ચાર્જ થતી વસ્તુ છે. એટલે હમણે પાંચ રતલ હોય તો સ્વસંચાલિત તો વધતું પાંચના દસ રતલેય થાય, એ વસ્તુ ઘટે નહીં. અને આ તો ઘટે. એટલે પાંચ રતલનું ચાર થાય, ચારનું ત્રણ થાય, ત્રણનું બે થાય, એક થાય પછી ઝીરો થાય ને અહીંથી નનામી નીકળી જાય છે.

પ્રશ્નકર્તા : એટલે ઓછું થતું જાય ?

દાદાશ્રી : ડિસ્ચાર્જ થતું જાય. અંતઃકરણને આમ સ્વસંચાલિત કહેવામાં આવે છે. એ સ્વસંચાલિત થાય છે પણ ડિસ્ચાર્જ સ્વરૂપ છે. જેમ ટાંકીનું પાણી, સ્વસંચાલિત પડ્યા જ કરે છે, તેનો અર્થ એ કે ખાલી થઈ રહ્યું છે. એટલે ટાંકી ડિસ્ચાર્જ થઈ રહી છે એમ કહેવાય ને !

પ્રશ્નકર્તા : ચાર્જ કરનાર હોય તો જ ડિસ્ચાર્જ થાય ને ?

દાદાશ્રી : ચાર્જ તો થઈ ગયેલું છે. અત્યાર સુધી તમે જે સાંભળ્યું ને બધું કર્યું એ બધું ચાર્જ (પૂરણ) થઈ ગયેલું કે નહીં ?

પ્રશ્નકર્તા : હા.

દાદાશ્રી : હવે એ ચાર્જ થઈ ગયેલું છે. હવે હું 'તમને' તમારા સ્વભાવમાં મૂકી દઉં અને આત્માના ધર્મમાં 'તમે' આવી જાવ. અને આ બધાના ધર્મોને તમે જોયા કરો, તો પછી તમારે જે પહેલાં ચાર્જ થઈ ગયેલું છે, એટલું ડિસ્ચાર્જ થવાનું બાકી રહે છે. એટલું દેવું આપવાનું બાકી રહેશે, જેટલું દેવું કરીને બેઠા છો તેટલું જ, નવું દેવું થાય નહીં. નવું કર્મ બંધાય નહીં. એટલે ચાર્જ થાય નહીં અને જૂનું ડિસ્ચાર્જ થયા કરે. એકાઉન્ટ (હિસાબ) બધા ક્લિયર (ચોખ્ખા) થઈ જાય. એકાઉન્ટ જ ક્લિયર કરવાના છે.

આત્માનો ધર્મ ફક્ત જોવા-જાણવાનો જ

આત્માનો ધર્મ શો છે ? બધા ધર્મને જાણે તે. મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-દેહ બધા શું કરી રહ્યા છે તેને જાણ્યા કરે, એનું નામ આત્મા. બધા પોતપોતાના ધર્મમાં છે ને 'તમે' તમારા ધર્મમાં રહો.

અંતઃકરણમાં બધાના ધર્મ જુદા છે. મનના ધર્મ જુદા, ચિત્તના ધર્મ જુદા, બુદ્ધિના ધર્મ જુદા અને અહંકારના ધર્મ જુદા. આમ, બધાના ધર્મ જુદા જુદા છે. પણ 'પોતે' મહીં ડખલ કરીને ડખો ઊભો કરે છે ને ! મહીં તન્મયાકાર થઈ જાય છે, એ જ ભ્રાંતિ છે.

આ સંસાર શેનાથી ઊભો છે ? અંતઃકરણમાં મન બૂમાબૂમ કરે તો પોતે ફોન ઝાલી લે ને 'એલાવ, એલાવ' કરે, ચિત્તનો ફોન લઈ લે, બુદ્ધિનો ફોન, અહંકારનો લઈ લે તેથી. મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકાર શું ધર્મ બજાવે છે, તે જુઓ અને જાણો. 'આપણે' ફોન કોઈનોય લેવાનો ના હોય. આંખ, કાન, નાક વિગેરે શું શું ધર્મ બજાવે છે, તેના આપણે 'જ્ઞાતા-દ્રષ્ટા'. જો મનનો કે ચિત્તનો કે કોઈનોય ફોન ઝાલ્યો તો બધે અથડામણ થઈ જશે. એ તો જેનો ફોન હોય તેને 'એલાવ' કરવા દેવું, 'પોતે' નહીં.

અલ્યા, તેં કોઈ દહાડો ખાધા પછી તપાસ કરી કે મહીં આંતરડામાં કે હોજરીમાં શું થાય છે ? અવયવો તેના ગુણધર્મમાં જ છે. કાન એના સાંભળવાના ગુણધર્મમાં ના હોય તો સંભળાય નહીં. નાક એના ગુણધર્મમાં ના હોય તો સુગંધ અને દુર્ગંધ આવે નહીં. તેવી જ રીતે મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત અને અહંકાર બધાં જ પોતાના ગુણધર્મમાં બરોબર ચાલે છે કે નહીં તેની તપાસ રાખ્યા કરવાની છે. 'પોતે' 'શુદ્ધાત્મા'માં રહે તો કશો જ વાંધો આવે તેમ નથી. અંતઃકરણ એના ગુણધર્મમાં રહે, જેવું કે મન પૅમ્ફલેટ બતાવવાનું કામ કરે, ચિત્ત ફોટા દેખાડે, બુદ્ધિ ડિસિઝન આપે અને અહંકાર સહી કરી આપે, એટલે બધું બરોબર ચાલે. એ એના ગુણધર્મમાં રહે અને શુદ્ધાત્મા પોતાના ગુણધર્મમાં રહે, જ્ઞાતા ને દ્રષ્ટા પદમાં તો કશો જ વાંધો આવે તેમ નથી. દરેક પોતપોતાના ગુણધર્મમાં જ છે. અંતઃકરણમાં કયા કયા ગુણધર્મ બગડેલા છે તેની તપાસ કરવાની અને બગડેલા હોય તો કેવી રીતે સુધારવા એટલું જ કરવાનું. પણ મૂઓ કહે, 'મેં વિચાર કર્યો, હું જ બોલું છું, હું જ કરું છું.' આ હાથ-પગ પણ એના ગુણધર્મમાં છે પણ કહે કે 'હું ચાલ્યો.' માત્ર અહંકાર જ કરે છે અને અહંકારને જ પોતાનો આત્મા માન્યો છે, તેનો જ ડખો છે.

'આપણે' તો 'જ્ઞાતા-જ્ઞેય'નો આ મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત અને અહંકાર સાથેનો સંબંધ. આપણે જ્ઞાતા અને અંતઃકરણ તે જ્ઞેય.

જ્ઞાનીનું અંતઃકરણ

જ્ઞાનીનું અંતઃકરણ કેવી રીતે કાર્ય કરતું હોય ? 'પોતે' જો ખસી જાય તો 'અંતઃકરણ'થી 'આત્મા' જુદો જ છે. આત્મા જુદો થઈ જાય તો સાંસારિક કાર્ય અંતઃકરણથી ચાલ્યા કરે. છૂટું પાડ્યા પછી જ્ઞાનીનું અંતઃકરણ પોતે જ સ્વભાવિક કામ કર્યા કરે. કારણ કે ડખોડખલ બંધ થઈ ગઈ ને, એટલે અંતઃકરણનું કાર્ય સારામાં સારું ને જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં જ થાય ને લોકોને ઉપયોગી થઈ પડે. આત્મા જુદો થઈ જાય તો સાંસારિક કાર્યો અંતઃકરણથી ચાલ્યા કરે. એનું નામ જ સહજ !

અંતઃકરણની શુદ્ધિ

પ્રશ્નકર્તા : અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટે જે સાધનો બતાવ્યા છે, તે કેટલા અંશે જરૂરી છે ?

દાદાશ્રી : કયા સાધનો ?

પ્રશ્નકર્તા : જપ, તપ એ બધા.

દાદાશ્રી : જ્યાં સુધી સાધ્ય વસ્તુ મળે નહીં, ત્યાં સુધી સાધનોમાં રહેવું જોઈએ. પણ જો 'જ્ઞાની પુરુષ' મળે તો કશું જ કરવાની જરૂર નથી. 'જ્ઞાની પુરુષ' પોતે જ બધું કરી આપે. અને તે ના મળ્યા હોય તો તમારે કંઈ ને કંઈ કરવું જ જોઈએ. નહીં તો ઊંધો માલ પેસી જાય. શુદ્ધિકરણ ના કરો તો અશુદ્ધિ જ થયા કરે કે ના થયા કરે ? એટલે આપણે રોજ પૂંજો તો વાળવો જ પડે ને ? 'જ્ઞાની પુરુષ' મળ્યા હોય તો તેમને કહેવું કે સાહેબ, મારો ઉકેલ લાવી આપો. તે 'જ્ઞાની પુરુષ' એક કલાકમાં બધું જ કરી આપે, પછી એમની આજ્ઞામાં ફક્ત રહેવાનું કે ચાલુ લિફ્ટમાં હાથ બહાર કાઢશો નહીં. નહીં તો હાથ કપાઈ જશે. અને આખી લિફ્ટ ઊભી રાખવી પડે. આ તો મોક્ષે જવાની લિફ્ટ છે.

દેહ સાથે અંતઃકરણની ભેટ મૂકીને એક જ કલાક જ્ઞાની પુરુષ સાથે બેસો તો જગતનો માલિક થાય. અમે એ એક કલાકમાં તો તમારા પાપો ભસ્મીભૂત કરી નાખીએ અને દિવ્યચક્ષુ તમારા હાથમાં આપીએ, શુદ્ધાત્મા બનાવી દઈએ. પછી તમારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાવ ને ! આ જ્ઞાન તો ઠેઠ મોક્ષે લઈ જાય ત્યાં સુધી જોડે જ રહેશે. અહીં અમારી હાજરીમાં અંતઃકરણ શુદ્ધિ થયા કરે. એમાં દુઃખ થતાં હોય તો તે બંધ થઈ જાય. ઉપરાંત શુદ્ધિ થાય. એ શુદ્ધિથી તો સાચો આનંદ ઉત્પન્ન થાય ! કાયમની શાંતિ થાય !

દાદા ભગવાન પ્રરૂપિત આધ્યાત્મિક પ્રકાશનો

(ગ્રં.-ગ્રંથ, સં.-સંક્ષિપ્ત, પૂ.-પૂર્વાર્ધ, ઉ.-ઉત્તરાર્ધ)

પરમ પૂજ્ય દાદા ભગવાનના હિન્દી, મરાઠી, પંજાબી, ઉડીયા, બંગાળી, આસામી, મણીપુરી, તેલુગુ, તમિલ, કન્નડ, મલયાલમ જેવી પ્રાદેશિક ભાષાઓમાં તથા અંગ્રેજી, જર્મન, પોર્ટુગીઝ, સ્પેનિશ, રશિયન જેવી વિદેશી ભાષાઓમાં ભાષાંતરિત થયેલા પુસ્તકો પણ ઉપલબ્ધ છે.

'દાદાવાણી' મેગેઝિન દર મહિને ગુજરાતી - હિન્દી - અંગ્રેજી ભાષાઓમાં પ્રકાશિત થાય છે.

સંપર્ક સૂત્ર - દાદા ભગવાન ફાઉન્ડેશન

અડાલજ (મુખ્ય કેન્દ્ર) : **ત્રિમંદિર,** સીમંધર સીટી, અમદાવાદ-કલોલ હાઈવે, અડાલજ-૩૮૨૪૨૧, જિ. ગાંધીનગર. **ફોન :** ૯૩૨૮૬૬૧૧૬૬/૭૭

અમદાવાદ : **દાદા દર્શન,** ૫, મમતાપાર્ક સોસાયટી, નવગુજરાત કોલેજની પાછળ, ઉસ્માનપુરા, અમદાવાદ-૧૪. **ફોન :** ૯૫૭૪૦૦૧૪૪૫

વડોદરા : (૧) **ત્રિમંદિર,** બાબરીયા કોલેજ (BITS)ની પાસે, વડોદરા-સુરત હાઈવે, વરણામા ગામ, વડોદરા. **ફોન :** ૯૫૭૪૦૦૧૫૫૭
(૨) **દાદામંદિર,** ૧૭, મામાની પોળ, રાવપુરા પોલીસ સ્ટેશનની સામે, સલાટવાડા, વડોદરા. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૩૩૩૫

ભાદરણ : **ત્રિમંદિર,** સ્ટેશન રોડ. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૩૭૨૯

રાજકોટ : **ત્રિમંદિર,** અમદાવાદ-રાજકોટ હાઈવે, તરઘડીયા ચોકડી પાસે, માલિયાસણ, રાજકોટ. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૩૪૭૮

સુરત : **દાદા દર્શન,** મમતાપાર્ક સોસાયટી, કાપોદરા પોલીસ સ્ટેશન પાસે, વરાછા રોડ, સુરત. **ફોન :** ૯૫૭૪૦૦૮૦૦૭

ગોધરા : **ત્રિમંદિર,** ભામૈયા ગામ, એફ.સી.આઈ. ગોડાઉનની સામે, ગોધરા, જિ. પંચમહાલ. **ફોન :** ૯૭૨૩૭૦૭૭૩૮

સુરેન્દ્રનગર : **ત્રિમંદિર,** સુરેન્દ્રનગર-રાજકોટ હાઈવે, લોક વિદ્યાલય પાસે, મુળી રોડ, સુરેન્દ્રનગર. **ફોન :** ૯૭૩૭૦૪૮૩૨૨

મોરબી : **ત્રિમંદિર,** પો. જેપુર, નવલખી રોડ, જિ. મોરબી. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૧૧૮૮

ભુજ : **ત્રિમંદિર,** હિલ ગાર્ડનની પાછળ, ભુજ (કચ્છ). **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૫૫૮૮

અંજાર : **ત્રિમંદિર,** અંજાર-મુન્દ્રા રોડ, સીનોગ્રા ગામ. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૬૬૨૨

જામનગર : **ત્રિમંદિર,** વ્રજભૂમિ-૧ સામે, TGES સ્કૂલ પાસે, માણેકનગર, ચેમ્બર ઓફ કોમર્સની બાજુનો રોડ. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૩૬૮૭

અમરેલી : **ત્રિમંદિર,** લીલીયા રોડ બાયપાસ ચોકડી, ખારાવાડી. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૪૪૬૦

મુંબઈ : **ત્રિમંદિર,** ઋષિવન, અભિનવનગર રોડ, લા વિસ્ટા બિલ્ડીંગ પાસે, કાજુપાડા, બોરીવલી (ઈસ્ટ). **ફોન :** ૯૩૨૩૫૨૮૯૦૧

જૂનાગઢ : **ત્રિમંદિર,** ખામધ્રોલ ચોકડી, જૂનાગઢ બાયપાસ રોડ. **ફોન :** ૯૯૨૪૩૪૪૪૮૯

ધ્રાંગધ્રા : **ત્રિમંદિર,** હળવદ રોડ, ધ્રાંગધ્રા. **ફોન :** ૯૪૨૭૬૬૪૮૫૪

ભાવનગર : **ત્રિમંદિર,** ભાવનગર-રાજકોટ હાઈવે, વરતેજ. **ફોન :** ૯૩૭૪૪૧૪૪૩૨

પુણે : **ત્રિમંદિર,** પુણે-બેંગ્લોર હાઈવે, વરવે બીકે, પુણે. **ફોન :** ૯૩૨૫૪૧૨૧૦૭

દિલ્હી : ૯૮૧૦૦ ૯૮૫૬૪
બેંગ્લોર : ૯૫૯૦૯ ૭૯૦૯૯
ચેન્નઈ : ૭૨૦૦૭ ૪૦૦૦૦
કોલકતા : ૯૮૩૦૦ ૯૩૨૩૦

U.S.A. : +1 877-505-DADA (3232)
Singapore : +65 91457800
U.K. : +44 330-111-DADA (3232)
Australia : +61 402179706
Kenya : +254 795-92-DADA (3232)
New Zealand : +64 21 0376434
UAE : +971 557316937

વેબસાઈટ : www.dadabhagwan.org

મન-બુદ્ધિ-ચિત્ત-અહંકારનો સંપૂર્ણ ફોડ આપે જ્ઞાની

આખું વર્લ્ડ જે સાયન્સ ખોળી રહ્યું છે, તે સાયન્સનો પહેલ-વહેલો સંપૂર્ણ ફોડ અમે આપીએ છીએ. મનને સમજવું બહુ મુશ્કેલ છે. મન શું ? બુદ્ધિ શું ? ચિત્ત શું ? અહંકાર શું છે ? એ બધાનો જેમ છે તેમ ફોડ આપીએ છીએ.

ચારેય રૂપી છે અને વાંચી શકાય તેમ છે. ચક્ષુગમ્ય નથી, જ્ઞાનગમ્ય છે. ફિઝિકલ છે. શુદ્ધ આત્માને અને એને કંઈ જ લેવાદેવા નથી. એનાથી સંપૂર્ણ છૂટું જ છે. અમે સંપૂર્ણ છૂટા છીએ, તેથી તેનું દરઅસલ વર્ણન કરી શકીએ.

- દાદાશ્રી

dadabhagwan.org

Printed in India

Price ₹30